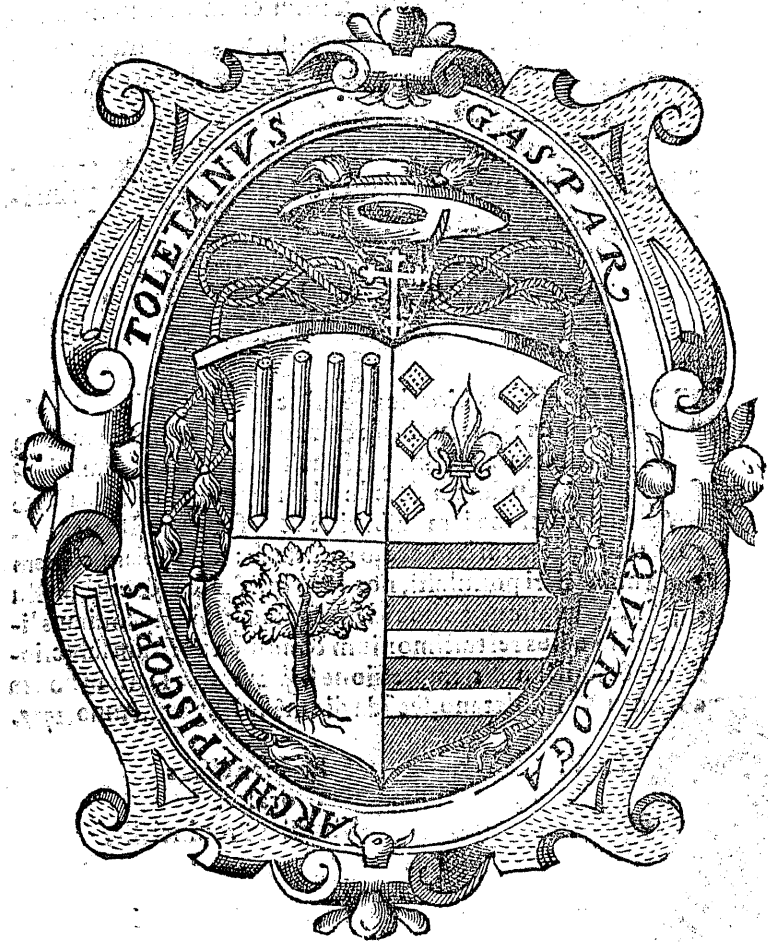

Assertio[n]is, pro tuēda veteri Vul-
 gata Latina Editione secundū[m] mentem Concil.
 Trid. &c. Pars secūda, Autore fratre Nicolao Ra-
 mos Guardiano Vallisoletano, & Qualifica-
 tore causarum sancti officij.

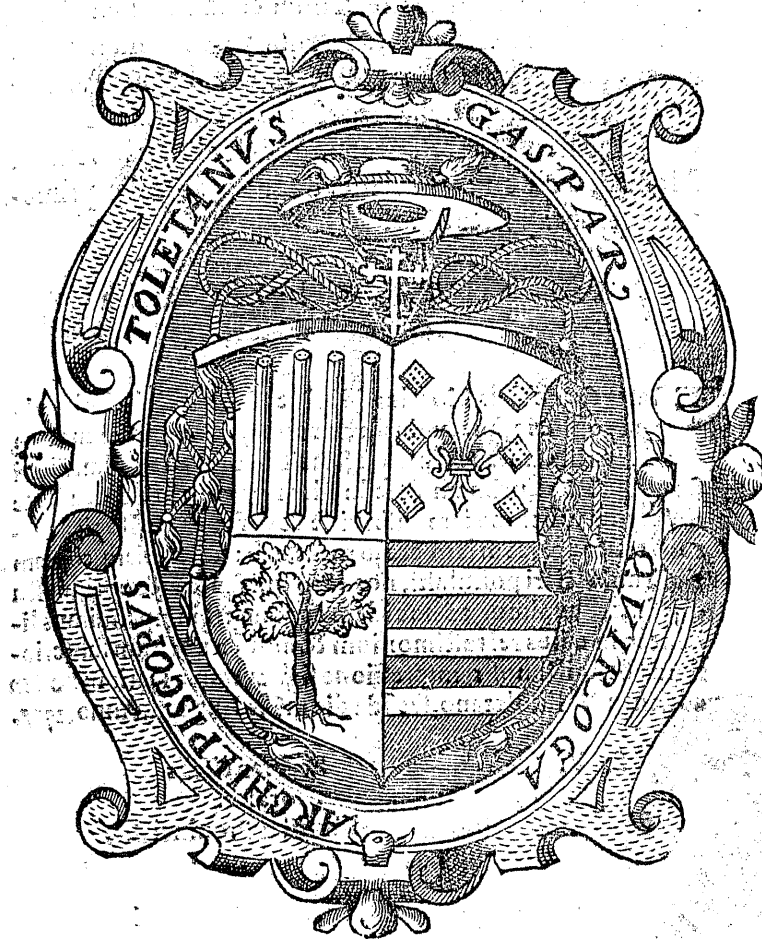

VALLISOLETI.
 Excudebat Didacus Fernandez à Corduba.

1577.

Assertio[n]is, pro tuēda veteri Vul-
gata Latina Editione secundū[m] mentem Concil.
Trid. &c. Pars secūda, Autore fratre Nicolao Ra-
mos Guardiano Vallisoletano, & Qualifica-
tore causarum sancti officij.

VALLISOLETI.
Excudebat Didacus Fernandez à Corduba.

1577.

YO Iuan Fernandez de Herrera secretario del Consejo de su Magestad, doy fe que auiedo se visto por los señores del vn libro intitulado la segunda parte de la edicion Vulgata, que con licécia de los dichos señores hizo imprimir fray Nicolas Ramos, Guardian del monesterio de sant Francisco de Valladolid: le dieron licencia para que pudieffe vender cada volumen de los del dicho libro en papel, a sesenta y nueue marauedis: con que antes y primero que le venda, haga imprimir en la primera hoja del, este testimonio de tasa. Y porq dello comite, di la presente fe: que es fecha en la villa de Madrid, a cinco dias del mes de Iulio, de mil y quinientos y setenta y siete años.

Iuan Fernandez
de Herrera.

Fater Franciscus Morales Minister Prouincialis huius alme Prouincię sanctę Marię de conceptione, reuerendo patri fratri Nicolao Ramos lectori Theologo salutem. Significasti nobis, te, primam & secundam partem pro tuęda Veteri Vulgata Editione iam absoluisse & de facultate Regij Senatus vtrinq; partem iam prelo mandasse: ad id etiam copiam tibi a nobis fieri postulasti, nos veró qui sanctis & optimis studijs fauere cupimus, ad hoc idem copiam tibi impendimus libenter, in cuius rei testimonium & nomen nostrum subscripsimus & sigilli nostri impressione signauimus: Datis in nostro sōuentu Vallisolesano, secūda die mēsis Augusti. Anno .1577.

S. V.

Fr. Franciscus
Morales.
Minister Prouincialis.

ON Phelipe por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon de Aragon, de las dos Sicilias de Ierusalé, de Navarra de Granada, de Toledo de Valencia, de Galizia de Mallorcas, de Seuilla de Cerdeña, de Cordoua de Corcega, de Murcia de Iaen: Conde de Flandes y de Tirol: &c. Por quanto por parte de vos fray Nicolas Ramos, Guardian del monesterio de sant Francisco de la villa de Valladolid, nos fue hecha relacion diziendo, q vos auia des compuesto vn libro intitulado, la segunda parte de la edició Vulgata: el qual era muy vtil y provechoso para la religió Christiana, del qual hazia des presentacion, e nos pedistes e suplicastes, vos mandafemos dar licencia para le poder hazer imprimir, o como la nuestra merced fuese: lo qual visto por los del nuestro consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la pragmática por nos agora nueuamente fecha dispone: fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra carta en la dicha razón, e nos tuuimos lo por bié. Por la qual vos damos licencia y facultad, para que por esta vez podays hazer imprimir el dicho libro, de que de usso se haze mención, sin por ello caer ni encurrir en pena alguna. Y mandamos que despues de impreso no se pueda vender ni venda sin que primero se trayga al nuestro consejo, juntamente con el original, que en el fue visto, que van rubricadas todas las hojas, y firmadas al fin del, de Iuan Fernandez de Herrera nuestro escriuano de camara, de los que residen en el nuestro consejo, para que se vea si la dicha impresion esta conforme al dicho original, y se os de licécia para le poder vender

ILLVSTRISSI

mo simul & Reuerendissimo
Domino. D. Gaspari Quiroga
Còchêsi, Episcopo, Generali In-
quisitori, de què rebus ad statû

Regiæ Maiestatis attinentibus prudenti & præ-
claro Còsiliario, & iam electo & designato Ar-
chiepiscopo Toletano, & Hispaniarum Prima-
ri, Frater Nicolaus Ramos eius, alumnus, salu-
tem precatur æternam.

PARTEM primam Assertionis nostræ, pro-
tuenta veteri editione, tuæ nuncupatam celsi-
tudini euulgavi. Princeps Illustrissime. Rem qui-
dem difficilem, (nec mirum, virtus enim & ars
circa difficile versantur) doctissimis tamen, & se-
lectioribus Theologis probatam, & multa cum
laude receptam, vt illorû placita subscripta, quæ
apud me habeo testantur. En submittimus iam
eiusdem Assertionis partem alteram tuæ domi-
nationi, eruditione tua, (quæ maxima est) poli-
dam, & tuo sacro sinu fouendam. Hanc etiã pro-
bant sacræ Theologiæ Choryphei, viri in sacris li-
teris, nûc & ante annos multos exercitatissimi,
quorum laudibus vt confundor, ita aliorû detra-
ctionibus non frangor. Hac verò secunda Aser-
tionis parte, quod prima sum pollicitus, præsto. Si-

der, y se tase el precio a que se ouiere de ven der cada vo-
lumen: so pena de caer e incurrir en las penas cõtenidas
en la dicha pragmática y leyes de nros reynos, y mas de
la nuestra merced, y de diez mil maravedis para la nue-
stra camara. Dada en la villa de Madrid, a nueue dias
del mes de Março, de mil y quinientos y setèta y fieta a
ños.

D. Episp. Segobienf. El licenciado El licenciado
Fuen Mayor. Iuá Thomas.

El licenciado
Contreras.

El licèciado don
Lope de Guzmã.

Yo Iuan Fernandez de Herrera secretario de camara de
su Magestad la fize escreuir por su mandado, con acuer-
do de los del su consejo.

*A*SSERTIONIS Vulgatæ hic secundus tomus, continet do-
ctrinam catholicam & eruditam, & certè ad retinendam do-
ctrinæ catholicæ veritatem, in pristina sua puritate maxime neces-
sariam. Idcirco senatus Regius, (ex cuius mandato vtrumquè to-
mum ego vidi,) tuto poterit facultatem concedere, vt excudatur
hic secundus tomus, quemadmodum & prior excusus extat. Ita
mibi videtur.

Frater Laurèntius D. The.
à Villanicientio.

gillatim. n. loca plurima (ne dicam: ferè omnia,) que à quibusdã deprauata, aut male versa dicuntur, ego ex assidua lectione, et factõrũ expositione, sine lectoris fastidio, & citra cuiusquã inuiriã, fidei diligentia pbo, germanã et genuinã talia loca cõtinerẽ lectionẽ, Quãtos verò in hoc opusculo cudẽdo subierint labores, dies & noctes nõ modicas ducendo ferè in somnes, nouit altissimus, à quo omne donum optimũ dimanat. Persistam, & si oportet vitam infumam, in hoc opere, quod semel incepti perficiendo. Talis. n. labor gratissimus semper uisus est mihi, ut principijs obstemus, ne (vt alia regna nos docent) sero medicina paretur, alię prouincię (vt experientia nos docet) semper in peius profecerunt ex quo semel ceperunt Lutherus, Melancthon, œcolãpadius, Calvinus, Zuinglius, Bucerus, Musterus, & alij eiusdem pestilencię homines, non solum sensus, sed et sacrorum Bibliorũ sacrata uerba suo dimouere loco. Paulatim enim pestis corũ, ex hac modica scintilla, vires acquisiuit eundo, nouerimus alieno malo nobis prouidenter sapere. Totus ergo scopus mihi propositus, dũ tuor Vulgatã lectionẽ fuit, hanc consequentiã inualidã ostendere. Originalia Hebręa et Gręca non sunt uitiata, & nra trãslatio Latina nõ est fideliter uersa, ergo pro eius emendatione, nunc necessario recurrendum

dum est, ad talia Originalia. Ab hac consequentiã liberet nos Dñs, vt à Logica August. aliquando liberari petebat Ecclesia. In hac ergo euerenda cõsecutione, uersatur quodcũq; vna & altera Assertionis parte, est à nobis descriptũ. Sententiã ergo et uerba eius, que uerè Vulgata trãslatio est, maneant illibata, & illesã, ne incipiat Paulatim Christianę Reip. fides in ruinã abire: Si qua tamẽ loca uerbis aut literis, librariorũ in curia sunt deprauata, illa nulla aut rarissima, nec magni momenti esse docuimus, ita ut propter illa modica & exigua (si qua sunt) non sit facilè concedendus aditus, ad omnia perturbanda. Quemadmodũ, qui artem Computi norunt asseuerãt, tẽpus anni errorẽ pati, ex Cõputatione in tempestiua dierũ, horarũ, & minorũ, Ex hoc tamẽ nihil curat Ecclesiã dies festos, aut profestos, à cõmuni et cõsuetã cõputatione retardare, quia ut uerè dicitur, parũ pro nihilo reputatur. Sed quia latè & diffusè, duobus integris nre Assertionis tractatibus, hęc prosequimur, illõ transmittimus lectorẽ, ne Epistola uolumen excedere uideatur. Nostrã igitur mentẽ, & operam, tibi & doctissimis quibusq; nõ ingrata, suscipe precor presul et Princeps generosissimè, literis & religione cõspicue, et te supstititẽ et incolumẽ seruet omnipotẽs uirũ huic

tempore febricitanti & calamitoso (vt ei medea-
ris) per necessarium, humana maiestas digno tuo
merito te donauit premio, cum te in Archiepiscopus
copum Toletanę Ecclesię, & Hispaniarum Pri-
matem designauerit & elegerit, virum non dig-
nitates & honores ambientem, sed virtutem &
veritatem solum curantem. Viuat ergo, & lon-
gum viuat Catholicus pro omnia Rex Philippus,
qui animum suum in te iure propensum, & fi-
dem quam debet Ecclesię, vno facto, generose
satis indicauit. Gaudeat Toletana Ecclesia, tanta
Conciliorum antiquitate laudata, & luctus, Lu-
gubresq; vestes exuat viduitatis antea. Exul-
tet iam, quia te inter prestantes, prestantissimum
habet sponsum & Archipastorem. Per multos
annos tuis illa fruatur amplexibus, & tu gene-
rosissime Princeps gregem pascere, & errores (vt
facis) extirpare, vt diuina trium personarum ef-
fentia, cęlicum te ciuem perenniter constituat,
vt pauperculę meę preces deposcunt, & inte-
ro atque infatigabili studio efflagitant. Amen.

ASSERTIONIS, VVL- gatę, latinę, veteris editionis

codem Auctore, Pars secunda.

Caput. I.

DIXIMVS multa in codice
vulgatę editionis ad nauseam
usq; quorundam, nobis tamę
ad sobrietatę locuti videmur:
paucis enim, quę multis erant
dilatanda perstrinxim9. Qua-
re precium opere nos facturos arbitramur, si ad
ea, quę perfunctorie in illa Assertionē diximus, a-
lia addamus, quibus proposita veritas toti Eccle-
się magis perspicua fiat, maximę cū nuper nacti
fuerimus copiam cuiusdam libelli, quem Linda-
nus auctor, de optimo scripturas interpretandi ge-
nere, mandauit prelo, & post decretum Concilij
taliter inscripsit & in lucem emisit non timens
vulgatę editionis autoritati in multis detrahere,
aliorum exponens Concilij mentem (nifallor)
de vulgatę authentica autoritate. Ait enim pre-
dictus Lindan9 in Epistola dedicatoria, in hoc re-
ferens alios quāti facienda sit Vulgata hęc nra ver-
sio, non ob dictionis puritatem, sed ob veritatis fi-

A dē.

dē. &c. Idē Auctor in eiusdē libelli præfatione inquit. Deniq; ne cui omnem linguarum vsum subtulisse videamur, barbarāq; aliquam in venere imperitiā, ostēsa triū linguarū notitia Theologie candidatis nūc tēporis per necessaria, viam aggredimur atq; rationem demōstrare, qua ex vulgata versione Latina iuxta decreti Tridētini præscriptum verus scripturarū sensus solidē iuxta ac purē hauriri queat: si videlicet sedulō castigata ad suos reuocetur fontes, (vnde nobis manauit) illustranda explenda & perficienda, vt inde clariore pleniorē, sapidiore, & si ita videbitur, aliquādo veriorē, recuperet sui Auctoris sententiā, viuidioremq; Christi ouiculis exhibeat celestis pauuli gustum. Idem Auctor, cap. 1. libri primi inquit, cuius quæstionis perplexē quidem atq; perobscure difficultatem magis apud plerosq; exasperat Vulgatæ editionis, vt obscura ruditas & rudis obscuritas, ita Græcismorum insolēs asperitas & Hæbraismorū frequens absurditas in Psalmis potissimum & nouo Testamento, quibus salebrarum lacunis & anfractuū hiatibus efficitur, vt sententiarum celestium pondus, atq; oraculorū diuinorum maiestas, non solum eleuetur minuat & negligatur, sed vetustissima iuxta ac grauif-

lima

lima etiam eorum vilescat autoritas, atq; magis vt placeat varia ista recentiorum versionum nouitas. Et paulō post dicit idem auctor, se huius Latine editionis Vulgatæ plenum nō suscepisse patrocinium, quasi isthęc aut vocibus significatiōribus sit alijs dilucidior, aut dictionum proprietate cultior atq; ornatio, aut Interpretis etiā Latini dexterritate felicior. Idem quoq; auctor eodem. 1. lib. cap. 12. asserit. Patres Tridentini iubent, vt hæc vetus Vulgata editio pro authentica habeatur, nullius tamē laboribus, hoc decreto, obstruitur, quominus liceat Vulgatā versionē de Græco, affusa, quasi luce, declarare, & quę sententijs obscurioribus sunt adumbrata illustrare. Rursus, quę verborum minus priorum à Cyrologia vel catachresis sunt intricatiora, ac perplexiora, inde hausta dictionum proprietate, explicatiūs simul & euolutiūs enodare, & priorum verborum, quasi luminibus, vel elucidare vel castigare. &c. Idem auctor. lib. 3. cap. 1. ait, quod ad Latinam hanc vulgarem attinet translationem haud sanē illam omnibus absolutam ducimus numeris, tantum abest vt id aut asserere, aut defendere sit animus. Ideoq; initio præfati sumus nos non plenum imo vix semiplenum eius in præsentia suscepisse patroci-

50

A 2 nium,

Afserptionis vulgatæ.

num, cum in ea sint quedam minus plenę adeo-
q; minus benè ac verè transfusa. Nō hic de Inter-
pretis nostri istius simplicis aut vitij aut virtuti-
bus, quę non sunt nullę, agitur. Et paulo post, ait,
Ut ea igitur verbis est alicubi horridula vocūq;
lenocinijs compta minus & ornata, aut sententia
rū luminibus min⁹ dignē, quā fortē, par fuerit,
illustrata, at nulla aliarum omnium cum ea com-
poni queat, nedum præponi, quod ad verę lectio-
nis fidem atq; sententiarum veritatē attinet. Idē
Auctor, statim, cap. 2. eiusdem. 3. lib. dicit, hęc ver-
sionem, Interpretis si non ignorantia, certē oscitā-
tia, a plano sensu ac genuino deturbatā, idq; pro-
bat, quibusdam querelis, a sanctis patribus, Aug.
& alijs, ante mille annos propositis. Probat idem,
vel nititur probare, cap. 3. nō posse puram Latine
versionis lectionē ex solis Latinis codicibus emē-
dari, quod quidem temerarium est, & vt opinor,
contra Concil. sessione. 4. Optat idē Auctor, cap.
5. vt Episcopi prospiciant Ecclesijs de versione ve-
teri castiganda atq; emendanda: quia quod olim
vnus præstitit Hieronymus hoc idem viri doctis-
simi, tam Louanij quā Parisijs hodie efficere pos-
sunt. Idem Auctor, cap. 6. eiusdē lib. 3. multa dicit
in dedecus nostri Interpretis, ait. n. sepe multūq;

de

pars secunda.

3

de nostrę Latine editionis Interprete cogitās plu-
rima videre videor, quę ad suspicandum me inui-
tant, vt non Latinum hominem sed Gręculum
quēpiam fuisse existimem. Multa tandem præfa-
tus Auctor. 3. lib. asseruerat intrepidē cōtra Vul-
gatā editionē, multa refert loca a vitijs vindicata,
quę irrepsere detrahendo, vel addendo accreuere,
vel mutando sunt deprauata. Hęc tamen omnia
gloriatur se fecisse præsidio Hebraicę et Gręcani-
cę lingue: loca tñ ferē ōnia quę ei vitiosa videntur
in veritate nō sunt, sed sibi cōstāt integrē. Hęc & a-
lia similis audacię iactat memoratus ille Auctor
Concilij intentionem (quātūm ego assequor) la-
befactans, cui concinit in prima parte Apologię.
f. 99. Tiletanus alius Auctor non minoris in hoc
audacię, & singularitatis quorū libri post Cōcil.
editi deberent publicam faciem formidare, et nō
ita velociter suam præcipitare sententiam, quę o-
stium aperit vnde inconuenientia multa dima-
nent.

Caput, 2.

ANDEFESSA diaboli in Ecclesię
pernicię machinatio multū accipit ro-
boris ex his nominū & verborū nouis

A 3 transla

Assertio vulgaræ.

translationibus, quas aliqui à multo iâ tēpore tan-
topere affectāt: sicut & illi, quos in nra Assertio-
ne Vulgata cōfutauimus. Nullū. n. genus telorū,
perniciē adeo presentissimā nobis attulit. Quod.
n. pestis Reip. hoc iste nouæ versiones Ecclesiæ
Christianę nauiculę sacra anchora certissimū suę
salutis habet præfidiū, si fixa hæreat. Vt diuina scri-
ptura omnibus suis partibus maneat incolumis
& integra, nihil metuens illorū improuitatē, qui
vno, aut altero freti codice Græculo, aut vno (sum-
mum, duobus,) Hebræo codiculo clamitare au-
dent, nos hæctenus, verū nō habuisse scripturarū
textū quales Zuingliani, qui locum ad Rom. 5. ex
Græco. malēt vertere, quatenus omnes peccauerūt
quā ad verbū cū catholicis dicere, In quo omnes
peccauerūt. Hoc faciūt illi, quia capiūt ex illo loco
Pelagianismū renouare. Sic, quod Calvinus an-
notat ad Titū. 3. quod effudit in nos abundē, asse-
rens posse ad baptismum referri, vt aboleat donū
Spiritus sancti, Quare, nos habemus, quē effudit
in nos abundē: Tale est illud, quod Melanchthō
simili artificio vertit, vbi nos habem⁹, Tibi soli pec-
caui, ait ipse. Tibi solū pecco. id est. Quicquid ago
pecco. Quę translatio nescio si imperitior, aut im-
pudētior, aut vtrumq; sit habenda. Eiusdem colo-

ris

pars secunda.

4

ris sunt illa, quibus nostrā versionem conantur nō
ornare, sed contaminare, non vertere, sed peruer-
tere, cuiusmodi est illud apud Socratem, lib. 5. cap.
19. Vbi Græcē scriptum erat. Presbyteros peniten-
tarios, qui confessionibus lapsorum præerāt fuisse
tunc submotos, audet quidam pervertere, con-
fessionem à Nectario fuisse sublatam. Calvinus
etiam oppugnat patres Concilij, quod decreue-
runt, quod in controuersijs non nisi Vulgata edi-
tione sit vtendum, asserēs ipse ad exemplaria He-
bræa & Græca potius esse recurrēdum, quę quā
sint temerata iam in Assertione nostra multorū
dictis testificati sumus. Quare eadem non sunt
bis repetenda. Id. n. Fecēre Iudæi in suę pertinacię
patrocinium, foedē contaminantes in Christia-
norum ludibrium & Christi Domini nostri o-
dium. Vide Euthymium præfat. in Pl. Nam mul-
ta soluta, suis punctis quasi pedicis alligarunt,
vnta veró in varias voces diuiserunt, vt demon-
strat Elias Leuites Grammaticus doctissimus
inter Iudæos. Vide Mazoreth eiusdem Eliæ Bi-
blia Hebræica hodierna, variant ab antiquis, &
Hebræorum codices hodie mutili, imo Hebrai-
ci codices à vetustis & incorruptis, studio Rabi-
norum facti sunt diuersi, & duas voces in vnam

A 4 con-

Afsercionis vulgatæ.

conflarunt Iudei recentiores: & variè admodum legebatur apud Iudeos priscos, quod paucis verbis eiusdem Eliæ fide hic dignissimi docebimus, causam diuersæ lectionis exponēs, narrat Esdras libros ordinasse & correxisse, & cum diuersitatem aliquam inuenisset sequebatur maiorem librorum consentientium partem, & quando Esdras & Concilium eius aliquid non poterant clarè intelligere, scribebant vnā vocem in contextu, & aliam vocem alteriūs exemplaris in margine. Vide David Kimhi præfat. in Iosue, quæ diligentia Eldre ab Impressoribus nostræ Vulgatæ, ex decreto Concil. etiam est facta. Imo Hieronymus docet, multa Hebræorum exemplaria eius ætate non habere, quæ impressa habent nra. Vide. n. Pl. 34. Idem Elias conqueritur, Scribas magis literarum spectasse elegātiā, quā castigatā emendationem, mutauerunt literas malè fidi Iudæi, puncta addendo vel subtrahendo: quod quam facile sit vtrumq; idioma Latinum & Hispanicum nos docet, vt vna literula mutata, vide quid intersit, inter amantes & amentes, inter amarum & amorem, mulgere & mulcere, mandare & mandare, deniq; inter audere & audire, Vide quam distet inter canas, & cañas, roca, roza, cano, caño, & alia

pars secunda.

5

& alia idgenus, quæ tantopere distant apposito apice, vel subtracto. Aduertendum est ergo, codices tales Hebræos variare literis & sententijs à vetustissimis & castigatissimis, qui extabant ætate. 70. Aut etiam diui Hieronymi. Sit tibi pro exemplo, ex mille vnum. Genes. 6. legimus à diuo Hieronymo conuersum, Non permanebit Spiritus meus in homine. &c. Quod hodie ad veritatem Hebræicam Calvinus & alij reddūt, Noligabit, non contendet Spiritus meus. &c. Quæ diuersitas ex literarum permutatione oborta conspicitur. Lege de hoc, eundem Lindanum, exempla innumera, proferentem, libr. i. cap. 4. Probauimus in nostra Afsercione parte, in quomodo Iustinus Iudeos conuincit sacrilegij, quod scripturis quædā sint suffurati, vt in illo, Dominus regnavit à ligno, à ligno, substulerūt Iudei. Vt purā atq; limpidam de fonte non haurias aquam nisi ipso repurgato sedato. atq; tranquillo: ita neq; ex illis codicibus, nisi illis Rabinorum punctis semel expunctis, distinctionibus sublatis atq; pristinæ puritati & sinceritati restitutis, solidā venari liceat scripturarum sacrarum veritatem. Quis cum Iudeis nostri sæculi sustineat reddere. Ecce iuuentula cōcipiet. Lutherus fatetur se & Mustern & Pagninū

gninū crebrō errasse in sua Bibliorū editione, & translatione ex Hebræo, quōd Rabinorum glossis nimium crediderunt, qui de Christo inquit, prauas habent opiniones. Ideo Moyse & scriptura Indæis nostri temporis incognita est, nec verè apud eos est. Moyse antiquus, qui utiq; vult Messie testis esse, cum igitur Messiam tā sceleratè tractent, impossibile est, eos Moysem, vel in vno versu, rectè intelligere. Paria verba loquitur Zuiniglius disputās contra Iudæos de pūctorū origine, quæ vulgo esse inuenta illorū quā eis omnis ferme peritia perierit. Lege eum si adest, & licet, prefat. in Esa. Non ergo. benè veritas Vulgatæ à codicibus Hebræis expenditur.

Caput. 3.

Elius quàm Calvin⁹ cēset de Vulgata versione Elias Levites, qui affirmabat, se, sic posse illā aduersus omniū hostiū oppugnationes, tueri; vt nullus merito imperere illā possit, istā hominis Iudæi censurā clarissimus doctor Cocleus in sua Diatriba, de nouis, ex Hebræo translationibus, recitat, se suis audisse auribus. Et quæ à Laurentio Valla, Fabio, & Erasmo, in Vulga-

uulg

tam

tam editionē fuere annotata vt corrigēda vel mutāda, ea nunc collatis exēplaribus castigatioribus, quorū illis nō fuit facta copia deprehenduntur, verè esse germana. Quod exemplis demonstrare negotij est non difficilis, ex postulat tamē singulārē exēplorū numerationē, quā postea & non modō facere, est in animo. Exurgit nobis oppositus quidā alius nomine Georgius Maior, qui vt nos cogat ad exēplaria Hebræa, allēgat illud Ps. De fontibus Israel benedicite Dño, sed istud est scripturis ludere & Dei verbo abuti ad ludibriū, nō. n. David illic de scripturarū versionib⁹ erat sollicitus, vbi Chri regnatis de pingit triūphū, quē singulariter eos pphetat exornaturū, qui de fontib⁹ Israelis essent deriuati, Atq; ex Iacob Patriarcha oriundi, quod distributione, mox amplificat. Vnde immerito nobis insultat, quod vt olim Philistij, Isaac & seruis eius puteos ab Abrahā effos, obstruere conabantur: sic & nos illis fontes Hebræos & Græcos. Sed profecto ipsimet sunt, qui ceno obcecarūt, & turbauerūt fontes illos. Vnde liquido cōstat nostrā editionē Vulgatam esse Hebraicā puriorem, ideo solidam scripturarū veritatē ex ea esse petendā. Sed iam de Græcis codicibus agamus, qui pari peste egrotant. Nam di-

uus

Assertiois vulgatæ.

us Ambrosius eximium Ecclesiæ columen Græcos suæ ætatis homines grauissimè accusat, quòd contentiois studio verba legis adulterassent, ita enim est in eius Cōmētarijs in Epistolā ad Rom. cap. 5. & in. 2. cap. ad Galat. Hoc idem habetur canonibus Concil. Niceni. in Græco non repertis, et Aug. seculo mutilatis, vt Concil. 3. Aphricano constat. Vnde temeraria est censura Erasmi & Vallæ, quos dicit Caluinus, locos Vulgatæ versionis vitiatos, ostēdisse. Ait Valla in. 6. Matth. cap. Bonæ precationis Dominicæ partem fuisse à nobis decurtatam. Tres. n. codices Latinos & totidē Græcos cum haberet, vt ait, in Matth. capit. 27. Imensum istud castigandi opus aggrediendum sibi putauit. Cui nec alij sexaginta, imo sexcenti vix sufficiant. Idem de Erasmo. Nam hodie, quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inueniuntur à veteribus posita, Tertulliano, Victorino, Cypriano, & alijs. Illud studiosè notabis, quod Erasmiæ editio eas planè habet corruptelas, quibus prisci Heretici, nouum Testamentum corrumpere, sunt aggressi. Martion, vt ait Tertullianus, libr. 5. Posuit pro eo, quod dicit Paulus. 1. Corinth. cap. 15. Primus homo Adam in animā viuentē, nouissimus Adam in Spiritū viuificantē.

Here.

pars secunda.

7

Hereticus tamen ille pro nouissimo Adā posuit dominum. Et illud, Secundus homo, de celo celestis, corrupit Martion, dicens: Secundus dominus de celo. Quam corruptelam Erasmus amplectitur. Altera corruptela eiusdem capituli Pauli extat apud Martionem, quæ in Erasmi versione habetur. Portemus imaginē celestis, legit Vulgata, Martion verò 'Portabim?', preceptiue est legēdū, non promissiuè, volens nos sicut ipse incēdit ita incedere, & à terreni & veteris hominis imagine abscedere, quæ est carnalis operatio. Erasmus pro germana vendit Apostoli sententiā, verbū, Portabimus, cū verè sit Martionis Heretici. Agnosce ergo Christiane lector tāquā ex vnguib' Leonē, quod vulgatum habet prouerbium. Et tandem Roberti Stephani exēplo demonstratur, quā sit temerarium, velle nouum Testamentum, ad codices Græcos castigare. Quod latissimè probat idē Lindanus, libr. 2. cap. 10. Vnum tamen proferam exemplum, vt ceteris lectis fidem tribuas, & quasi digito tangas Bibliā illam Roberti potius Ecclesiæ nocuisse. Quare merito Catalogo librorū damnatorum fuit aliquando comprehensa, decē & octo asscutus est ille vir exēplaria Latina disquisita, & multa Græca, nunquam tamen potuit,

aut.

aut voluit omnibus in locis, nostræ Vulgatæ debitum deferre honorē. Nam cap. 2. ad Hebræos, Impossibile est sine fide placere Deo, &c. Omnia Roberti exemplaria cōcordāt: quia nō legunt, Deo, sed cum apud Clementem Alexandrinū. 2. Stromata ita legatur, similiter in exemplari Syro, atq; Aug. 4. Contra Iulianum, cap. 3. Certum est, Græca omnia Roberti non esse absolute emēdata exemplaria. Hic locus vnus manifeste arguit, non sufficere illa decem & octo exemplaria, quibus Robertus se vsum protestatur ad instaurandam puram noui Testamenti editionem, quod adhuc vno aut altero loco apertius demonstrabo, eadem Epistola ad Hebræos, cap. 10. Nam & vincētis cōparsi estis Græca omnia Roberti præter duo cum Erasmo legunt. Nā & vinculis meis, contra illū OEcumē. Theophil. Theodoret. Chrysost. legūt, vincētis, vt nostrā Vulgatā. Mutilata sunt plura loca, per Robertum Stephanum, cuius duæ impressiōnes merito prohibite sunt a sanctis patribus Inquisitis in Catalogo librorum prohibitorū, lib. videlicet, quæ Parisijs factæ sunt anno 32. & 40. Quia audeat vti obelis ad confodiendā quædam loca, quæ dicit superflua esse, atq; ideo resecanda, & vtitur asteriscis, quibusdam in locis in

dicās multa esse suplēda, quæ defunt. Vide quā temerē audeat iste Vulgatam nostram editionem modo eurtam, modo latam, quasi rasum cerum in diuersa mouere. Lege eundem Lindanum, lib. 2. cap. 2. Vbi adducit loca, quæ Robertus audebat vel addere, vel subtrahere. Græcanicis fretus codicibus. Ioan. 7. Nondum erat Spiritus datus aufert verbum, datus, contra Chrysost. homil. in Math. 23. & in Ioan. 28. & contra Dydimū lib. 2. de Spiritu sancto, qui, vt nra Vulgatā, legunt: sicut Victorinus quoq; cōtra Arrianos, & Leo magnus, sermone. 3. Penthecost. Sic & Luc. 19. adiecit Robertus dictionem, Abundabit, Illud Luc. 12. Lucernę ardentes in manibus vestris, trūcauit voces illas, manibus vestris, contra Theophil. qui in Cōmentarijs non solum ita legit sed exponit etiam. Ita Petrus Chrysologus sermone. 22. & diuus Gregor. in homil. & Ecclesiasticū Responsorium non a paucis annis natum. Item omisit Robertus, illud. 1. Corinth. 12. Interpretationes sermonum, cum Ambrosius exponat, & Aug. in speculo recitet, & Theophilaët. aperte ita legat. Quare Latinos codices Vulgatos sequi potius debemus quam Græcos aut Hebræos, Valla. n. ex Græcis, sex exemplaria Græca est affecutus.

Afseritionis vulgatæ.

Erasmi, quatuordecim. Robertus verò Stephanus decem & octo. Omnia tamen illa non sufficiunt nostram Latinam editionem demoliri. Quod sancti, Aug. lib. de doctri. christiana. 2. capit. 15. & Hieronymus affirmant (vt Gracianus refert dist. 9.) librorum Latinorum veterum fidem de Hebreis voluminibus examinandam & nouorum veritatem, Græci sermonis normam desiderare, dixim⁹ ad hoc in nostra Afseritione, sanctos hoc dixisse illo seculo, quo tot erant exemplaria quot codices, & cum fontes non erant adeo venenati neque erat decretum Ecclesie quale extat modo à Concilio Tridentino sanctum. Plura alia missa facimus, quæ liberum erit lectori apud eundem Lindanum per tres integros libros dignoscere.

Caput. 4.

OCET August. in caput 5. Ioan. tract. 23. dicens. Putemus scripturam Dei tanquam agrum esse. vbi aliquid volumus edificare, fodiamus altius donec perueniamus ad petram, petra autem erat Christus. Et idem August. in Epistolam Ioan. tract. 2. Quicquid scripturatum est, inquit, Christum sonat. Sed si aures inueniat

idem,

pars secunda.

9

idem. lib. 12. contra Faustum, cap. 27. ait, Christum sibi vbiq; in scripturis occurrere. Vnde deprehenditur, quam sine cerebro loquantur qui Rabiorum sensus magnificant. Quos redarguit Basilius in Epistola ad Alexandrinos, technam demonis esse putat, quando aperto Marte aduersus Ecclesiam pugnare non potest, vt insidijs agat & per eos aduersum nos pugnet, qui se Christianos profitentur, vt pretextu Christiani nominis in rebus maximis nos decipiant. Iudeorum deliria, veluti Margaritas, nobis venditant, & cum literas sacras ad perfidiam Hebraicam vertant, ad veritatem Hebraicam eas se vertisse gloriantur. Quos bene depingit Hierony. ad Algasia. quest. 10. Quod sint carnaliter cuncta intelligentes quorum interpretationes, Aug. contra Faustum Manicheum, lib. 12. cap. 27. fabulas appellat, secutus Paulum ad Titum. 1. Vbi monet, ne attendamus Iudæicis fabulis, & paulo infra idem Paulus, Sunt inquit multi non subditi ac vaniloqui & seductores, quos oportet redarguere, precipue ex circūcisione. Est quoddam genus dicendi, quod figuratum appellant, de quo Quintilianus, lib. 9. capite de figuris quando dicere aliquid palam non est tutum, tunc obliquis sententijs illud explicamus, ne capitis incurra

B mus

mus discrimen, hoc dicendi genere figurato utitur hi nouatores, dū nō audent dicere, falsa est sanctorum patrum interpretatio scripturę, sic lenierunt dicentes. Iudeorum interpretatio potest adduci, quę sit vera, non contra, sed præter mentem sanctorum. Nec vident quidem hos similes esse lupo Æsopi, qui cum ouibus inire fœdus parabat, ea lege, vt suspenderentur canes, quod conciliata amicitia inter lupum & oues canibus opus non esset, vt postea suspensis canibus, lupus, suo more se iuret in gregem: hic est conatus nouatorū & Rabinorum. Ideo monet Chrysost. in Hom. et varijs locis in Matth. Hom. 17. Ecclesia, inquit, habet veros oculos, doctores videlicet, qui vident in scripturis mysteria Dei. Sequamur hos, nec feramur egrè, nos appellari indoctos, & idiotas. Nā vt idem Chrysost. inquit de incomprehensibili Dei natura, Hom. 2 Stultum me appellet in Christo. Nā vel, hoc nomine, tāquā adeptæ corona gloria bor cum Paulo, Nos stulti propter Christum, & hæc stultitia prudentior est omni sapientia: & omnis noua via & doctrina, si Cyrillū audiam, hęc sim quandam redolet, aut ad heresim præmuniuam. Nec tamen negamus Græcam & Hebrę linguam ad alia multa valere. Ridiculum enim

esse

esset, si diceret quis, armorum nullum esse vsum, quod aduersum nostros, armis vti nō liceat, ne latum vnguē a cōsensu sanctorū discedere audeas: reliquos tamen vt adulteratā monetā fugias, vt docet Clemens Alexā. Stromat. lib. 7. Caue illos, qui post mille quingētos annos Ecclesiam loqui docent, vt Iesaiam dicat, non Isaiā. Volunt isti impij ostendere, Ecclesiā Catholicā vix loqui didicisse, tantum abest vt sensa rerum perciperit, quod cum ipsi Iudęi ad nos transmittere literis non possent persuaserunt quibusdam viris alioquin doctis, qui velut munus quoddam offerrent Ecclesie, cum verē sit inimicorum donum, vel Plato. 8. de legi. desiderat leges a Deo lātas, vt inde ne apicem quidem liceret demutare. In Epistola Origenis ad Africanū reperies, quod cum a pertissimæ testimonia de Chrō, quę ora obturaret Iudęis a nostris citarentur, ipsi Iudęi nros obtundebant clamorib⁹, nihil tale Hebræicē esse, falsis testimonijs nostros, dicebant, conuertere ad fidem nationes: nostri verō, quod innumera loca alia essent, quibus nostræ fidei veritas probaretur, illis eedebant, & ita interpretabantur illa loca, vt Iudęi quod modo quidam imitantur. Largiamur hoc, inquit, his nouis expositoribus, satis firma

B 2 credi

credimus: & alia restant loca, quibus nostræ veritates sensu literali probentur. Bene habet hoc cō filium, tamen verus sensus literalis scripturæ maximè qui de Christo constat non est tam gratis, et leui de causa prætermittendus, ne Rabini nobis suã somnia intrudant sicut Erasmus, Valla, & alij, scripturæ voces facile, inuertunt. Sunt profectò, qui talia faciunt ingeniosi in alieno opere & liberales imo prodigi de Christi patrimonio. Theodorus docet veteres Patres huc suos omnes intendisse nervos, vt Iudæos refellerent, qui semper contrastant, non tamen eos habere magistros, vt nostra tempestate fit à quibusdam. Iudæos quidem non miror, sed nostros homines, quibus Iudæorū fallua tantopere sapit veneno infecta contra Christianos, qui Iudæi dominū blasphemātes ad hoc legatos miserunt ad omnes nationes, vt Christi et Christianorum nomen in famarent. Vt probatū habemus in nostra Assertione, parte. 1. & docet Tertullianus in libro aduersus Iudæos, & aduersus Martion, lib. 3. Iudæi & eorum sequaces mendacissimi dicuntur, à Hieremia, cap. 9. Pagninus tamen, & Vatablus quoties diuus Hieronymus à Iudæis dissentit lectionem Hebræam punctis velut obelis confodiunt: nec desunt tamè, qui eorū

Com.

Commentaria, e Iudæorum libris, contexta, admittentur: & pro eis tāquām pro aris et focis pugnet. Referta sunt monimenta veterum Patrum refutatione Iudaicarum fabularum, quæ nescio, qua mala sorte reuiuiscunt, & sese insinuant, per nostrorum manus, Christiano populo. Iudæi ardent odio Christiani nominis, sunt impij cerdones, sutores, nullo ingenio, nulla literatura, seper captiui seper sub Regib⁹ terrenis, et viuūt sine Deo. Ergo ad eos & magnā eis præsta fidem. Resecant, causa illorum aliqui Typographi, vt Robertus, aliquas dictiones, quod profecto nullatenus deberet fieri, nequis, quod stabile & fixum est, in Ecclesiæ Catholicæ Vulgata editione, audere t mutare: sicut & alia perperam multiplicant. Cum. n. ante Calchographiam inuētā, libri omnes manu scripti essent, & glosulæ multæ marginibus Autorū ascriptæ, inscripta ipsa irrepserunt, tale accidisse arbitror scriptis diui Hieronymi, cuius notè illud esse puto, quod aliquando dicit, Hoc malè versū est à Septuaginta, & Hebraicè multò aliter haberur. Nec scio, cur nostris, libeat Iudæos, relictis sacris Doctōribus, habere duces, cum audierint cæci sunt & duces cæcorum, & putant se magnū aliquid afferre si Iudæorum nobis afferāt deliria.

B 3 Qui.

Assertio vulgaræ.

Qui n. diceret, amamus, vnicam vocem non esse, sed quia, mus, significat murem, significare idem, quod, o mus, tu ama, quasi dicam? muri, ut aniet, ridiculus esset ille, quia verbum presentis temporis vnius vocis in duas dissecat à germano sensu longè diuersas. Hęc ergo sunt prodigia falsa, quę nostri impostores tantopere mirantur. Disce ergo candidè lector has meras nugas fugere, potius quàm imitari. Aug. Euguinus fatetur hoc idem, Iudæis non admodum inimicus. Vatablus etiam pluries, maximè Esa: 63. Galatinus multis verbis hoc docet, lib. 1. Orig. in cap. 17. Genes. & Hom. 8. in cap. 24. Num. Iræneus, lib. 4. cap. 63. Ambros. in cap. 5. Epistolę ad Rom. Idem Hylarius & Athanasius, & alij multi. Quod si quādo Aug. & Hieronymus oppositum videntur asserere, dicendum est, quod hoc liberum opinaturis relinquunt, mirantes de tam solerti Iudęorum diligentia, vel (ut Hieronymus) non negant Hebręos cōdices & Gręcos fuisse vitiatos, sed ridet, si quis dicat, illos in nostrum commodum hos dolos, fuisse machinatos. Nam quod vitiarint scripturam, liquido constat, & falsitas illorum sine multo negotio deprehenditur. Non enim consonant, sed variant, quę varietas vehementissimā ingessit suspitionem,

pars secunda.

12

nem, ut iuuenis ille Daniel lasciuos senes damnaret, & quid ni dicemus eos modo non conuenire, cum in Christi mortem non essent conuenientia eorum testimonia. Videant ergo quantum fidendum sit istius modi hominibus, ut facit Vatablus, subaudit, quę vult in scriptura, & addit de suo, verba, quę vult, & ita facilè erit eludere omnia. Posset enim Hæreticus dicere, Vnum, cole Deum, suple, cum potes. Nam inter tormenta licebit colere idola. Itemquē. Ne iures vana per illum, nisi cum dispendio vitę aut rei familiaris. Deniquē qui publicis instrumentis verba adderet magno crimine implicaretur. Inde conicies quantum sit crimē Dei instrumento verba addere, aut subtrahere. Varietatem lectio- nis sapientis est annotare, sententiam tamen utrāquē esse sacrosanctam, Vulgatam verò magis probare oportet, quam aliquando ridet Iudæus impius risu quodam Sardonio. Varietas certè nō deberet deterrere hominem piū, cū etiā in ipsa Hebręa lectione reperiatur hæc varietas. Imo ut scribit perdoctus dominus magister Leo, cap. 32. de translationibus Sacrę scripturę clarissimus ille princeps nulli veterum secundus, de Principibus loquor non de Diuis. Princeps inquit

Assertio vulgaræ.

ille de cuius laudibus, nulla vnquam sæcula conticeſcent, cum omni antiquitate conferendus conditor Complutenſis Academię, Cardinalis Franciſcus Ximenius Ciſnerius: cuius fuit pietatis & religionis, præter alia, quę exegit monimēta, quę ei peperere gloriã ſempiternam, magnum illud edidit & memorabile opus Bibliorum Complutenſium, quod vulgo nominat, tribus linguis excuſum, atq; adeo quibuſdã locis quatuor, vt ſingula ſingulis citra vllum negotium, conferri poſſint & comparari: quę res quantum opis & præſidij ad intellectum ſcripturarum afferat, verbis exprimi non poteſt. Cavit ſumma diligentia præcellentiſſimus ille Princeps, vt admirabile opus illud Bibliorum purum & ſine vlla labe typis excuderetur caſtigatiſſimum & quã emendatiſſimũ conquiſitis toto orbe terrarum exemplaribus, ac ceſſitis magna mercede viris, Hebraicę Gręcę Latinę linguę, peritiſſimis præſtitit: vt par erat huic rei tãtę maiorę, quã p̄ hominũ opinione, diligentia. Tamen vitare non potuit, quõ minus quoties Diu^s Hieronymus à Iudeorum interpretatione diſcrepat, diſtiones ipſę Hebręę, nequis perſentiret, punctis obelis, ſint cõfoſę, tãquã parũ fideliter redditę à Diuo Hieronymo, quod illo præ

textu

pars ſecunda.

13

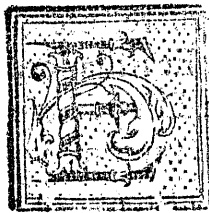
textu factũ eit: q̄ monēt quoties illa puncta ſint diſtioneſ Hebręis adſcripta, aliquid eſſe in Hebręo onomaſtico Compluteſi notabile, quod ſcitu ſit dignum, quod vt eſt quidẽ aliquãdo, ita tamẽ frequẽtiſſimẽ ſine vlla lexiçi Hebręi adnotatione, punctis illis, velut obelis, iuglatis Hebręas diſtiones reperiet, qui id vellet obſeruare, intelligetq; aliquid latere fraudis & doli. Et ſi illa loca cũ Iudeorũ Scholijs cõferat, reperiet Diuũ Hieronymũ illis locis, quę numero nunquam comprehendas, (ſunt enim innumerabilia) à Iudeorũ interpretatione diſcrepare. Vnde colliges, quãto odio, trãſlationẽ Di. Hieronymi p̄ſequatur Iudej, & quanto opere eã oppugnent, quõd nõ iudaizet: & ſimul aſe Iudeos à principio ſe vehemẽter probare trãſlationẽ Di. Hieronymi, vt Septuaginta virorũ interpretationẽ nobis manibus excuterẽt. Haftenus Magiſter Leo. cuius teſtimonio cõſtat, nec Biblię Complutenſi fidendũ eſſe per omnia. Notat hoc Magiſter Leo ſpeciatiim. pa. 312. et. 601. et. 704. et. 759. et. 809. et. 884. et. 911. Faciat hoc verẽ aſe, iudicẽt, qui Gręcẽ & Hebraicẽ, norũ. Mihi enim laudẽ immortalĩ ſemper celebrãda videtur tanti Franciſcani Cardinalis indefeſſa cura incudendo adeo egregio & ſacro Volumine: &

in cri-

Assertio vulgaræ:

in erigenda tam illustri Academia, quæ bonarum literarum mater & magistra est: cuius ego alumnus & debitor sum obligatus.

Caput. 5.

R A S M V S lingue sue virulentia, nec Superis parcens in cap. 12. Ioannis, super illa verba. Excæcavit oculos eorum & induravit cor eorum, ait, verba illa neq; ad editionem Septuaginta, neq; ad Hebræam lectionem respondere. Sed si Hebraicè scisset Erasmus, non hoc faceret, ut Euāgelistarum censor esset, vix Alphabetum Hebræam sciens. Ipse nāq; fatetur, si quid crepat Hebraicè non sine Theseo facere. Ut batur enim alicuius, qui Hebraicè nouerat opera. Notandum ei erat Apostolos & Euāgelistas, quādo aliquod verbum est; siue in Hebræa lectione aut translatione Septuaginta, obscurum siue ambiguum, solere illud, nomine magis perspicuo, explanare. Ita, q̄ Septuaginta reddidere, Incrassatum est cor populi huius, quodq; Di. Paulus ita citauit, Diuus Ioannes nomine magis perspicuo; velut interpretas vertit, Obduravit, quasi doceat

nihil

pars secunda. 14

nihil aliud esse, incrassare cor, quàm obdurare. Ne ergo faciamus inter se pugnantes Euāgelistas, præsertim in explanatione scripturæ, vbi nunquā pugnant. Idem Erasmus in Annotationibus in, cap. 2. Matth. magno cachino profecquitur Hylarium, quod signum impietatis est non modicum, Imo contradiuum Lucam sancta occasio ne ex verbo, Osanna. Idem iudicium est de Pagnino, qui in libro interpretationum nominum Hebræicorum dicit, Nasarenum per S. non autem per z. esse scribendum. Quod aperte est contraire Di. Matth. cap. 2. Ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetam, Quoniam Nazareus vocabitur. Vnde concluderet Iudaus Iesum Dominum, non fuisse Christum. Nam si Christus, appellandus erat Nazareus, & Iesus Dominus non est appellatus Nazareus, quid inde necessario sequatur vides. Euāgelia et Epistolæ et Acta Apostolorum Dominum testantur appellatum citra discrimen Nazareum & Nazarenum, nunquam tamen Nasarenum. Vide Mar. 1. Luc. 1. 2. & 4. Ioan. 1. Act. 10. Nec in Ecclesia Catholica aliter, ab vilo Sacro scriptore, hæc vox scripta est. Nec valet, quod Pagninus testatur se vidisse titulum crucis sic scriptum. Ego Pagnino non credo,

Euani

Euāgelij credo, quę lego oculis fidelibus. Multa alia notantur immerito ab Erasmo & eius aseclis, quia non sciunt, quod Euangelistę et Apostoli citādo scripturam, sepe sepius omisere media, et tātum dixere necessarium: citant aliquādo prima et vltima, & cū citāt scripturę testimonia, plerumq; omittunt media. Sumunt .n. Apostoli ex scriptura, quę necessaria sunt tātum ad ea, de quibus sermo est. Hunc canonē nobis pręscribit Orig. in Ioan.to.7. Disputans de loco Esa. Vox clamantis. &c. Solere Apostolos & Euangelistas hoc facere, breuitatis et perspicuitatis causa: sicut voces obscuras mutare in planiores. Quod ifecit Di. Paulus ad Rom.9. citās locū Esa. contextū ex duobus. De Erasmo plura nō referā, cū multi scriptores contra illum gloriose certauerint: et quia ipse sibi non constat, magis lubricus anguilla, multas, de Græco in Latinum, versiones apparauit, ad quintam vsquē vel ferē procedens, in qua eius animus non quietatur. Quid dicam de Laurentio Vallensi, qui receptissimam hanc, in Ecclesia Catholica, vocem, fides, attentat, & loco suo mouere postulat, qui fidem Christianam, persuassionem Christianam, appellare pręcipit, vt auram capter popularem, tam facile est illi

nostro.

nostrorum maiorum auctoritatem contemnere si quis à lege Regia vel syllabam demutasset capitale elset crimen. Cur ergo verba ab Spiritu sancto dictata audeat quisquam demutare? Fidem eam appellat scriptura Luc.17. & .18. & Act.15. & Ad Rom.1. & Ad Hebr.11. Imo Cicero hac voce & si gnificatione pluries vtitur. Sed hic nouitatum amator nunq; quiescit: sicut nec Erasmus, qui inter vaniloqua & impia, reponit sententias ab Ecclesia decisas, vt docet Catharinus pagina.394. & 444. Qui ab eodem Autore notatur de interpretatione vocis, latria. Grauiter dolendū est, quod aure popularis captandę auiditate capti nōnulli horrenda fingunt, inaudita docere non trepidāt, quę reticuisse, cōsultius & sanius esset, quāmpalare: quę omnia, quantopere nocuerint nostro seculo, vtinam non tam essemus experti. Incommoda namq; ipsa clamant, & nostram vicem dolent & deplorant, etiam si nos reticeamus, sed spōsus, qui Ecclesię suam pollicitus est assistentiam ipsecuram gerit de illa, & nō dormitabit nec dormiet, qui custodit Isrrael: sed scuto veritatis circūdabit eam, cap.6. Paulus Apostolus ad Hebręos, cap.vltimo. Nolite abduci doctrinis varijs & peregrinis, idest, nouis & singularibus. Et Timoth.

prio.

prioris Epist. cap. 6. O Timothee, ait, depositum custodi deuitans prophanas vocū nouitates. Quæ verba enarrans Vincentius ille Lirinensis, lib. aduersus hereses, inquit, Timotheus est hodie vniuersa Ecclesia, depositum custodi, id est, quod tibi creditum est, nō quod á te inuentum, quod accepisti, non quod excogitasti, rem nō ingenij, sed doctrine, in qua non Autor debes esse, sed custos non institutor, sed sectator, non ducēs, sed sequēs nolo mihi pro alia subijcias, sed eadem, quæ didicisti ita doce, vt cum dicas noue, non dicas noua & pauló procul deuita inquit, quasi viperam, quasi vasiliscum, ne te non solum tactu, sed etiam visu afflatuque percutiant. Prophanas, inquit, vocum nouitates, vocum, id est, dogmatū nouitates, quæ sunt vetustati contrariæ, quæ si recipiantur necesse est, vt fides beatorum Patrum, aut tota, aut certé magna ex parte violetur, Prophanas, inquit, vocum nouitates deuita, quas recipere atq; sectari nunquám Catholicorū, semper veró Hereticorū fuit. Hęc ille, & alia in eandem sententiam plurima. Et Petrus quoq; Apostolorum Princeps apud Clementem, lib. 8. Recognitionum, inquit, Nec aliquid proprium, & quod vobis non est traditum proloquamini, etiã

si

si vobis verisimile videatur. Hinc. n. sepe cōtingit declinare, quosdam á veritate, dum speciem sibi verioris & validioris veritatis proprijs cogitationibus reperisse se credūt. Et Aug. lib. 10. de Ciuit. Dei. cap. 23. Neq; nouis vocibus de religione loqui permittit, ne verborū licentia, etiã de rebus, quæ his significantur impiam gignat opinionē, Et idē Diuus. lib. de ratione animæ opinionē quã dā nouā, non alia ratione refellit, nisi quia ipsa sola nouitate displicebat. Et in sexto Synodo Generali, Actione. 12. (vt in nostra Assertione retulimus.) Dixerunt Patres. Omnino necesse est, nō solum secundum sensum, sequi sanctorum Patrum dogmata, sed & eisdem vocabulis vti cum illis, nihilq; penitus innouari. & c. S. Tho. 1. Parte. quæst. 39. art. 2. Secundum Dionis. de diuinis nominib; cap. 1. Et Aug. de Ciuit. Dei, lib. 10. cap. 23. Quod Theologia suam habet Logicam constantem ex vsu sanctorum Doctorum, qui licet nō solum in sensu, sed etiam in verbis & modo loquendi ab eis consueto, nos conformare tenemur. Et Socrates apud platonem vti nominibus verbisq; communioribus, neq; exactē curiosq; disquirere sæpenuero generosi animi est, contrarium autem illiberalis. Et Plato ipse sapientissimus, iuxta

& clo

& eloquentissimus, in lib. Ciuili, inquit. Si verborum curiositatem vitabis, euades in senectute admodum Sapientior. &c. Hoc idem Hieronymus Epistola ad Eustochium de virginitate seruanda. Et Seneca Epistola. 116. Gerson parte. 1. Tracta. de examinatione doctrinarum, consideratione. 1. Et parte. 4. Lectione. 2. Consideratione. 6. Quod si in legibus ciuilibus alijsq; humanis actionibus, in quibus plerumq; nihil refert, an hoc siue illo modo fiat, suspecte sunt nouitates, ac periculose: quid futurum putamus in rebus fidei, & religionis, in quibus salus christiana consistit? Etenim vt ait Chrysostomus in Epist. 1. Ad Corinth. Hom. 7. Nihil adeo animos perturbat etiam si utilitas securura expectetur, quam innouare aliquid & a consuetudine alienum facere & maxime cum decultu ac Dei gloria agitur. Plato ille in libris legum, & alibi sepe cui Aristot. in Politicis & ceteri sapientes subscribunt, nihil perniciosius esse censeat, quam temere ab antiquis legibus, moribus, & consuetudinibus recedere, peregrinas nouasq; res introducere, atq; molliri. Miseri homines, & miserabiles, quibus, (vt August. ait lib. de vera religione. cap. 53.) Cognita vilescunt, & nouitatibus gaudent. Scio iocundas esse nouitates, & mutationem esse
dul-

dulcissimam, sed vt Aristot. ait. 7. Ethicorum, ca. ultimo. Ob quandam prauitatem, homo. n. prauus facile mutabilis est. Quod Aug. disserens, lib. de spiritu & anima, cap. 59. inquit. Mens cæca & vaga qualitate earum rerum, quas respicit, variatur, eiq; non sufficit quicquid Deus non est, & hinc huc illuc dispergitur, & per infinita distrahitur, quærens requiem, vbi non est: sed quia vnum Deum quem sufficienter habere poterat dereliquit, nunc per multa ducitur, vt quia qualitate rerum satiari non potest, saltem varietate laceretur. Sic nouitatum amatores lydera sunt errantia, quia in Ecclesia Catholica quiescere nolunt, huc, illuc, nouis erroribus & omni vento doctrine, circumferuntur. Nam vt apud Esaiam est, cap. 57. Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Cuius rei, abundantissime, præstat, nobis exemplum, Desyderius Erasmus, homo nouitatis amans, de quo facultas Parisiensis cum suo decano sic ait, in principio sue determinationis contra eum. Nos rationem reddere volentes, de ea quæ in nobis est fide, re, diutius atq; maturius, perspecta, & inter nos discussa, tandem respondendum censuimus, vt clare agnoscant, qui illa perlecturi sunt: tantã

esse vim veritatis, vt quamuis interdum impudē-
 ti insipientium hominum temeritate exagitetur
 nunquā tamen possit cōuelli. Nam si aduersus
 eam portē inferorum præualere nequeunt, neq;
 certē potestas ulla super terram præualebit, proin-
 de non solent viri prudentes, etiam Ethnici perti-
 naci animositate ea tueri, quę leuius forsā aut
 inconsultius asseruere, vbi veritas ipsa ratione red-
 dita manifestē cognoscitur, vt eadem facultas ti-
 tulo. 13. de ijs in quibus á communi vsu Ecclesię
 Latine paraphrastes recedit in suis paraphrasibus
 postquam recensuit multa loca, qualia sunt, Ser-
 mo, pro verbo, In hominibus bona voluntas, pro
 hominibus bonę volūtatis, Hoc est corpus meū,
 quod pro vobis frangetur, vbi nos legimus, trade-
 tur, Si eum velim manere, nos legimus, sic eū vo-
 lo manere, Nō omnes dormiemus, nos legimus,
 Omnes resurgemus, Solomon, pro Salomon, Ser-
 uator, pro Saluator, & alia id genus: censuram ap-
 ponit schola Parisiēsis in hęc verba, in his & alijs
 eius generis non paucis, Parahrastes temerariē ab
 vsu communi Ecclesię Latine recedit, quem ser-
 uare debuerat vestigijs inherendo præcedentium
 Patrum Latinorum, Gregorij, Leonis, Prosperi,
 Casiodori, Isidori, Bedę, Aleuini, Haymonis, Ru-
 bani,

bani, Anselmi, Bernardi, Ruperti, Hugonis, ac
 Ricardi de sancto Victore, & cæterorum, qui suū
 semper iudiciū Ecclesiasticę consuetudini, vt hu-
 milis suadebat charitas, accomodarunt, atq; sub-
 misserunt, nihil attentare ausi, vnde quoquo mo-
 do posset Ecclesia perturbari. Pro eximia siquidē
 sua sapiētia norāt viri illi eruditissimi, quod post
 incomparabilem, beati Hieronymi in sanctis scri-
 pturis, laborem, vetustus Ecclesię Latine vsus ma-
 gno eruditorum consensu tot sæculis probatus, et
 præclaris Catholicorum Doctorum Commenta-
 rijs illustratus Latinis hominibus pro lege haben-
 dus esset, et norma, loquēdi in sacris eloquijs, neq;
 per hoc Gręcis, & Hebraicis literis quicquam de-
 traheretur, sed suus cuiq; mos, et ordo seruetur.
 Hacten° cēsurā, aurea cōtinēs verba, quę dicta &
 persuasa velim nostros nouatoribus. Et eadē cen-
 sura cōtra Erasmi ait, titul. 14. q; pro Iacobi fratre,
 dixit, Iacobi filio propositione. 2. et propositionē
 addidit, quadragesim° secundus, cū dicat scriptura
 q; masculus erat offerēdus, quadragesimo die. Era-
 smus tamen addit secundo, dicens, quadrage-
 simo secundo, Propositione. 4. ponit Bethleem
 pro Nazareth. Propositione. 5. Naaman dictum
 esse, vt se mergeret, ter, cū scriptura dicat septies.

Et ibi leges alias censuras contra ea, quæ mutât, addit, & detrahit Erasmus illo titulo. 14. Nec valet subterfugium, quod articuli Parisienses non prætereunt Sequanam, nec transeunt montes Alpes. Nam certè vniuersitas ad eò Catholica habito. cõsilio, tot, & tantorum Theologorum, non est in hoc sine temeritate aspernenda, vt benè docet Scotus. 2. Sniarum. distinct. 2. quæst. 6. Da facultatem Theologicam Compluti, aut Salmanticæ, concorditer aliquid decernere, & videbis. quàm sit temerarium (si non peius) eius Decretis contraire. Franciscus Sonnius, de verbo Dei. cap. 16. Ecce crede mihi, inquit, veritatem enim dicam, quòd hoc nostro sæculo, inuenta sunt diuersarum editionũ Biblia, plus minus viginti numero, prorsus corruptissima per malitiam Hæreticorum, alia in summarijs capitum, alia in annotationibus marginalibus, alia in indicibus, plurima in ipso simul textu, Et paulò inferius, Si testamenta hominum vel instrumenta contractuum, aliqua ex parte, corrupta, & vitiata, nihil vltra habent autoritatis, coram quibuscunq; etiam in tribunalibus fuerint producta: profectò, multò minus retinere debent autoritatem deprauata instrumenta noui ac veteris Testamenti Hanc igitur ob causam non va-

let argumentum affirmatiuum à scripturis nisi integrè sint, et incorruptè: quia ab vna non nũquã dictione, imo ab vna syllaba dependet veritas Catholica, vt pulcherrimè ostendit Hylarius, et etiã Ciprianº in particula. Et, super illo verbo Saluatoris. Matth. 16. Tibi dabo clauces regni cælorum & quodcunq; ligaueris. &c. Et quodcunq; solueris. &c. Taliter sunt corrupta exemplaria Teuthonica, Et alia (quæ magnificat Rupertus Stephanus) obscuritas est in scripturis, partim ex rerum sublimitate de quibus tractant, ad quas acies mentis, veluti tacta ab excellèti lumine obstupescit, partim ex dictione sermonis non vbiq; clarè eloquentis mentè Autoris dũ signorũ, vel ignota vel multiplex est significatio, aut varia orationis distinctio, aut alia, & alia pronũciatio sententię Troporũq; inuolutio. Hęc Franciscus Sonius. Diuus Hieronymus, sua etiam ætate, cępit Hebręorum codices in nonnullis locis habere suspectos. Lege eum super 5. cap. Michęę. & ad Gala. 3. Vbi, ait, Mihi videntur aut veteres Hebręorũ libri aliud habuisse, aut Apostolum, sensum posuisse, non verba, aut quòd magis æstimandum est, post passionem Christi, & in Hebræis, & in nostris Codicibus ab aliquo, Dei nomen appositum, vt infamiam

nobis inureret, qui in Christū adeo maledictū credimus. Sed oppones forsā, quod ait Di. Hierony. in cap. Esai. 6. Et si aliquis dixerit, Hebræos libros postea à Iudæis esse falsatos, audiat Origenē quid in. 8. volumine explanationū, huic quæstionculæ respōdeat, quod nunquam Dñs et Apostoli, qui cætera crimina arguunt, in Scribis &, Phariſeis; de hoc crimine, quod erat maximū reticuisſent: sin autē dixerint, post aduentū Domini Saluatoris, & prædicationum Apostolorum libros Hebræos fuisse falsatos, cachinū tenere non poterō, vt Saluator et Apostoli, & Euangelistę, ita testimonia protulerint, vt Iudæi postea falsaturi essent. Hęc Hierony. Sed si diligenter aduertas, deprehēdes, non pugnare cū prædictis Hieronymi sententijs, Esset nēpē ridiculū dicere, Iudæos falsasse libros in testimonijs de Chro, aut Chri mysteriorijs, quę antequam proferrētur à Christo, & Apostolis, non fuissent in eorū Codicibus, Sed ex prædicatione Apostolorū addidisse. Ex Egipto vocauit filiū. &c. et quoniam Nazareus vocabitur, & Flumina fluēt de vētre eius aquę viuę, & Viderūt in quē transixerūt. &c. His similia, quę ante hęc quæstionē obiectā præmisserat Di. Hieron. cuius intelligētiā facile colliges ex cōsequētia dictorū.

Cap. 7.

Caput. 7.

ONCILIVM celebre, & numerosum, frequentia doctissimorum virorum ius dixit, pro antiquissima fide Vulgaræ. Impius ergo et sacrilegus est, qui post Ecclesie, & tot Sacerdotum sententiam, suę opinionis aliquid tractandum relinquit; vt Martianus religiosus Imperator ait, in edicto, quo mandat seruari definitiones Concilij Calcedonensis, vt narrat Blondus Historicus, Quid enim stabile, & constans in nostra erit religione, si semel iudicata, & recte disposita, reuolui & publicè disputari permittatur? Ne sim⁹ paruuli qui, circūferamur omni vēto doctrine in nequitia et astutia hominū ad circumuētionē erroris. Dedit. n. Christus suę Ecclesie Pastores et Doctores ad consummationem factōrū, in op⁹ ministerij, et voluit tāquā Ethnicū haberi et Publicanū, qui Ecclesiā nō audiret: cuius certē vocē nusquā securiūset certiū audire possūmus, quam in Cōci. OEcume. ex toto orbe Christiano cōuocato, Habet. n. Ecclesia Catholica sensum et spiritum sponsi sui, quo discernere nouit scripturas diuinas, & certas, à prophanis & non

C 4

certis.

certis, vt docet & ipse Martinus in captiuitate Babilonica: nouit & sponſi ſui inſtituta, ſeparare ab inuentionibus & inſtitutis hominum, promiſſiones, quas fecit ſuæ ſponſæ Eccleſiæ Catholicæ, & amor quo eſt erga eam immenſus non patiuntur, quod à temporibus Apoſtolorū reliquerit eā, qua ſi proſtitui ſigmentis hominum eiſq; illudi. Sed age iam demus incuria librariorum, qui imprimunt, vel ſcribunt, aut audacia alicuius ſc̄oli noſtram Vulgatam editionem aliquibus reſperſam mendis, quæ nulla aut pauca & modici momenti diximus, in noſtra Aſſertione, ex Titelmano, moraliter poſſe contingere, aut contingiſſe. Nō enim in eam ſententiā poſſum adduci, vt vbi libet, aut in pluribus locis concedam, librarios dormitaſſe: quia video aliquos, iam aliam aggredi viā, vt quia illac non ſuceſſit, qua dicebant Interpretem non bene vertiſſe, iam non Interpreti, ſed librarijs falſitatem Vulgatæ vitio dāt, quæ euasio ſi pro pluribus locis Vulgatæ cōcedatur, nō minori peſte nos inficiet, quā cōceſſa falſitas & ignorātia Interpretis. Demus tamē locis aliquot erraſſe librarios, quæ loca adeo errātia nō noui. Sint tamē, Cōcedamus etiā eis editionē Vulgatā aliquot locis variā eſſe, (mihi nāq; illa Vulgata eſt in quā plures Codices

cōueniūt,) ſit verō varia lectio, ac proinde aliquādo dubiū quæ illarū ſit germana, nūquā tamen per hæc, etſi cōceſſa, concedemus, aut cōſulemus aliquā vocē Vulgatæ addendā, minuendam, aut immutandā, ne ex hac ſcintilla totus conflagret Bibliorum ſactorum Codex. Modica enim nebula totū obnubilat aliquando cælū, imo grandinem generat agros ſecundos deſolantē. Multa ſunt enim, quæ minori periculo tollerantur mala, quā quod maiori periculo tolluntur. Vt dicit Klingius noſter, lib. 3. cap. 17. Cū loquitur de peccato Schiſmatis, Sicut etiā inquit Eraſmus in ſua Diatriba, ſunt quidā corporum morbi qui minori periculo tollerantur, quā tollūtur: veluti ſiquiſe, in callido ſanguine trucidatorum infantū labet vt lepra careat: ita ſunt quidam errores, quos minori pernicie diſſimules, quā conuellas. Si mihi conſtaret confeſſionem, qua nunc vtimur in aurē non eſſe à Chriſto conſtitutam, & ob id non exigendam eſſe à quoquā. Item, ita non requiri ſatiſfactionem pro commiſſis, Item, ſi mihi conſtaret in Synodo quapiam perperam aliquid eſſe cōſtitutum aut definitum. &c. Licet quidem verū profiterer, tamē eam opinionem publicare recuſarē, q̄ videā pleroſq; homines mirē propenſos ad flagi-

flagitia, aut ne Patrū Autoritatis, in Concil. daretur anfa contēptus, etiā in his, quæ piē ac sanctē flautuisent, quos nunc vt cumquē cohibet aut certē moderatur confitendi & obediendi necessitas. Quę diximus sunt illius exempla, non mihi per omnia grata, sed si alibi hic tamē exēplorū nō requiritur veritas, maximē cū de hoc proposito multa alia dixerimus in Parte. i. nostrę Assertiois. Et Apostolus. 1. Corint. c. 10. discrimē facit inter ea, quę licent, & ea quę nō expediunt, quod minori malo aliqua in firma tolerantur quā quod cū periculo tollantur. Apud Gręcos, Licurgus (opinor) reprehēditur, q̄ odio temulentię vites incidī iusserit, cū admotis propiūs fontibus sic posset excuti temulentia, vt tamen nō periret vsus vini: sic Pharaō iussit occidi infantes, ne crescerent in regno suo, cū hoc potuisset cohibere alijs medijs: moderatio potius amplexāda fuit, quā omni moda eradicatio: Idē censeo de mēdacijs librario rū si qua reperiātur in libris Vulgatę editionis tollerētur illa potius quā omnia cōfūdātur, quid, quod Spiritus s̄ctus cauit, ne verbū illud suo s̄ctū careat, si ad sit pia mēs interpretantis et exponētis talē scripturę locū. Vir. n. cādid⁹ et pręcipitis nouitatis impatiēs, rē Christianā forsitā hac via periculi

tatū iri reformidauit. Et vide quid indoctū vulgus existimare poterit, obrutū tot versionib⁹ tā disside ribus, nō solū à Vulgata, sed inter sese quoq; lōgissimo interuallo. Profectō testatos audeā bonos viros nō esse modestię partes tam faciliter et libere à cōmuni editione recedere, vel suā tā quā absolu tā, et eā solā in vulgus intrudere. Aliud est indicare Hebraismum, seorsumq; aperire locū eundem variē posse trāfferri: aliud propria cupidine, & minimo cū iudicio de re grauissima suū phantasma edere ac velut indigestū cibū, in vulgi conspectū euomere. Nec video, qua ratione isti reiecerint editionē quā dicūt Vulgatam, et certē quantō vulgatiōrē tāto receptionē. Nā noua indigent lōgiore multō probatione, quā vetusta, quę tā multis ānis explorata sūt: et illa noua nullius esēt auctoritatis, vel certē minoris, nisi vetusta fierēt. Rabini et versiones nouę pepererūt mōstruosas, et confusaneas interpretationes. Si autē vnusquisq; suū cerebrū p̄gat edere, tota plaustra diuersitatū sacris infulciētur, vsq; adeo, vt lectores tādē nihil reportēt nisi cōfusione: licet concessū sit bono Interpreti, vel addere, vel dimittere vocabula, quę s̄ctū nō perturbant. Ita Hieronym. in libello de optimo genere interpretādi, obrectatores mei quērāt & in telli

relligant non verba in scripturis consideranda, sed sensus. & c. Et paulo post, Audiant, & a me non periclitari Ecclesiarum statum si celeritate dictandi aliqua verba dimiserim. Vnde noster Titelmanus pius et doctus, Annotatione, ca. 19. Job. inquit super illa verba, Luct, que fecit omnia. Sciendum est ait, beatum Hieronymum data opera paraphrasticè hunc locum reddidisse, ad exprimendum apertius Catholici dogmatis firmamentum, id quod & alias non paucis in locis, fecisse comprobatur quæ admodum nominatim, in proximum caput annotauimus, tractantes locum illum, de resurrectione. Scio quod Redemptor meus viuit. Quæ quidem diligentia et obseruatio, a deo in viro sancto, non est vituperanda, vt etiã laudi sit tribuenda, & fidei suæ. Hinc magnū ille meretur preconium, quod ea quæ secundū verborū tenorem arida aliqua intelligentia potuisse eludi, verius quā exponi, maturo consilio decreuerit immutatione modica verborū iuxta magis dignā sententiã, quā Christianus ipse, et orthodoxus in verbis illis intelligebat, clariùs exponere. Neq; in iudeo Interpretis negligit aut minus præstat officium, si eadē opera et sententiã exprimat, et claritatem orationi adijciat: quem admodum videlicet ea, quæ supra de Resurrectione à Job

fideliſ

fideliſſime dicta sunt verbis ipsis, (vt sunt in Hebraismo) in herendo, possent facile arida aliqua interpretatione, ab ingenioso & literali aliquo Iudeo, cui esset curæ Resurrectionem negare (cuius modi erant Sadducei,) conficta, sic exponi vt generalis resurrectionis mortuorum nulla inde haberetur confirmatio. At verò ipsius versio nihil recedens à sententia verborum quæ sunt in Hebraismo, (ita vt neq; curiosissimus Hebræus singulos apices obseruans possit illum calūniari,) ita clarè & apertè exprimit fidem, quam de generali resurrectione mortuorum Catholica tenet Ecclesia, vt etiam ab imprudentissimo tergiversatore non possent in alium sensum ipsius verba torqueri, ita sane & hoc in loco, id quod habet textus Hebraic⁹ verè sententiã istam continet & significat, quã clariùs expressit Hieronymus. Hæc & alia ibi, clarus ille Titelmanus. Et idem Hieronymus ad Suniã & Fretelã, ait, quod non audet mutare, quæ vsu confirmata sunt, vbiq; sensus idē est. Veterum interpretum consuetudinem mutare nolimus, ne nimia nouitate, lectoris studiū terreremus. Et idem Hieronymus ad eosdem quos prædiximus ait. Hoc enim quod Septuaginta Interpretes transtulerunt, propter vetustatē, in Ecclesia decantandū est.

est. Vnde si quid pro studio ex latere additū est, nō dum debet poni in corpore, ne priorem trāslatio[n]ē pro scribentium volū[n]tate conturbet. Hęc Hieronymi verba, quę fideliter retulimus. O verba aluo signanda calculo. O verba nullo intermoritura seculo, quę vel sola sufficerent abundē ad retinendā, quorūdam pertinaciū cervicē, qui si quid fortē putant in Hebręo aliter legi, quam in Ecclesijs psallatur, insanunt, stomachantur vociferātes hoc est eradendū, conuellēdum, iugulādum, hoc nō dixit Spiritus sanctus. Quid ais? Hieronymus de temeritate te arguit, scientiā laudat scripturariū sed ritum Ecclesiasticum nō vult temerari. Certę sententia hęc Hieronymi, cedro digna est. Videat ergo quam desipiāt, qui nostrā Latinā Vulgatam temerē pertentant, dicentes, aptius, significātius, melius poterat hoc verti. Hos damnat Erasmus eorū Primipilus, qui ipse se suo gladio miserē confodit in censione, quam premisit operi Aug. de moribus Ecclesię tomo. 1. Prodit, ait, Manicheorū mysteria, idq; facit mirabili sermonis elegantia quā, utinam illi licuisset in ceteris, uti, lucubratiō[n]ibus. Hoc sanē opere declaravit, si quid offendit eruditos in ipsius dictione, non fuisse incitiā, sed charitatis, qua styllum demisit ad imperito-

rum

rum intelligentiam. Hęc Erasmus, cui nos dicamus, Quid agis nostrorum tēporum Aristarche, qui de vniuersis scriptoribus sententiam fers? Si ergo perspicuum est Diuum August. depressisse dictionem ad lectoris maiorē fructum, quid vetat diuum Hierony. ita nonnūquā[m] factitasse? Pręsertim cum scribat ad Pammachium tomo. 2. Ecclesiastica interpretatio, etiam si habet cloquij venustatem, dissimulare eam debet & fugere, ut nō otiosis Philosophorū scholis paucisq; discipulis, sed vniuerso loquatur generi hominum. Rursus aduersus Pelagium ad Cresiphontem, Audi Ecclesiasticam simplicitatem, aut imperitiā, ut nobis videtur. Et, lib. 1. aduersus Iouinianū. Est in verbis simplicibus semper diuinarum scripturarum sensus augustior. Plurimum iuuat, quod dicit in proemio. 3. lib. Ad Galat. Item in fine Comment. in Aggeum Prophetam, deniq; ad Marcellam de Ephod. & alijs in locis hoc idem inculcat, & q̄ bonus Interpres non debet se captiuum reddere, ut plus equo seruiat literę. Et non debemus putanda nos verborum interpretatione torquere, cum damnum non sit in sensibus, quia vnaquęq; lingua suis proprietatibus loquitur. Et vbicunq; sensus idē est, veterum Interpretum cōsuetudinē

muta

mutare noluit Hieronymus, ne nimia nouitate lectoris studium terreret. Et Diuus Augustinus, hoc genus hominum magis supersticiosum, quam piuum mirabili doctrinæ suæ virtute reuincit, lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 13. In hæc verba, memoratæ dignissima, Quid est ergo integritas locutionis, nisi Latine consuetudinis conseruatio, loquentium veterum autoritate, firmata? Sed tamen eo magis offenduntur homines, quò infirmiores sunt: et eo sunt infirmiores, quò doctiores videri volunt, non rerum scientia qua, edificamur, sed signorum, qua non inflari omnino difficile est, cum & ipsa scientia sepe ceruicem erigat, nisi Dominico reprimatur iugo. Quid enim obest intellectori, quod ita scriptum est, Quæ est terra in qua isti insident super eam, si bona est aut nequam, aut quæ sunt ciuitates in quibus, ipsi inhabitant in ipsis? Quam locutionem magis alienæ linguæ esse arbitror, quam sensu, aliquo modo, altiorem. Hactenus Diuus August. Vbi sanctus Doctor quasi prophetice prædiluebat cauillationes futuras aduersus loca Vulgatæ, & loquedi Tropos. Diuus Hilarius. Reperi quosdam, ait, ambiguos circa hoc, in atrijs domus domini, dicentes, fuisse hoc iccirco a primis translatoribus adiectum: quia sub eisdem verbis loquenti

sequenti Ps. continentur, opinantibus ipsis, scriptorum vitio in libris Hebraicis fuisse præteritum, sed noui interpretes, quæ volūt, tractent, nobis verò obsequendum est autoritati translationum et vetustati. Hæc ille, Debet enim bonus Doctor Ecclesie Christi in memoriæ scrinio recondita habere noua, & vetera, id est, doctrinam tam veteris, quam noui Testamēti. Neq; debet fidelis Doctor, vana curiositate, noua tantum sectari, quæ admodum pleriq; hac nostra tēpestate faciunt, Atheniensium more, qui (vt in Actibus Apostolicis scribitur) ad nihil aliud vacabant, nisi vel dicere, vel audire aliquid noui, qui ea, quæ olim à Patribus, ante multos annorum centenarios, scripta sunt, legere dedignātur: ea autem quæ hodie à diuersis scriptoribus vel potius scripturientibus sine numero & modo extruduntur, veriùs quam emittuntur, charissimè amplectuntur, contra illud, quod per Sapientem quendam dicitur. Sapientiã antiquorum exquiret sapiens. Oportet ergo inter hæc duo, medium iter incedere, vt sic noua diligamus, vt neq; vetera despiciamus. Quæ enim videtur arida facunda satis sunt, magnam emphasim habent, & miram explicant affectus vehementiã breues & celeres scripturæ sacræ interrogationes.

ita per abruptionem & defectum positæ, Incidunt. n. quasi plenum amaritudine animum non valentem præ penitudine, qui latet dolorem vel liberationis desiderium exprimere, quale est illud Psal. 6. Sed tu Domine usque quo? Et servat multoties Interpres in his locutionibus Græci sermonis usum, ut Psal. 9. Comprehenduntur in consilijs quibus cogitant, loco, quæ cogitant, ut habet Psalterium Romanum. Et Latina interpretatio sequitur nonnunquam Hebræam atque Græcam consuetudinem, quæ pronomina frequenter absque necessitate adiungit, ut Psal. 10. Dominus in cælo sedes eius. Et illud, Libera me de sanguinibus, illo loco dictum est numero plurali, quia tamen in Græco pluralis numerus positus est, maluit Interpres (ut ait August.) minus Latinè dicere quam minus propriè interpretari. Nam & in Græco & Hebræo, ita habetur. Similiter. Psal. 62. Melior est misericordia tua super vitas. Quamquam autem, vitas, numero plurali non multum sit receptum Latinis, propter tamen conservandam veritatem sermonis Hebraici numerum Interpres consulto non mutavit, quia Hebraica lectio similiter & Græca numerum pluralem posuerunt. Opere pretium erit etiam admo-

ner

ner lectorem, ut ipse expendat secum, quàm ampla atque augusta sit scripturarum sanctarum maiestas, et quàm abundans nimium fecunditas, quæ in vnicò verbulo tam multiplicem completitur intelligentiam. O verè fælices nimium sua si bona norunt agricolæ sancti, quibus in hoc agro Dominico concessum est, atque complacitum ingenij sui vires expendere, quicquid rabido ore latent insani atque amentes Iudæi, semel abiecta veritate ad omnia figmenta promptissimi, atque in absurdis sensibus (si ita dicere liceat) felicissimi. Qui ergo eos emulantur, caueant ne scripturas cancerare pergant, neque enim temerè cuiuslibet iudicio, arbitror esse commutanda, aut innovanda, quæ sunt plurimorum sæculorum usu confirmata. Venim per sanctè docet noster Titelmanus Psal. 26. versu. 8. Ut videam voluntatè Domini, videtur hoc in loco facta depravatio Vulgatæ lectionis ex mutatione vnius literæ, nempe p. in. n. videturque pro, voluntatem, legendum voluptatem. Primum enim, sensus magis quadrat proposito: deinde utraq; lectio, & Græca & Hebræa voluptatem habet, & nequaquam voluntatè. Unde satis probabile est, factam esse mutationem, nos tamè licet in elucidatione ita expressimus ob-

D 2

hoc

Assertio[n]is vulgatæ.

hoc noluimus, ex nostra autoritate, publicam mutare lectionem, sciētes, non hoc esse nostri officij: satis esse putamus, si id admonuerimus, quod videtur probabilius. Potest nihilominus si voluntatem legamus conueniens dari intelligentia, imo eadem penē cum altera lectione, quę habet, voluntatem. Cum enim datum nobis fuerit videre voluntatem Domini, id est, frui voluptate & gaudio beatitudinis æternę tunc pariter & videbimus voluntatem Domini, illam videlicet, qua nos summē vult, & cupidissimē optat, fieri saluos, hanc tunc videbimus plenissimē impletam in nobis. Hęc est (inquit Christus Dominus) volūtas eius qui misit me, vt omnis qui credit in me non pereat, sed habeat vitā æternam. Proinde eadem ex vtraq; lectione sententia potest accipi. Hęc Titelmanus perpetuus, obseruator puritatis lectionis, Vulgatę acerrimusq; eius vindex, & propugnator. Sed vt vlteriūs pergamus, illud mirandum de libertate sanctarum scripturarum, quod illis etiā vocabulis, quę apud homines vitium sonant, et fecerunt, in rebus sacratissimis vtitur, veluti cum inebriari dicuntur sancti ab vbertate domus Dei. manifestum est autem in huiusmodi sermonibus, omnem crasiciem semoueri debere. Inebriatio

pars secunda. 27

tionem & facietas non aliud quàm plenitudinē & perfectam abundantiam significat, quę omnia sint tibi tanquàm loca communia, vt vulgatum Interpretem à dilaniantibus tuearis.

Caput. 8.

HIERONYMVS ad Ephes. 1. ait. Propter paupertatem linguę, & rerum nouitatem, & sicut quidam aiunt, quod sit Gręcorum sermo latior, & lingua felicior. conabimur, non tam verbū ē verbo transferre, quod impossibile est, quàm vim verbi quodam explicare circuitu, quod Latinis & Gręcis commune est. Hęc ille. & Esai. 41. & in Apologia aduersus Rufinū, & Matth. 2. & ad Gala. 3. & ad Ephes. 5. Hoc ipsum ingenuē cōfitemur præclarus ille Hierony, qui vetus Testamentum, ē Gręco Latinum reddidit, nouum tamen Testamentum, si nō de Gręco transtulit totum, saltē translatum iam recognouit, vt diximus in Titelmano, in 1. part. nostre Assertio[n]is. Hieronymus ergo, non ita anxie discruciat, in vertendo singula verba, sed ser-

monem instituit de sensu principalis, de verbis autem, non ita scrupulose curat. Quod nonnulli recentiores, prohi dolor, plus equo sua consilia precipitantes, non animadvertunt, qui Interpretem nostrum, simulque versionem eius vel, ob id, quod verbum è verbo, non transtulerit, contemptui habent, imperitiæ & erroris accusant, criminantur, dente genuino conficiunt, & relegandum volunt, nostram translationem mordent, lacerant, & despiciunt antequam intelligant, & quod iniquius est et molestius ferendum, hoc vitio quidam laborant, ut nostra explosa aliam edere gestiant. Hæ tamen novæ res improspectæ obsunt valde tranquillitati Christianæ Reip. multumque ineundis contentioibus, rixisque fouendis valent, quas à pietate Christiana procul esse Paul. docuit .i. ad Corinth. 2. Si quis contentiosus videtur esse inter vos, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei, quibus denique illa bonarum omnium artium, nouerca nouitas dispendio fuerit, noverint et meminerint opto. Nemo tamen interim mihi irascatur, cui (Deum obtestor) nullum est antiquius officium in omni vita reliquum quam ut erga omnium salutem satis gratus iudicer, si

quod

quod officij nostri ratio et observantia exigit, huius ætatis portentose graues calamitatum procellas, rerum multarum desperationem, deflendam animatum iacturam vigilantius animo mecum reputans vitia, que velut herba irrigua succreuerunt, vitiorumque seminarium nouitatem perhorrens forsitan plusquam par sit exciderim cuncta igitur equa, lance appendentes per eam, que inter nos est mutuam beneuolentiam et Christi fidem hortor atque obsecro, quatenus nequis nostrum in preceptis ruat, aut nouitatis scopulo illidatur antiquas illas traditiones et veterem Vulgatam Latinam versionem, tam facile non abijciamus: quin potius boni equique consules, ut actus Aposto. c. 15. et sequenti docent, antiqua illa veneremur, et osculemur et amplexemur, scimus equidem, scimus viri optimi nullam tam sinceram, illibatamque veritatem, que rationibus vehementissimis, magnaque argumentorum vi impugnari, ne dicam, oppugnari, non possit. Quis tamen sapientum his aliquando cedendum esse censuit, aut ab eo, quod totius Ecclesiæ consensu, semel receptum est, esse recedendum: quauis enim Diuus Hieronymus. Malach. 3. et ad Galat. 5. et ad Ephes. 4. et alijs in locis videatur taxare

D 4 reno

re nonnulla, quæ habet nostra lectio Vulgata: verum tamen consideremus necessum est, quod dū hæc scripta fuere à Diuo Hieronymo, translationi nostræ extremam manum ipse nondum apposuerat, Nequæ tunc Ecclesiæ iudicio ea comprobata fuerat, vt modo est. Itcirco liberum illi fuit, hæc atque illuc spaciari, & quæ illi grata primùm occurrebant, illa amplexabatur, cui tamen multa, quæ prius probauerat, postmodum ingrata fuere, & contra, quæ prius displicuerant, ab eo postea accepta sunt, vt constat ex his, quæ Malachiæ. 3. scripsit. Hæc ferè omnia, quæ modo diximus mutuati sumus à nostro Nycolao Grandis super Epist. ad Rom. cap. 2. vbi hos nouitatum errores, qui inimici hominis arte subdola succreuerunt, quæ fieri potest animi mansuetudine refellit. Sed ad Diuum Hieronymum reuertamur, qui rogatu Paulæ & Eustochij, vt Tolleret confulsionem translationum, quas habebat Ecclesia Latina, transtulit ex Hebræo Pentateucum, & Iosue, & lib. Iudicum, & libros Reg. & rogatu Chromatij, transtulit libros Paralip. prout patet in Prologo Bibliæ, in qua translatione beatus Hieronymus noluit sequi literam, iam per Iudeos punctuatam, & sic elegit significa-

tionem & sensum, prout sibi melius & rationabilius visum fuit, secundum translationem Septuaginta, & Orig. & aliorum: vnde Hierony. non intendebat, in tali interpretatione, reprehendere Septuaginta, sed vitia scriptorum quorum imperitia & negligentia, illa translatio in multis locis erat vitata, & quædam etiam erant omissa, quæ allegantur in scriptura noui Testamenti, vt ipsemet inquit, & ideo Papa Damasus, & etiam vniuersalis Ecclesia Romana bene acceptauit translationem Hieronymi, tanquam veram & Catholicam, sed noluit Ecclesia vt traductio Hierony. nec aliqua alia preferretur & anteponeretur interpretationi ipsorum Septuaginta, imo voluit, vt habeantur, tanquam Prophetæ in omnibus, quæ interpretati sunt, & in his quæ addiderunt: eo quod Spiritus sancti pleni loquuti sunt, vt ait August. 18. de Ciuita. Dei. cap. 42. & 43. Verum tamen paulatim consuetudo inoleuit in Ecclesia, vt vnusquisque pro maiori parte scriberet ex exemplaribus Hierony. ad vitandam confulsionem aliarum editionum, et in sic ratiū celebrata fuit editio Hierony. quod modo aut vix, aut in paucis Bibliothecis Latinis reperitur traductio ipsorum Septuaginta

ginta, Imo per omnes Ecclesias Latinas, celebratur traductio Hieronymi, de Psalterio autem fuit maior difficultas. Nam Damasus Papa propter cōfussionem & corruptionem diuersorum exemplarium Latinorum, rogauit beatum Hieronymum, vt ex Græca editione ipsorum Septuaginta traduceret Psalterium, & sic correctum redderet Latinis, & hoc Psalterium per Hieronymum primò ex Græco translatum, præcepit Damasus cantari in Episcopatu Romano. Postea verò, quia Sophronius frequenter disputabat cum Iudæis non acceptantibus, imo negatibus interpretationem ipsorum Septuaginta, ideo rogatu eius beatus Hieronymus traduxit Psalterium de verbo ad verbum ex Hebræo iam punctuato & interpretato per Iudæos Thalmudistas, & hanc translationem bene acceptant Iudæi, eo quòd conuenit cum litera punctuata. Sed Ecclesia Latina non renuit hanc translationem, veruntamen noluit quod cantaretur in Ecclesia, eo quod est aliquantulum suspecta: cū sit traducta ex Hebræo iam interpretato, & punctuato, & ad determinatas significationes, ad libitum Iudæorum, per illa puncta ab eis deducta, & hoc dicitur Psalterium secundum Hebraicam,

ye.

veritatem, non quòd illa traductio sit magis vera, quàm traductio ipsorum Septuaginta, sed quia fideliter de verbo ad verbum, sit facta traductio ex Hebræo iam punctuato, absque aliquo addito, siue remoto, & ideo Hebræi imposuerunt illi tale nomen. Scilicet, Psalterium Hieronymi secundum Hebraicam veritatem. Postea verò quia traductio, quam primò ad rogatum Damasi Papæ fecerat Hieronymus, ex Græco in Latinum vitio scriptorum, aut astutia maleuolorum iterum fuerat corrupta. ideo Hieronymus ad instantiam Paulæ, & Eustochij, Psalterium ex Græca editione ipsorum Septuaginta, vertit in Latinum, quod quidem Psalterium sic emendatum receperunt omnes Ecclesiæ Gallicanæ, ideo dicitur Psalterium Gallicanum: & sic omnes Ecclesiæ Italiæ & Germaniæ & Hispaniæ pariter sunt sequutæ, in tantum quòd omnes Ecclesiæ cantant hodie hoc Psalterium, per Hieronymum ex interpretatione Græca ipsorum Septuaginta in Latinum translatum & emendatum, & correctum. Ex supradictis patet, quòd beatus Hieronymus, licet totum residuum veteris Testamēti fuerit interpretatus in Latinum, ex Hebræo nò punctuato, tamen nullam interpretationem talem fecit de

Psalterio: sed solū fecit translationes, scilicet, duas ex Græco interpretato per Septuaginta, & vnam ex Hebræo iam interpretato, & punctuato, vt dictum est. Hęc est doctrina Iacobi Perez de Valentia tractatu. 6. Prologi in Psalt. Quę tibi deseruiet ad multa dubia enodanda.

Caput. 9.

VD A EI etiam ante Christi Aduentum vitiarunt scripturas, saltē quoad præcepta pertinentia ad iudicia & oblationes, in quantum attrahebant, & glossabant ad lucrum suū, fingendo religionem, vt patet Matth. 23. Sed post Christi Resurrectionem videntes, quot millia hominum conuertebantur ad Christū: excogitarunt quomodo corrūperent sacrā scripturā, peruertendo legē & Prophetas a vero sensu, volendo probare, quōd Christus in lege promissus non debebat esse Deus: sed purus homo, & q̄ tātū erat vēturus ad liberandū illū populū, de captiuitate temporali Romanorum, & ad conferendū eis bona tēporalia, & vt suam perfidiam fortiūs possent

astrue

astruere, alciuerunt in societatem suam quendam Necromanticum, nomine Mair, genere Idumęū instruēdo ipsū in lege et Prophetis, cum falsa intelligentia. Sed cum iste Mair esset iam versutus, vt complaceret Iudęis: excogitauit iniquum modum & dixit, quōd Deus dedit duplicem legem Moyfi in monte Synai. Vnam scriptam in tabulis, & aliam ore tenus & secretam, et Moyfes solū manifestauit populo legem scriptam, sed legem secretam, ore tenus datam, tantū manifestauit Iosue cum pacto, vt ille tantum manifestaret suo successor: et sic dicebat ille sacrilegus Mair, quōd illa lex per successores venerat, vsq; ad ipsū, & quōd ei præcepit Deus, manifestare eam omni populo Hebręorum, propter instantem necessitatem, quia multi Iudęorū conuertebantur ad Christum, quam quidem legem appellauit Mysna, id est, secundam legem, in qua quidem lege continentur multa erronea & contraria veritati, sed inter cetera continetur, quōd prima lex non fuit data, nisi ad quādam instructionem temporalem, sed ista secunda, est de vltima intentione Dei, tanquā declaratio primę, & cum sit maioris autoritatis, debet corrigere primam. Sed tempore magni Constantini, videntes Rabini Hebręorum

popu

Assertio vulgaris.

populum Gentilem cōverti ad Christum, ex cuius occasione maximā multitudo Iudeorum conuertebatur ad ipsum: eo quod patebat manifeste Christum esse verum Messiam, hoc ergo videntes Rabini Iudeorum congregati sunt in Babylonia Egipri, in magna multitudine, & predictum Misna prolixius & copiosius exposuerunt: quam quidem scripturam Thalmud appellauerunt, in quo Thalmud multa falsa cōfinxerunt, inter cetera enim dicunt, quod quando Moyses adcepit prædictam duplicem legem in monte Synai, pariter fuerunt cū Moysē animæ omnium Prophetarum, qui singuli suas acceperunt Prophetias. Item dicunt, quod ibidem fuerunt animæ omnium Rabinorum, qui composuerunt Thalmud & ibi acceperunt intelligentiam legis, quæ quidem animæ venerunt ad sua corpora, tempore magni Constantini & tradiderunt Thalmudicam doctrinam, quam legunt & observant omnes Rabini, & in tali deceptione & cecitate perseverant, & hanc doctrinam appellat Christus, sectamentum Phariseorum Math. 23. & Lucam. 11. quod corrumpit veram & intelligentiam legis: & Prophetarum, hæc est ergo illa tenebrosa doctrina, quæ præcepit Deus vitari Iudeis, quan-

pars secunda. 32

do dixit. Ambulate in luce, ne Tenebræ vos cōprehendant. Ex quo patet, quod Iudei modernitā non sunt populus Dei neque Israelitæ: sed Idumæi ab illo Maire, cuius de stirpe sequitur, ut docet Iacobus Perceus de Valencia super Psalmum, & quem Auctorem fuisse verfatissimi in Rabinorum scriptis, narrat noster Titelmanus super Psalmum. 71. Ideo David psal. 81. ait. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. &c. Josephus. 18. lib. antiquit. & 2. lib. de Bello Iudæico, ait, Quasi per quadraginta annos, ante Aduentum Christi, surrexerunt duæ sectæ principales inter cæteras, quarum vna, Sadducæorum erat, negans Resurrectionem, & alia huic contraria, Phariseorum erat, & tam isti quam illi, scripturam perperam interpretabantur: unde Christus, ait, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum. &c. Et alibi, Quare & vos transgredimini mandata Dei, propter traditiones vestras? Et alibi, Audistis quia dictum est a quois diliges proximū tuū, et odio habebis inimicum tuū? Quod argumentum erat à contrario: sensu, ex illis, sed non ex Deo, Avaritia & cupiditas, & odium simili creuerunt, & exarserunt in eis. Eant ergo nunc (si licet) nostri Hebraizan-

res & horum Rabinorum choreas ducant, vel sequantur. Erit enim casus in foueam, quia cæci cæcos ducunt, quibus nullum subterfugium manerit; neque quod quidam, a multo iam tempore, apud alias nationes extulatiōis prætextu ceperunt, obtendere, cum aiebant, Cum Hebræa aut Græca laudamus multoties Grammaticam Hebraicam interpretamur, nihil curantes de Vulgata, cuius lectionem nec approbamus, nec improbamus: sed solum referimus, quod Hebraicè habetur, verbum è verbo reddendo. Bene habet, sit ita. Ne te ex operas hoc pretextu, deberes enim sic notificare, quæ verbum polysemum, Hebraicè insinuat sensa. Illud tamen necessariò suadendum erat audientibus, aut legentibus eorum libros: ut lectionem Vulgatam per omnia anteferrent, et tunc functus erat officio suo, talia legens aut scribens. Accipesi mihi, quod admittam, deberes. Iubet Concil. Lateranense, sub Leone 11. Ut cum à Doctore Phisicæ peruentum fuerit, ad disputationem de mundi eternitate, doceat ille veritatem orthodoxã, et soluat argumenta, quæ quidam solubilia sunt, cum mundus, nõ ab æterno, sed in tempore, creatus fuerit. Hoc idem iubet Concil. fieri de anima immortalitate asserenda, non est ergo satis firmum, statue

re veritatem: nisi etiam quæ in faciem aduersari videntur, dissolvas: commenda ergo verba & proprietates illorum, quæ in originali habentur: licet tamen ut lectionem nostri interpretis, cunctis alijs iure præponas.

Caput. 10.

SAEP E sepius dixi, ex incuria librariorum potuisse contingere, aliquod verbum, alicubi esse deprauatum, & Vulgatæ lectionem variam esse aliquando. Quæ duo potuisse euenire (licet rarò) concedã.

Ut testis est Diuus Thom. super, cap. 3. Epistolæ ad Tit. lectione. 2. vbi ait, Dicendum est in scriptura sacra, secundum veritatẽ nihil esse contrarium, sed si aliquid apparet contrarium vel est, quia non intelligitur, vel quia corruptum est, vitio scriptorum. Quod patet specialiter in numeris, & genealogijs. &c. Idem quoque testatur Titelmanus noster, in annotationibus ex Hebræo in Psal. 26. vbi cum ipse totum semper, & vbiq; se exhibeat in tutelam Vulgatæ, ibi tamẽ

versu 17. non timuit dicere. Nam & hic ex Hebreo rectius ac clarius verteretur; Doce me. & Zeguerum non refero: nam ille pluries nostram editionem Vulgatam castigat, cuius munus tale est. libro Scholion, dicto, vt Græca, & Hebraica exemplaria, à nostra Latina Vulgata longè distare suadeat. Sed certè Græcam & Hebræam linguas nūquam animus noster damnat. Improbatur tamen eos, qui illas nobis venditant, habentes irrisui Sanctam lectionem Vulgatæ. Si hæc non facerent illi, qui linguarum patrocinium susceperunt, libenter ego audirem eos, si intra præscriptos religionis modestiæq; terminos se cōtinerent, nec veras linguarū utilitates fallaci vanitate, & veterem Latini Interpretis editionem nouis alijs quasi elegantioribus melioribusq; permutarent. Sunt enim nōnulli, quibus; quoniam noui saltè Testamenti antiqua versio parum elegans & culta videtur, placeret maximè, vt illa submota, in illius locum latinior alia succederet, artis enim coloribus; Dei volunt sapientiam pingere. At illa modesta cū sit nō ambit ornatum, cū sit grauis fucum ignorat, cum virilis, mundo muliebris non capitur, sine phaleris est, ait quidam, omnino quod dicat affectio, & dicendi ornamenta non sunt

sunt negotij, sed otij, nec militiæ sunt picta verba sed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exaltat, quasi tuba, vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem, intonat, ea horridum nescio quid sonat: vitanda est ergo vocum etiã nouitas, tenenda est antiquitas & si pròphana nouitas est, vetustas sacrata est. Quemadmodum Vincentius Lirinensis dixit & ab spiritu puro & simplici, pura simplex quæ oratio expectanda est, Vide Augusti de doctrina Christiana. lib. 4. cap. 6. Noui ergo Testamēti & antiqui, vetus editio, quamuis simplex & inculta quibusdam videatur, non est propter hoc minoris faciendæ. Quæ verba vellem aduertissent translationes euidentes quidã, quorum labor in hoc intentus est, vt scotos impendant ad persuadendum nobis, se egregios Græcos et Hebraicos euasisse, Laurentium Vallam Fabrum stapulensem & alios tales intelligo, quæ curam nūquam improbarè, si ipsi intra suos limites se continerent, nec ideo sanctorum interpretationes, & expositiones erant cōtempnendæ, nec prosequendæ cachino, neque cū risu explodendæ. Non si quid aut Græcè aut Hebraicè nesciūt continuò notitia rerū et cognitione sacrarū literarū, quæ p manus traditam ab Apostolis acceperunt, non

sunt instructissimi, licet aliqui eorum rudes fuerint, aut Hebraici, aut Græci sermonis. Ille qui in his plus opere posuerit sacrarum literarum cognitione, infinitis partibus inferior: non inquam debet Sanctos exhibere, nec facere ludos, nec me quis ferat, si utriusque sermonis peritissimus esse, et riderem medicos, quod arte medica longe peritiores, non multum Græcè aut Latinè valerent, aut Cachino prosequeretur summos Philosophos ipse longe inferior, siquid in vocula aliqua ab illis esset diuersum, aut erratum. Minus ergo ferendus est, si quis peritissimus utriusque sermonis cognitione, maxime disciplinæ (quæ Theologia est) longe inferior ludos iocosque faceret: non enim linguarum conditio est, ut qui peritiam linguarum sibi comparauit statim vendicat sibi Principatum, in omni disciplina, & se anteponat Iurisconsultis, Astrologis, & Mathematicis, qui principem locum tenent in his disciplinis. Quare si medico Græcè scienti non licet alienas disciplinas iudicare, multo minus ei, qui multum operæ, & temperis in perlustRANDIS linguis insumpsit, Theologiam tamen (quam dicimus Scholasticam) & Doctorum Ecclesiæ Latine visitatas & frequentes expositiones, nec à linæ vix saluauit. Fas erit sacras literas La-

tini

tini Interpretis tam graui censura, (quanta modo à quibusdam neotericis fit) diiudicare & relector multis morer, audi quæ facultas Theologica Parisiensis titulo. 32. contra Erasmum decernit in illius operis conclusionem. Rationes inquit, adducuntur, ac diuinorum voluminum citantur testimonia, quæ manifesta reddere valeant, nec in efficacia, quæ decernuntur, vnde confunditur eorum impietas, qui vsque adeo graua errata purioris Christianissimi, vel sincerioris doctrinæ prætextu innouare moliuntur. Huc etiam accedit, quod succurrendum fuit illorum imbecillitati, qui vera esse credant, quæ splendore illustrantur orationis, contra verò falsa, quæ rudi & incompto sermone scribuntur, minimè attendentes inter hæc & illa non minus esse discrimen, quam inter vasa, & ea, quæ in illis continentur. Quod sepe maximum est: nam nonnumquam aurea vasa, quibus similes sunt ornati sermones, mortifera continent venena, vbi testea quibus comparantur inornati, salubrem continere liquorem perspicuum est. Consulendum item fuit ijs, qui Græcas nosse & Hebraicas literas perfectam putant esse, et consumatam Theologiam, cum tamē qui eas norunt, si non alioqui in Theologica disciplina fuerint instituti, Gramati-

E 3 ci

ei censendi sunt non Theologi, quemadmodum
& qui Latinas profitentur, non ulterius progressi.
Hactenus sunt verba præfatæ facultatis Theolo-
gicæ Academiæ Parisiæ: quibus obstruitur os
eorum, qui ob notitiã aliqualem linguarum, au-
dent Vulgatam lectionem interturbare, et suo lo-
copellere, audentes omnium Doctorum & san-
ctorum sententijs suum præferre iudicium, vetu-
sta contemnentes, & iam recepta eneruare contē-
dentes, scilicet, solis illis Deus reseruauit, et reser-
uauit quæ præteritis sæculis nesciuit Ecclesia, & ad
hec usque tempora in tenebris et ignoratiæ cecitate
suam sponsam dimiserit. O impiã & inuerecun-
dã arrogatiã castigatione punitionis coercendã,
potius quã argumentorũ ratione cõuincendã:
nam quibus non quadrat ratio, nec ea conuincũ-
tur, succedere deberet pœna, vt vexatio intellectu
daret. Hęc vtinam aduertant omnes, vt vno ani-
mo constanter & concorditer pro veteri decerte-
mus lectione Latina. Quod si quãdo Autores an-
te & post Tridentinum decretũ de ea diuersum
à nostro proposito senserũt, reclamatiũ est semper
& itum est obuiam ab egregijs, & pluribus Theo-
logis, non solum post Concilium, sed multo ante
acto tẽpore, qui suas operas nauarũt in euoluẽdis
vtriusq;

vtriusq; Tertiameti sanctis & veteribus interpreti-
bus. Hęc retuli non animo inurendi neuum cui-
quã ignoratiẽ aut erroris, sed defendẽdi, quæ à Pa-
tribus accepimus. Monitus ego, & mones ne trãs-
grediamur terminos, quos possuerunt Patres no-
stri, quæ vtinam animo suo lustrasent quidam,
qui hos limites prætergressi sunt, credentes sibi a-
liqua licere, quæ etiam si liceret nõquã tamẽ ex-
pedirent: ex paruis enim et modicis, & quæ exi-
gũ momẽti videbantur, licẽtia quẽdã & libertas
malũ sonãs (ne plus dicã) est oborta, nec credide-
reviri illi primi, qui ceperunt Vulgatã lectionem
nostrã impugnare, nõ in quã crediderunt adeo ir-
reuerenter (ne dicã impudenter) quosdã successo-
res esse eã tã aperto Marte impeturos. Sed quæ
nostra est pronitas ad libertatem in miram & ra-
ram prorupit audaciam, neminem nomino, nec
Dominũ Caietanũ virum egregiẽ doctũ & iure
optimo doctissimum. Ipse tamẽ qua erat ingenij
dexteritate & mentis acie conspicuus, noluit ali-
quando in scripturę sacre expositione, intra cãce-
llos nrę Vulgatę lectionis se cõtinerẽ. Ita factũ est,
vt viri sanctissimi et doctissimi, eius doctrina fre-
ti, audeãt aliquãdo asserere quæ mihi nullo mo-
do, aut nõ omnino probantur. Talis est lectio quã

legit quodam commitatu verborum, Autor Cõmentarij, capituli, Inter verba, pagina. 92. dicens, Non vos vlciscentes. No os vengando, segun la nueua Interpretacion, aunque la vulgar comun, y menos apta y mas obscura, contiene, Non vos defendentes. &c. Certè verbum illud, y menos apta, non potest mihi placere, cum lectio nostraillo loco ad Roman. 12. sit sanctorum Patrum lectioe & expositione illustrata, licet alia suam habeat intelligentiam. Sed nostræ non equandã, tantum abest vt preferendam & magis aptam cõcedamus. Exempla tamen id genus alia, reperies plura, & à Catharino notata, licet quædam illorum, quæ notat ille contra Dominum Caietan, facile saluantur, quia sanam possunt pati interpretationem. Sunt etiam loca alia Vulgatę lectiois, quæ infaciem videntur cum alijs locis pugnantiam habere, nihil tamen minus habent, vt multa cum eruditione nos docet Magister Cano (vir literis & religione omnibus sæculis venerandus) de locis Theologicis lib. 2. cap. 16. Lege cum ibi locupletissimè super hoc discrentem & loca plurima conciliantem. Absoluamus ergo cap. hoc, monentes, ne nobis contingat, quod Quintilianus in quibusdam sui temporis damnat, qui dum

dum librorum insectantur incertiam, produunt suam, & certè aliquando ita euenit, vt dum libros sacros mendis (vt aiunt) scatentes purgare volunt, contaminant, fateor siquidem procliuè fuisse & facile indocto & negligenti librario, presertim in verborum & rerum nonnulla similitudine, ea quę recta erant explodere, & quæ erant deprauata substituere, fateor etiam tantam fuisse olim in sacras literas reuerentiam, vt quæ mendam quamlibet dilucida semel irreperant, religio fuerit attingere. Sed video quoque huius temporis improbam temeritatem. Quæ adeo nihil non audet sacris codicibus corrigendis, vt Manichei olim parum in hac re immodesti fuisse videantur, quos August. ad Hierony. scribit multa diuinarum scripturarum loca viciata esse contendere solitos, non ab scribentibus Apostolis, sed à quibusdam nescio quos codicum deprauatoribus. Consule August. lib. 2. de doctrina Christiana. cap. 13. & eundem, lib. de bono perseuerantiæ. cap. 11.

Caput. II.

ARI

ARISTOTELICA doctrina iubet, quod omne scibile prius debet sciri in vniuersali, quam in particulari: & ita omne tractabile, debet prius generatim tradi, deinde speciatim ad singularia oportet descendere, quod nobis restat modo faciendum. Licet enim iam in prima nostre Assertio[n]is parte, nonnulla discussimus loca, lectio[n]is nostre Vulgatæ Latine, & illa tutati sumus, hoc tamen deinceps continuandum superest: vt que polliciti sumus, stando promissis redamus. Primus ergo se offert locus Genesis. 8. vbi legimus ad veritatem Vulgatæ, coruum fuisse à Noe emissum & non reuersum, vbi omnes Hebræi Codices habent contrarium sensum, vt quidam dicunt, nempè fuisse egressum & reuersum, cum Septuaginta legerint cum negatione, quos sequitur Diuus Hierony. aduersus Luciferianos, & idem ad Oceanum, & in lectio[n]e Vulgata. Astipulatur & Iosephus, lib. 1. de Antiquitat. ca. 5. Nō debuit ergo sanctus Pagninus, in Epist. ad Clemētem Septimum, prelatam suę nouę emissioni hunc locum precipue taxare, quasi Ecclesiastica lectio sit falsata, & maluisse[m] dicere Hebræos

bræos esse vitiatos, quā[m] veterem lectio[n]em tot minorum centenarijs in pretio habitam, repudiare. Et August. Eugubinus (licet alioqui defensor Hieronymianę editionis) qui contendit hunc locum esse à librarijs corruptum, aut temporum diuturnitate, & addit esse inuentas interpretatio[n]es fabulosissimas ab expositoribus, ob id quod fuit coruus detentus in deuorando cadauere: et tamen Diuus August. Ecclesię iubar, non abhorret ab hac sententia, quam Eugubinus dicit fabulam. Ad idem alludit Diuus Ambro. lib. de Noe, & archa. cap. 17. Neque scriptura dicit (ait quidā) nunquā[m] fuisse reuersum simpliciter, sed dicit egrediebatur, & non reuertebatur donec siccarentur aquę: sed nihilominus admētē[m] nostre lectio[n]is dicēdum est, quod nunquā[m] est reuersus. Et ad illud, quod obijcit Eugubinus, quod scriptura dicit. Donec siccarentur aquę, ergo post illas arefactas est reuersus, certè idem Diuus Ambrosi. amouet omnem scrupulum. Considerādum ait, quate non regressum dixit coruum, donec siccarentur aqua à terra, quasi verò postea sit regressus, sed hæc loquutio familiaris est scripturę diuinę, si quidē in Euāglio habes scriptū de S. Maria, q. nō cognouerit eā Ioseph, donec peperit filiū suū vniq; neq;

neq; postea cognouerit. Hactenus ille Diu⁹. Iccir-
co non est eradenda à nostris codicibus negatio,
vt vult eugubinus. Lege etiã Diuū August. in Ps.
102. mysticè interpretatè illam negationem. Trans-
eamus ergo ad Psalmos quos tantopere isti cla-
mant, secundum nostram translationem esse vi-
tiosos. Psal. 2. Apprehendite disciplinam. & c. Ver-
tunt ipsi. Osculamini filium. Sed melius nostra
Vulgata sequuta Septuaginta, sensum recte red-
didit, quasi diceret, Delectamini & corroborami-
ni in disciplina Christi, vt enim scribit Hierony-
ad Suniam & Fretellam: hæc est regula boni In-
terpretis, vt Idioma alterius linguæ, suæ linguæ
exprimat proprietate, vt Tullius in Protogora
Platonis, & Plautus, & Terentius Eruditissimi
viri in comedijs transferendis. Nequè ex eo, quis
Latinam linguam angustissimam putet, quòd
non possit verbum de verbo transferre, Cume-
tiam Græci pleraquè nostra per circuitus trans-
ferant, & verba Hebraica non interpretationis
fide, sed linguæ suæ proprietatibus nitantur ex-
primere. Hebræa ergo lectio hoc loco ad modum
fecunda est, & modis varijs reddi potest. Atq; hic
ipse modus est, quo purè adoram⁹ filiū, & quo eū
osculari vel amplexari possumus, seruando eius
legem,

legem, quæ vt ab illo traditur doctrina est, & vt à
nobis recipitur disciplinæ nomen habet tu. Psal. 4.
A fructu frumenti vini, & olei. & c. Faber stapulè-
sis vult gratis particulam, olei, confodi tanquàm
superflua, quia inquit ille. Sacer Hieronymus par-
ticulam illam non reperit cum vetustum Orige-
nis Hexapli Psalterium reuoluisset, nequè in He-
bræo, neq; apud Septuaginta, sed nos dicamus, O
bone Faber, quid grauat guttur tuū, olei, particu-
la tam mollis, certè in veteri Testamèto solet Do-
minus innuere bonorum affluentem abundantia
per hæc tria simul, frumentum, vinum, & oleum,
vt est Ioelis. 2. Patiaris itaq; cantum Ecclesiasticū
oleo letitiæ perungi. Nec te moueat dictum Hie-
ronymi, cum ipsemet quæst. 10. ad Heldibiam di-
cat, nihil sibi placere nisi quod Ecclesiasticum est,
& quod publice in Ecclesia dicere non timet, &
codices hoc loco variant, vt accepimus à fide di-
gnis. Quod si in quibusdam non fuerit, nō refert,
vbi intelligentia sana est, & eodem recidit. Lege
pro nostra lectione Cōmentarium. S. P. August.
qui eam latè prosequitur, & iuxta eandem lectio-
nē plures alios sacros Patronos inuenies. Et quod
Diuus Thom. in officio sanctissimi Sacramenti,
vocem olei omiserit nihil te moueat, dicit noster

Titel.

Assertio vulgaræ.

Titelmanus, quoniam ad Eucharisticæ Sacramentum (quod ille laudabat) non attinet. Psal. 6. Recetiores ponunt diuersa vocabula tamen non est nostri instituti omnia syllabatim venari & discutere, suppleant illi multa verba quæ si Latinus Interpretes addidisset nescio si vociferati fuissent nõ haberi in Hebræo ac proinde iugulandum. Idẽ. Psal. 4. quod suo loco omisimus, versu. 1. In tribulatione dilatasti mihi, tametsi Græca lectio habeat per accusatiuum, dilatasti me, nostra tamen Latina Vulgata, quæ datiuum habet, magis respondet Hebræo. Quapropter non facile id per temeritatem debet immutari. Psal. 8. vers. 3. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, &c. Nonnulli verofores literæ rigorem attendentes, verterunt, perfecisti robur. Reprehendant ergo Euāgelistā Matth. cap. 21. imò ipsum Christum, qui hunc locum in Iudæos calumniantes retorfit. Nunquam legistis inquit, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Ecce Christus dicit laudem, & tu sapientior Christo, aut Interprete Ioanne Evangelista, qui Matth. (referente Theophylacto.) Græcum fecit secundum quosdam. (Probabilis est enim Mattheum scripsisse Hebraicè) vis melius transferre, robur, quæ laudem. Sed quia de Diuo Mat-

theo

pars secunda.

40

theo incidit sermo, Græcè an Hebraicè scripserit, sic illis accedo, qui asserunt illum Hebraicè scripsisse, vt non omnino falsitatis damnem, qui Græcè eum scripsisse putant, quia trecentis annis ante Christi aduentum curauit Dominus vertendas Græcè sacras literas, quod scriptura ad gentes esset transferenda, quibus Græca lingua communis erat. Quare quidam incredibile putant, aliquid nouæ legis Hebraicè conscriptum fuisse. Nec, ideo dubitant, quin Mattheus Hebræis Græcè necièribus, Hebraicè scripserit Euāgelium, sed hoc est coniecturis agere, Ad nostrum ergo institutum reuertamur. Item eodem Psal. versu. 6. non satis circumspectè quidam nostram Vulgatam lectionem prorsus e libris delendam credunt (minuisti eum paulò minus ab Angelis) dicentes, omnia tam Græca quàm Latina hoc loco castigari debere, vt loco, ab Angelis, ponatur, á Deo. Nec solum hunc locum, sed illum etiam in Epistol. ad Hebr. capit. 2. similiter commutari volunt, ob hoc videlicet quod in Hebræo, Elohin habeatur, quod significat Deum, primum tamen illud est aduertendum vt ibi notat Titelmanus, si omnia quæ in Psalmis inueniuntur apud Septuaginta interpretes dissonantia ab Hebræo, debeant secundum Hebrai-

Hebraicam scripturam immutari, penè vniuersam illorum interpretationem necessariò debere confundi, similiter & vniuersis Prophetarum libris, cum plurima, ipsi, consilio & speciali diuini spiritus inspiratione (vt pie, religiose, & vere creditur) immutauerint. De qua re Augu. in lib. de Ciuitate Dei, atq; d' doctr. christ. multa disserit, quedam etiã hoc multo vetustior Ireneus in libris quos contra Hæreticorũ errores cõscripsit. Nos quoq; pronostro modulo pauca quædam diximus in præfatione collationum, quas pro veteris Ecclesiasticæ Latine interpretationis noui Testamèti defensione, ferè ante biennium edidimus, Propter quod in presentiarum ista nõ reperimus. Adde et illud si ea quæ in Euangelijs atq; Apostolicis literis citantur ex Septuaginta interpretibus, debeant corrigi ad Hebræam literam, quemadmodum aliquorũ translationum Autores fieri postulãt, pleraq; etiam in sacris Euangelijs esse immutanda, similiter in ipsis Apostolorum literis. & c. & Paulò, inuiriùs dicit, Hæc autem si quis attentet, non solum (vt in Epistola ad Hebræos) Interpretem arguit Paulinæ Epistolæ, qui etiam, ex Hebræo vertit in Græcum, verum etiam ipsas Pauli manu scriptas Epistolas cogetur suis articulis emendare, siue v-

veriu

verius dicam temerare atq; commaculare. Itaq; etiam si constaret, Hebraicè Elohin, non significari Deum, neq; aliquando pro Angelis posse accipi, non tamen statim vnius hominis iudicio deberet Psalterium, neq; Pauli ad Hebræos Epistola, Græco sermone scripta, emendari, neq; è libris, sanctorũ interpretationes huic literæ respõdentes eliminari, & eradicari: super hæc autem et illud aduertendum est, Vulgatam istam lectionem, quæ ab Angelis, habet, nequaquam Hebræo aduersari. Nam Elohin etiam Angelos potest significare. Hæc ibi loquitur celeberrimus ille Autor Titelmanus, vir in literis & linguis sacris toti orbis spectabilis, adducit in confirmationem huius lectionis, quod Caldaica trãslatio sic habet. Fœlix Autor, & Pagninus eãdem lectionem approbãt, sed & Reuclinus circa controuersiam Hebraicæ literaturæ peritissimus in rudimentis Hebraicis probat, & exemplis confirmat nomen prædictũ Elohin cõuenire Deo, Angelis, & hominibus admiratione dignis, & super hæc inueniri ait, pro idolis & iudicibus, quod etiam exemplis confirmat. Hæc Titelmani doctrina pro multistibilo- cis deseruiet, si eam adaptare oportunis locis meminervis. Nec dictis obstat quod Hierony. iuxta

F Hebrai-

Afserptionis vulgate.

Hebraicam veritatem aliter verterit. Nam Hieronymus tradidit illam versionem Sophronio disputanti cum Iudeo, qui penè per singulos sermones illudere volens Sophronium, aserebat non ita haberi in Hebreo, ut ipse opponebat, & aliud est inquit in Ecclesijs Christo credetium Psalmos legere, aliud Iudeis singula verba caluniantibus respondere. Lege eundem Hieronymum ad Sophronium. Nolint ergo noui impostores Euangelium Matthæ emendare, et eius Interpretem in Græcum, qui fuit Ioannes Euangelista, nec velint Interpretem Epistolæ ad Hebræos damnare, quem ferunt quidam fuisse Lucam, ex Hebreo, in Græcum. Ps. 17. Vers. 15. Altissimus dedit vocem suam grando & carbones ignis. &c. Faber reprehendit hanc locutionem, quàm incongruam, cum secundum morem Latinitatis debeat rectè dici. Dedit vocem suam grandinem & carbones ignis, appositivè per quartum casum. Sed fallitur Faber quia potest subaudiri verbum, descenderunt, ut dicit Pagninus, & Hieronymus licet vertat per accusativum: tamè nostram versionem non reijcit, quod patet, ex tractatu ad Suniam et Fretellam. Nec ipse detrahit Septuaginta Interpretibus, ut dicit ad Sophronium, ut in Apologia aduersus Rufinum lib. 2. Ego ne contra

Septua

pars secunda.

42

Septuaginta interpretes aliquid sibi locutus, quos ante annos plurimos diligentissimè emendatos meæ lingue studiosis dedi, quos quotidie in conuètu fratrum edissero, quorum Psalmos iugè meditatione decanto; tam stultus eram, ut quod in pueritia didici, senex obliuisci vellem? Vniuersi tractatus mei horum testimonijs texti sunt. Hæc Hieronymus. Item Psal. 18. Vers. 3. Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur. &c. Dicit Faber, accommodari dicitur, à quibus non audiantur. &c. vel, quibus: quia Hieronymus, iuxta Hebræos sic reddidit. Sed profecto fallitur Faber, quia Augustinus sic legens, ut nos non est ineptus. Legatur ergo magnè Ecclesiæ iubar Augustinus, & quas dicitis ineptias approbat ille tantus Doctor, in enarratione eius loci vers. 4. In omnem terram exiit sonus. &c. Quod quidam vertunt, filium & Pagninus, linea eorum, non debuerunt Mustelus, Præteris, Pellicanus, immo Interpretes pro Caieta: tam modica ratione ducti, à communi lectione discedere, quàm vsus Ecclesiæ recipit, et à Diuo Paulo allegatur: et recitatur ad Romanos. Profecto si in versionibus recensatis derogat prædicationi Apostolicæ, quæ toti mundo quodam tonitruo insonuit, quæ et significatum est in die scto. Pæthe. in sono illo aduentu Spiritus sancti clarissimè testate.

F

2

Facit

Facit ergo, qui aliter vertit, ut nihil sibi credatur in vertendis Hebræis, qui maluit recedere ab Apostolo, quam à suis Rabinis, qui sine regula fidei interpretantur: hoc enim est iudaizare. Vers. 5. In sole possuit. &c. Placet. S. August. qui legit ut nos, minus tamen arridet August. Eugubinus qui legit, Soli possuit, dicens, quod nostra lectio non respiciet superioribus, cum ante non nisi celos commemorauerit. Sed certe aliter dicendum, nam paulo ante dictum fuerat. Dies diei eructat verbum. &c. Et illud verbū, possuit in sole tabernaculum suū, ut copiosissimè iuxta ac sapientissimè disserit Diuus August. Psal. 19. Vers. 10. Domine saluum fac regem. Faber arbitratur nostram lectionem esse quasi blasphemiam, quæ videtur innuere Prophetam orare pro Christo. O lepide homo, quid non respicis initium ipsius Psalmi? Exaudiat te Dominus in die tribulationis, An ignoras, quod huiusmodi locutiones dicuntur sepe per aggratulationem, vel etiam Prophetice ponuntur loco future? Sicut est illud. Quod facis, fac citius, & id genus sexcenta. Item Psal. 21. Vers. 1. Deus Deus meus respice in me. &c. Maximè videtur conuellenda extrema pars, quia dicit Hieronymus in cap. 21. Matth. quod illud, Respice in me, est superfluum: sed

ad

ad hoc diximus, & facile soluitur obiectio ex eodē Hierony. in libello de optimo genere interpretandi, non verba esse consideranda sed sensus, & utique nihil damni hic est in sensu, si duo verba sint addita. Idē dicēdū est quādo variātur verba, quia certè varietas sermonū, spiritus vnitatis concordat. Psal. 27. Vers. 1. Et assimilabor descendentibus in lacū, nota diligenter, ut tuearis nostrā lectionē, nouam acceptionē & significationē cōiunctionis, et, non enim hoc loco simpliciter, ut solet accipitur, sed posita est quasi pro alioqui: quemadmodū & in Psal. 143. cū dicitur. Non auertas faciē tuā à me, & similis ero, des. in la. Psal. 30. Vers. 15. Qui videbāt me foras fugerunt à me. Faber vult emendari lectionem Latinam, ut particula, foras, non iungatur, ad, fugerunt, sed ad verbū, videbant, & dicitur Latiniūs, foris videbant, quia Hieronymus dixit, Videbant me in plateis. Hierony. tamen, et August. in suis cōmentarijs ambo referūt ad verbū, fugerūt, ut liquet ex eorū interpretatione. Itē Psal. 32. Vers. 17. In abundantia virtutis tuę non saluabitur. &c. Faber irridet nostrā lectionē, quasi innuat equū non posse saluari, quod dictum, esset Propheta indignū, cū nullus vel obtusissimus Philosophorū vnquā id ignorauerit, monet igitur ad

evitandū hoc incōmodum, vt dicamus, Non saluabit. O lepidū caput, non intelligis equū ibi accipi methaphoricè, iuxta sententiā Auguf. pro qua libet huius ſæculi amplitudine, atq; ſuperba dignitate? Quæ certè quāto celfior, eo periculoſior eſt. Pf. 34. Verſ. 12. Eripiens in opem de manu fortiorū eius. Faber contendit propter commoditatem Latine locutionis legēdum eſſe, fortiorum eo. Verū iam admonuimus Eccleſiaſticum ritum receptiſe in aliquibus, Græcicam loquendi formā, ve eſt illud. 1. ad Cor. 13. Maior horum eſt, Charitas, pro, maior ex his, niſi acceperis cōparatiuū loco ſuperlatiui, quod eſt vſitatū interdū Latinis. Deniq; pro illo loco, & multis alijs deſeruiet tibi, quod tradit Diuus Augu. in. Pf. 82. Verſ. 4. quōd quandoq; Interpreter tranſfert locutionem Græcam, quæ Latinis inuſitata eſt. Itē Pf. 36. Verſ. 3. Paſceris in diuitijs eius. &c. Faber ſtapulētis Interpretē noſtrū in ius vocat, qui ſecundū rationē Latini ſermonis dicere debuifſet, paſcere, per imperatiuū, eo quōd præceſſit, inhabita terram, & coniunctio habeat ſimiles modos. Reſpondeo tamen, noſtrum Interpreterem plerunq; loqui more Græco, qui in non paucis receptus eſt in vſu Eccleſiæ, vt vado piſcari. Nec video inſolitū eſſe Latinis aurib⁹, quod cōiūctio,

ctio, et, non ſemper requirat cōpares modos, quādo ſignificat cōſequentiam rei, ſicut hic, Spera in Deo, et fac bonitatē, & inhabita terrā, & certè ex his cōſequeſ eſt, q̄ paſceris in diuitijs eius. Pf. 40. verſu. 8. Aduerſum me cogitabāt mala mihi, videtur hic eſſe ſuperfluitas vnius pronominis: ſufficiebat enim alterum, vel aduerſum me, vel mihi, ſed dicēdū eſt, q̄ propter emphafiſ nō inutiliter facta eſt hæc repetitio, ſicut ſolet nō raro in ſcripturis inueniri. Item Pf. 41. Verſ. 2. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuū, Lyranus & alij quidā legunt, fortem, et quod vitio librarij fuerit poſitū fontem, ſed tamen non eſt neceſſariū, vt dicamus eſſe lapſum commutatę dictionis. Nā ante ſextingētos annos, Aymo Doctor grauis legit fontem, ſimiliter Diuus Aug. lib. Soliloquiorū. ca. 35. Ampli⁹ etiā quiſquis fuerit, qui edidit enarrationē in hūc Pſalmū. Tomo. 4. operū Diui Hierony. legit fontē viuū, et interpretatur eſſe ipſum Bāptiſma, & in Latinis cōſonantię gratia, propter Euphoniā, ſimilia cognoſcimus eſſe facta, et aliquādo ipſa cōſuetudo cantantiū impedit correctionem, vt dicit Augu. lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 13. Item ipſe Hieronymus in Epiftola, quæ fertur ad quen dā Rulticū, citat iuxta Vulgatā lectionē, & litera

cōcordat, ad Deum enim fontem viuum sitit anima fatigata, et quod receptum est in vsu Ecclesie non est iugulandum. Item Psal. 50. Exultabit lingua mea, quidam dicunt, & exultabit, propter accusatiuum, qui sequitur, sed non oportet, nã exultabit, idem hic valet, tanquã si dicas exultando laudabit, sic et verbum iubilate, cum sit neutrum, inuenitur habere accusatiuũ: sicut Esaię. 49. dicitur. Iubilate montes laudem, & ita in Gręco, qui bene norunt, dicunt haberi nō exultabit, sed exultabit. Idem dicendum est. Ps. 65. Vers. 16. & Ps. 58. Vers. 19. Ps. 67. Vers. Vt quid suspicamini montes coagulatos. Faber vult vt legamus, montes coagulati, in vocatiuo, sed Augu. legit & interpretatur, montes, accusatiuo casu, et notum est Hebręos equaliter declinare suos casus. Etiam psal. 77. Vers. 11. Nō est creditus cū Deo spiritus eius. Faber vult vt legamus actiuē, Nō credidit Deo spiritus eius. Et vt dicit Titelmanus, licet hic sermo, non est creditus, secundum Latinitatis vsu, non est admodũ proprius reddit, quod in Gręco legitur ad verbum. Idem iudicium est vers. 6. Ps. 84. Deus tu cōuersus, Nam sic habet passiuē & Gręca lectio, & Hebręa, vt bene ibi admonet Titelmanus. Item Psal. 106. Vers. 40. Effusa est contentio super Principes,

cipes, licet quidam dicãt, quod vitio scriptoris positum est, contentio, pro contemptio, Nihilominus tamen saluatur nostra communis lectio, quia sic legit Diuus Grego. lib. 9 moral. ca. 4. & Calsiodor^o prior Gregorio et Arnobi^o his superior legit & interpretatur, cōtentio, quanquã nō ita apertē, & trãslatio Chaldea clarē facit pro nobis. Itē Psal. 109. Vers. 4. Tecum principium, Quidam putãt esse vertēdum, Tecum principatus, sed certē vtrãquē trãslatio Psalterij, tã Romani quã Gallicani, nō principatum habet: sed principiu, & nomē quod est in Gręco indifferenter significat, principiu, vel principatus, & certē Augu. ita legit & manifestē disserit de principio. Et Diu^o Hierony. nobiscum etiam legit, principium cum interpretatur cap. 22. Matth. Item Ps. 125. Vers. 1. In conuertēdo Dominus, dic, quod est Hebraismus & Gręcanica locutio. Etiam Ps. 136. Vers. 12. Allidet paruulos suos ad petram, licet Hebraicē, Gręcē & Latinē habeatur, tuos, et sic legerunt omnes antiqui: nihilominus tamen possumus legere, suos, exponendo Tropologicē, quemadmodum faciūt Arnobius, Hylarius & Augu. & Diuus Hierony. in cōmēt, et ad Eusthochiũ, de custodia virginitatis, Beatus qui allidet paruulos suos, hoc est, qui cohibet

bebit concupiscētiarum suarum primas titillatio-
nes, & Beatus qui allidet, o filia Babilonis, paruu-
los suos ad petrā, vt alioqui intelligamus nostrū
hominē exteriorem, Possumus etiam vti pronō-
mine reciproco, pro non reciproco, ac si diceret,
Beatus, qui allidet paruulos eius ad petram.

Caput. 12:

EINDVSTRIA sciēs & pru-
dens, inuerso ordine Psalmorum,
seruauit pro hoc capitulo integro,
quod habetur versu. 16. Erit fir-
mamentum in terra. Ps. 71. Vt hoc
loco explicatiūs et fussiūs dicerē, quod latiūs hic
nos monet doctus et pius Titelmanus, & certē
Vulgata lectio firmamētū legit, hoc. n. sonat Lati-
nē, quod Septuaginta trāstulerūt Grēcē. Nā quod
arbitrati sunt quidā scriptorū vitio, firmamentū
scriptum esse, pro frumēto, nō habet verisimilitu-
dinē, licēt beatus Hierony. ex Hebrēo vertit, me-
morabile triticum. Paulus Burgenfis vertit, cum
alijs, placenta tritici in capitibus sacerdotū, secun-
dū quorū concordē sententiā, Hebraica ista lectio
poterit accipi, tāquām Prophetia altissimi Sacra-
men

menti, et hoc non sine cōueniētia, neq; absq; He-
brēorū autoritate fit, licēt nō adeo in sensu litera-
li et germano cū verbo nre Vulgatę. Nihilomin⁹
cōuenit, christianos, Christi accipere mysteria, po-
tissimū cū et inimici nostri Rabini aliquando sic
exponāt, perhibētes testimoniū veritati, etiā si ne-
sciāt ipsi, quid loquātur, nisi forte & illorū aliqui
diuino meruerint radio illustrari vt talia dicerēt.
Nec omnino (dicit Titelman⁹) est, q̄ cōtra prædi-
ctā expositionē nobis quispiā obijciat, veteres chri-
stianorū Doctores istā intelligētiā nusquā indicaf-
se, nā sic obijciētibus respondemus, nō ita plenē à
primis illis patribus exhauriri potuisse omnia, vt
posteris nihil facerēt reliquū, imo neq; in cōsum-
mationem vsq; sæculi, exhausta erunt omnia quæ
in abyfso latent scripture. Ita enim dispēsauit sua
summa prouidentia sapientissimus Dominus, vt
incunctis generationibus profectum accipiat Ec-
clesia, & posteriores, continuó illuminationes no-
uas suspiciant, in quibusdam quę priores non ad-
uerterāt, licēt itaq; primi Christianorū Doctores
supradictā expositio nē nō possuerint, nō ob hoc
reijciēda debet iudicari: habet .n. Ecclesia dogma-
ta plura tēporū succēssu, determinatione spiritua-
lis luminis peruestigata, quæ priscorum libri vel
omni-

omnino non continent, vel certè tractatu admodum sobrio, aut sub perplexa dubitatione, fuerunt tamen annis multis Christianorum magistri, atque Doctores nonnulli, ijsq; non incogniti nominis, siue eruditionem variam spectemus, siue vitæ sanctimoniam, qui predictam sententiã suis scriptis firmarunt, inter quos est Nicolaus à Lyra, vir de sacris literis optimè meritus, & in antiquorum Hebræorum scriptis non modicum versatus, nequè Hebraicæ literaturæ ignarus. Hęc ad longum profequitur Titelmanus, vbi citat alios in hęc sententiã, Echium et Fabrum, licet sensus & litera, quę in principio insinuauimus, pro lectione Vulgata magis faciat, Nam Rabini obstinatissimi, licet in hoc nobis faueant, eorum fauor nobis aliquando utilis, non tamen adeo necessarius, vt illo prætermisso, nostra sibi non constet veritas, maxime cum hoc Rabinorum summum studium fuerit, vt plurimum, ea quæ Christianos in suę fidei commendationem cognoscunt assumere, quantã possunt diligentia, impiè subuertere, id quod in pluribus manifestissimum est, ijs, qui eorũ in scripturam sacram expositiones, vel legerunt, vel audierunt, imo quę à veteribus Hebræorũ de Messia exposita fuerunt in fauorẽ Christianę fidei, ab eis

per-

peruertuntur ad temporalem regni Salomonis felicitatem, quos Christianorum perfidos hostes non absquẽ Christianę Reipub. detrimento, ferendos esse & legēdos puto, qui terrena sapiunt, et cęlestia non odorant, quibus sua deliria mel Atticũ, & nectar sapiunt, non aduertentes finem scripturarum Christum esse, nõ Assyrios, Babylonicos. Horum Rabinorum toties mentionem facio, vt admoneam piũ lectorem, ne circa talium lectionem consenscat, sed graues, & sanctos Ecclesię Doctores voluat, reuoluatq; eorum expositiones toti Ecclesię tantoperè gratas, & tot annorum cętenarijs receptas: vt aniles fabulas pedibus protegentes, Christum sapiamus. Hoc tantũ propter loci opportunitatem obiter indicasse sufficiat: & de Psalmis plura refferre non libet, ex his enim, quę pauca notauimus, habes armamentarium validissimum, vt valeas in multis alijs, Latinę et Vulgatę editionis germanam lectionem ab omni iniuria vindicare. Te verò quisquis huic nostrę Assertiois lector obtigeris obtestor, ne nostram breuitatem, iudicans tu prolixitatem indignè feras, si enim pius es, & fidei orthodoxę firmitate gloriaris, nec te vrit siue affligit mysteriorũ Christianę fidei commēdatio, si tua conscientia non patitur

tur te indignati aduersus laborem nostrū piū, & fidele studium, transibis absq; fastidio graciosus conuiuia, vt scripta nostra tam fideli, quā tibi dantur mente recipias, forsitan et hic preparatum te peries dulce ferculum, quod tibi erit, admodūm lapidum, si Iesum amas dulcissimum æternūmq; patris filium. Intēde his quę huc vsq; retulimus, & in exiguo opere grandia profectus incrementa recipies, & senties, & hæc de veteri Instrumento annotasse sufficiat.

Caput. 13.

VIA proximo capite ad finem, dixi me postremam manum ad mouere ijs: quę in veteri Testamento, pro veteri lectione notari poterant, dicam tamen, illud quod penenimente exciderat, cap. 19. lib. Iob. legit Vulgata Latina editio. Vel celte sculpanitur in silice, vbi notat doctissimus Titelmanus integerrimus veteris Latine & Vulgatę editionis assertor, hoc loco fatetur vitio scriptoris, pro certe, celte, esse postū, asserens quę verba sequuntur. Ceterū, quod iuxta Vulgatos cōdices subsequenter legitur. Vel cel

te sculpanitur in silice, sciendūm est corruptam & indoctam esse lectionem illam, quę celte, per. legit: non enim celte legendū est, vt barbari quidam Autores adinuenerunt dicentes, nomen celris vel celtes significare instrumentum, quo vtuntur sculprores lapidum, a celando nomen asserentes deductum: est enim id figmentum nouitium & ingeniosum quoddam inuentum, maximē cū nullus commentatorum, qui in hunc librum scripserunt de huiusmodi instrumento, quicquā annotauerit, non de illis tantum vetustissimis loquor, Hieronymo, Philippo, aut Gregorio: sed et de ijs, qui multo posterius scripserunt, Bonauentura, Thoma, Lyrano, quorum nemo vel meminit celtis instrumenti, quod barbari somniauerūt Autores, facillimēq; aduerti ex ipsorū potest enarratione q; certē, legerint, nō, celte. Deniq; ne quis putet nouitatē me velle inferre, etiā libri antiqui æte annos multos typis excussi in ipso cōtextu, certē, habēt, nō celte, et ipsi barbarorū quorūdā dictionarij, quorū hoc est cōmentū, & inuentū, non dissimulat in vetustis codicibus, etiā apud Gregoriū legi, certē, non celte, quā tamē lectionem vt indocti ipsi refellunt, ne non sit locus suo figmento, in quo ingeniosi videri cupiebant. Postremo neq; in

Hebræo neq; in Græco vlla sit mentio sculptorij huiusmodi instrumenti, Hæc quæ diximus Titel mani sunt verba, & quæ ibi ex Græco, & Hebræo recenset: miror tamē hominem, qui se totum in Latinę Vulgatæ, & veteris editionis patrociniū deuorauerat, tam ieiuna ratione illam hoc loco deferere, nam multi legunt, celte, vt vocabularia Ecclesiastica, testantur & Diuus Hierony. in Cōment. legit pro textu celti, non certe, vt videre est in eius libro. Diuus quoq; Gregor. apertissimē eodem loco hæc eloquitur verba ad finē capitis. 28. lib. 14. vbi inquit, Quæ tamen beati Iob verba, sanctæ quoq; Ecclesię congruūt, quæ, duo sacri eloquij Testamenta custodiens, quasi secundo sermones suos scribi expetit dicens, Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro? Quæ quia forti sententia modo per pondus auaritię grauibus, modo autem duris cordib⁹ loquitur, ityllo ferreo in plumbi lamina, vel celte in silice scribit, Ecce ergo Hieronymi legentem, celti, et Gregoriū legentem, celte, nullus tamen eorum, certē: discrimen tamen inter illos penes hoc stat, si debeat nomē inflecti celtus aut, celtis, vt sic calsus ablatiuus, celti, vel celte terminetur. Et miror Titel manū adeo in omnibus cir-

cun-

cunspētū hoc non perpendisse, mitto quod Dionisius hoc loco nō omnino improbat nostram lectionem, dum ait, Aliqui legunt, vel celte sculpantur, asseritq; Albertus, quod celte sit nomē indeclinabile, designans instrumentum cementarij, quo lapides sculpuntur durissimi, porrō in mam motrectu Biblię, legitur, quod celte sit ablatiu⁹, significetq; ferreum instrumentum, conueniens ad sculpendum. Hęc sunt verba Dionisij, quibus non omnino improbat nostram lectionem, licet aliam probasse videatur, & sensui Vulgata lectio mirē quadrat: optabat enim patientissimus ille Iob, sermones suos ita sculpēdos, vt nulla temporis intēperie, nulla ve rubigine, eorum notitia intercideret, quod diuturnius & permanentius effici nequibat, quā si lamina, vel silice, instrumento illo sculperentur, quo appposito, petre durities ei operanti cederet.

Caput. 14.

ICET necessarió cōcedamus voces quasdam, quæ Hebraicę habentur esse polysemas, varios conceptus & multas significationes cōprehendentes: tamen significatio

G posi-

Afsertionis vulgatæ.

posita ab Interprete Vulgato est melior, & alie nō ita bonę vt dicit Augu. exemplificans de illo, Veloces pedes eorum, quod alij vertunt, (sed non ita bene) acuti pedes eorum. &c. Et profecto Spiritus sanctus bene nouerat, quod Ecclesia per multos annos vsura erat voce & significatione, quam transtulit Intrerpres, & quod illud futurum erat Ecclesię magis proficuum, quā malia significatio quę dimissa est, & nō ita acceptata ab Interprete, quamuis Hebręa vox, vnā & alteram significationem contineat, Multa enim mysterio vacare creduntur, quę in gēs sacramentum intus habēt, exempli gratia, diligentissimi Hebręi in editione Biblię Complutensis hoc summopere notarunt & est, quod, men, Hebręorum, quę respōdet nostrę literę, m, qua scribitur, alma, est clausa & nō aperta, quod est contra Grammaticam Hebręā, quę præcipit, vt litera illa, quę est aperta seruiat medio, & quę est clausa, seruiat fini dictionum. Hoc tamen factum est non vt temerē violentur Hebraicę linguę præcepta, sed vt denotetur integritas, & incorruptio intemeratę virginis Marię. Hoc idem reperitur in dictione Hebraica, quę correspondet verbo, multiplicabitur, quod est apud Esai. Multiplicabitur eius imp-

pars secunda. 50

perium. &c. vt notetur q; imperiū Christi totū orbē amplexaretur. Cōsule obsecro Lexicō Ecclesiasticū Autore fratre Didaco Ximenez, verbo, Alma, & Matth. 16. Tibi dabo claues. &c. Ad significandū Ecclesiasticā & spiritualē potestātē Beato Petro & successoribus à Christo collatā, ad remittenda vel retinēda peccata, Nā si de clauibus spiritualibus non loqueretur, diceret, aperueris, clausuris, & non diceret, solueris ligaueris. &c. Non enim sunt ista tam segniter expendenda. Multa enim superficie tenus non ita apta soli Grammatico videbuntur, quę præclaro Theologo probantur. Quare nemo illa facile reprehēdat, vt Erasmus qui verbum Euroaquilo, quod habetur Act. 27. inaniter se discruciat, quomodo dictio hæc sit cōposita ex duobus nominibus vētorū adeo cōtrariorū, vt sunt Eurus et Aquilo, hoc tamē facile soluitur, si aduertas mediū participare naturā & nomē extremorū, et ita vētus interflās, horū duorū nomē sortitur & sepe duo vēti sic dimicāt, vt nubes altiores inferioribus contra moueantur, et facile est cōponere, pacē affectātī, quę superficie tenus pugnatia vidētur, quod cōsiderare potuisset bonus illē præceptor Antonius Nebrissen-

Assertio[n]is vulgatæ.

cum dixit, ex quo fit vt mirandum sit quid per mandragoram Interpres sacrarum literarum intellexit, in Genes. cap. 30. & Cant. 7. Sed profecto cessaret hæc admiratio si consideremus quod & si mandragora frigida sit: aliquo tamẽ modo minuetur eius frigiditas, & ex consequenti malitia, si seminetur & nascatur in terra calida, qualem incolebant, Lya, & Rachel, si quidem constat ex Mesue et alijs, proprias qualitates platarum ex diversitate, & alia temperie terre augmentari, vel diminui, & multipliciter variari. Discant ergo omnes nobiscum sacrarum Bibliorum non solũ sensa, sed & verba reuereri, & omnibus alijs nouitatibus anteferre, quales sunt quæ à multis annis à quibusdam circumferuntur, vt illud, Matth. cap. 17. Vestimẽta autem eius facta sunt alba sicut nix. &c. Græci Codices dicuntur habere, sicut lux, vel lumẽ, sed nostra lectio Vulgata aptior est, magis enim cõuenit, nix, ad id quod præcedit, alba, non enim apta videtur comparatio dicẽdo, facta sunt alba sicut lumen, cum lumen non sit album, et nix vtrunq; habeat, & albedinem, & splendendum lumẽ, qua de causa aerem clariorem reddit atq; ideo egris oculis nocet, cum ipsa nix, immo omne album sit disgregatiuum visus. Neq; oportet

pars secunda. SI

etiam nostram Vulgatam editionem ad Græcos Codices per omnia collimari: nam illud Matthei. 25. Exierunt obuiam spõso & sponse, Græci Codices non habent, & sponse, vt ibi dicit Titelmanus. Et illud Ioannis. 1. Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Græci Codices, qui nũc sunt in manibus, ita legunt, & textum ita distinguunt, ac deinde: In ipso vita erat. Iuxta quam distinctionem Chrysostom. et Theophylactus enarrant illum locum: sed melius nostra Vulgata quæ legit, & sine ipso factum est nihil, faciens ibi punctum. Item Ioannis. 1. Qui tollit peccata mundi, Græci Codices dicuntur habere numero singulari, Peccatum mundi, sed non multum est discrimen. Nam vt Theophylactus bene annotauit fortalẽ per hoc quod dicit peccatum, in genere dixit & de omnibus sicut solemus dicere, defecit homo, hoc est omnis humanitas, à Deo. Ex Cyrillo et Chrysostomo quid legerint, non colligitur, sed quod plurali numero intellexerint, manifestè cernitur. August. nobiscum plurali numero legit. Quomodo autẽ Græci Codices, qui nũc sunt in manibus, variẽt ab illis qui fuerunt olim, elucidat Titelmanus noster illis super verbis. Hæc in Bethania facta sũt. &c. Ioãnis. 1. Lege eundẽ in anno

Assertiois vulgatæ.

tionibus super illa verba: Ioannis. 3. Nisi quis renatus fuerit: &c. Vbi docet Græcè non haberi, renatus, sed simpliciter, natus, sed verior est nostra lectio, quia ibi sermo non habetur de natiuitate carnali, quæ prior est, & vetus natiuitas, sed de spirituali, quæ est quasi secunda, & noua natiuitas. Item illud Ioannis. 7. Non enim volebat in Iudæam ambulare. &c. videtur variâ fuisse huius loci lectionem, cum Chrysostomus legat, Non valebat, vel poterat. Sed Theophylactus nobiscum legit & interpretatur. Immo Titelmanus dicit, quod omnes Vulgati Græcorum Codices cõsentiunt, ut legit August. iuxta nostram lectionem. Postremo tandem loco, ut absoluiam. 14. capitulum subiiciam, quæ noster Titelmanus scribit, in elucidatione, cap. 5. in Ioannem, ad illa verba, Est autem Hierosolymis probatica piscina, Græca exëplaria Vulgata, quæ nunc sunt in manibus, sic habent. Est autem Hierosolymis super pbaticã, vel ad pbaticã, piscina: ut significetur piscina, vel pars esse eius totius loci, qui pbatica dictus esset, vel iuxta locum illum sita. Verum tale nihil ex vlllo Græcorum Cõmentariorum, vel tenuissimo indicio haberi potest, quin immo Theophylacti interpretatio satis aperte testari videtur, quod nostro modo legerit, Probatica

pif-

pars secunda.

52

piscina, Dub illa in eodẽ casu iungès, ut adiectiuũ cũ substantiuo solet cõiungi. Hæc & alia leges in Titelmano: & tandẽ nostræ lectioni consentiunt, quæ de hac re scribit Diuus Hieronymus, in lib. de locis Hebraicis. Vnde magister noster Nebrissensis non debebat dicere, Sunt apud nostros hoc loco tria errata. Primũ quod legendũ erat, in probatica, et detracta est, præpositio, in, Secũdũ erratũ, quod pbatica, & piscina, leguntur cõiuncta, ac si esset adiectiuũ cũ suo substantiuo, cũ sint interpũgenda. Tertium erratũ est quod pro Bethesda legitur, Bethsayda, sed parcaus tanto magistro, quæ ut nũm pgenitorẽ in multis laudare tenemur, in hoc tamẽ excusandus nobis nõ imitandus est. Suo. n. tẽpore nõ erat rerũ tanta liberatio quãta modo. Nũm Trexo Placẽtinum in suis Cõmentarijs super illũ locũ, miror a nra & cõmuni lectione diuertisse. Sed pro. 14. capite, hæc sint satis.

Caput. 15.

IXIMVS multa in præhabitis non solum vetus, sed & nouũ Testamentũ cõcernẽtia, quibus iam nõ nulla adiungemus, ut tãquam ex vnguibus Leonẽ valeat amator

G 4

vete-

veteris Latine editionis dignoscere, alia que scie-
 ter omittimus, ne in plusquam iustum volumen, li-
 bellus noster excrescat, & ita annotabis quod Do-
 ctissimus aliqui Caieta. nimis licenter loquitur
 dum immerito reprehendit & ipsum Lucam de
 ratione Grammaticæ in Cantico Zachariæ, quod
 dixerit, ius iurandum quod iuravit. &c. Luc. 1. Et ipse
 Caiet. ait debuisse dicere, ius iurandi, sed certè Ca-
 ieta. parum attendit, quod id legatur appositivè
 ad id quod dixerat, Ad faciendam misericordiam.
 &c. Illud etiam propria autoritate emendat apud
 Matth. 24. Camellum glutientes. &c. Ipse ita co-
 mutat vt pro Camello musconem, aut muscam,
 aut vespam dicamus. Non enim aliter, inquit, qua-
 drat methaphora, non enim solet deglutiri camel-
 lus, sed certè nihil Caieta. per hoc concludit, nam
 nec solet esse trabes in oculo, & tamen Dominus
 ait, Trabem in oculo tuo non vides, et apud erudi-
 tos multe tales sunt locutiones, vt illa, Asinus ad
 Lyram licet, asini non soleant pulsare Lyram, aut
 ad eius sonitum saltare. Lege annotationes Catha-
 rini, lib. 1. vbi etiam notat Caietanum, quod pu-
 tet medosam esse literam Marci. 15. ibi, Erat autè
 hora tertia & crucifixerunt eum. Putat Caietan.
 legi debere, hora sexta, nec aduertit quod paulò
 post

post sequitur, et facta hora sexta. &c. Prudentius
 ergo erat acquiescere August. lib. 3. de concordia
 Euangelist. cap. 13. Et aliorum sanæ distinctioni
 qui dixerunt pro concordia Euangelistarum, quod
 hora tertia crucifixus fuit sententia et acclamatio-
 ne Iudeorum, sicut Marcus dicit: hora verò sex-
 ta, facto ipso, sicut alij Euangelistæ testantur. Si-
 mili vitio laborat Dominus Caieta. dum puncta
 que communiter sunt in omnibus Codicibus si-
 gnata in constructionibus sacræ literæ, ita ipse non
 nunquam mutat vt sensus verus amittatur, et a-
 lienus introducatur, vt illud plenum gratiæ et ve-
 ritatis, quod conuenit verbo Dei, conuenientissi-
 me, ipse mutato puncto voluit aptare Ioanni. Hæc
 et alia breuitatis gratia libuit ptransire, ne videar
 nimis importunus exactor. Abunde enim Ca-
 tharinus (et plus iusto aliquando) insectatur Caie-
 tanum. Idem iudicium videtur ferendum de qua-
 cumque alia noua vocum mutatione, quales mul-
 tas reperies iam. Talis est illa, quantum asequor
 nisi me animus fallit, qua in Fæsto Tránsfiguratio-
 nis, in Epistola dicitur, que est. 2. Petri. 1. Non enim
 doctas fabulas sequuti, vt legit Erasmus, non erat
 tamè cur nostra vetus Vulgata Latina editio mu-
 taretur, que legit. Non indoctas fabulas. &c. Quæ
 le-

Assertio vulgaræ.

lectionem habet & Biblia Complutensis & multi ex antiquis, qualis est venerabil. Bed. Doctis. & probatis. in Ecclesia, Augustini compilator, ut dicit & ipse Erasmus, Annot. in Lucam, cap. 16. De Beda scriptores multa & præclara tradunt, inter quæ, sermonis Græci non ignarus, imo scientissimus prædicatur, ita ut parem sibi, illo sæculo non habuerit. Eandem lectionem egregiè (ut cetera solent) interpretatur in suis Comment. vberrius ille sanctimonie & doctrinæ limpidissimus fons Diuus Thomas, & idem dices de verbo, quod ibi proximè habetur, virtutem & præscientiam, iam verò Misale dicit, præsentiam, quod non ita quadrans est, & id genus sunt alia, quæ in Misali nouo notabis: si tamen hæc de mandato summi Pontificis mutata sunt, nihil dubito de his recipiendis, crediderim tamè summū Pōti. præcepisse impressionē, & ad hoc licentiam et proprii motus literas exhibuisse, probasse tamen has nouas vocum mutationes, hæctenus Papali promulgatione nobis non innotuit. Duo summi Pontif. facultatem concesserunt, ut Pagnini Biblia imprimeretur (ut videri potest in eius principio) per hoc tamen nequè in toto, nequè in partib⁹, ita ab illis probatur Pagnini Biblicæ trāslatio, ut eam non liceat post ha-

pars secunda. 54

habere. Reijcitur enim in multis & in nullo est præferenda, immo neq; equanda veteri Vulgatæ Latine editioni, ut merito sanxit sacrum Concil. Triden. toties à me repetitum. et non sinistrè (ut reor) explicatum. Hanc nouitatum affectationē reperies in nouo Testamento, nō semel inculcatā ab ijs, quos proximo sequenti capite impugnare animus et ratio est.

Caput. 16:

IRCA nouum Testamentum videbis Erasmū, Fabrum, & Laurentium, à communi via exorbitantes, ut aliquid nouum se dicere videantur: maximè tamen omnium Erasmus, qui in præfatione suarū annotationū aperte fatetur, se in illis addictū inuētis Æcolampadij viri iā ab Ecclesia dānati, & tamen conatur Erasmus nobis suadere illi⁹ somnia, quæ Græca & Hebraica dicit. Vnus tamen locus ab illo Erasmo vitiatus ingentē cordi meo cōcitat dolorē, locus tamen, qui liti ansam obtulit est ille. 1. Corinth. 15. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Erasmus ibi, tres huius loci insinuat

Assertio vulgaræ.

at lectiones damnas hanc, quæ Vulgatæ est, vt ipse fatetur Erasmus. Immo nulla est Biblia Vulgata quæ ita non legat, etiam si consulas Robertum Stephanum qui in hoc non, in alijs vero asteriscis & obelis non necessarijs vtitur, modo addendo, modo iugulando dictiones, quæ res iam o. ciosa est & nociua, vt in nostro Codice trium tractatum exacte probabimus. tracta. i. qui de regulis sacre scripturæ inscribitur, regula. 66. Hæc tamen Pauli lectio, quod sit Vulgata negari nequit, nisi quis velit aperte Concilij decreto obistere. Hæc enim legitima est consequentia, Omnis lectio Vulgatæ editionis ex decreto Concilij est admittenda, hæc, omnes quidem resurgemus, &c. est lectio Vulgatæ editionis, ergo hæc est admittenda. Discursus est legitimus, & maior ex Concilio constat, minorem verò factum & experientia comprobant. Nulla enim est lectio ex omnibus Biblijs Vulgatis, quæ aliter habeat, immo ipse temerator Erasmus, hanc esse Vulgatæ lectionem aperte testatur, illam tamen nihil cunctatur mē dare credēs emē dare. Est et aliud argumētū, quo quidam Iuniores vtuntur, quod si prædicta lectio esset iam authentica per Conciliū, sequeretur iam

damna

pars secunda.

55

damnatam esse opinionem illorum, qui dicunt illos saltem iustos, qui sub articulum aduentus Domini, viui reperientur, non morituros, sed in æra viuentes rapiēdos obuiam Christo, & apud Græcos & Latinos varia est illius loci lectio. Lege Catharinū hoc Pauli loco, qui tres ponit lectiones et nostrā probat. Alij enim dicunt. Nō omnes dormiemus, sed omnes immutabimur, hic tamē nodus gordianus facile dissoluitur. Nā Dñs Thomas etiam si vt nostra Vulgata legat, sicut omnes Latini, & nonnulli ex Græcis, illam tamen opinionem de iustis tunc non morituris ait, non esse contra fidem (licet ipse aliam, vt communiorē & securiorē amplectetur) & tunc ait nostram lectionem cum illa prima opinione concordare, quod intelligatur non pro omnibus sed pro pluribus, non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, quoniam quotquot morituri sunt resurgent, & nulli sunt, nisi qui morientur, resurrecturi, vt modo talis lectio saluatur, quod omnes sint morituri ac proinde resurrecturi nemine excepto preter Enoch, & Eliam, quos sacra oracula viuos disparuisse commemorant. Morientur tamē tempore Anthichristi, vt habetur Apocalips. cap. ii. quod & tenet Tho. super ad He. capit. ii.

le.

lectio. 2. & communiter omnes exponentes illa loca, & ita expressè exponunt cap. vndecimum Apocalipsis. Legè etiam Nicolaum grãdis super Epistol. ad Heb. cap. n. Hæc quæ modo diximus etiam sentit doctissimus Soto. dist. 43. quæst. 2. ar. 4. Et quod Maius est, & multum ad hoc propositum faciès, Ioannes Gancius vir in Vulgatam non multum affectus, eodem loco super Paul. dicit, Græcam Cyrilli in hunc locum expositionem nostræ versionis pct omnia consentire, & ibi Græcè interferit Cyrilli literam, & tandem aliam lectionem, Non omnes dormiemus, sicut accipiendam, quòd nequaquam longum somnum dormiemus, adco vt sepultura sit opus, sed quod breuem mortem, qui tunc viui inuenientur sustinebunt, propter eam quæ in momento futura est, resurrectionem. Vide quæso nostræ Vulgatæ lectionem, semper & magis quadrare, sicut illa qua dicimus, Non resurgunt impij in iudicio, potior est alia lectione, qua quidam apertius vertere se credunt, vertentes, non obtinebunt causam, quia hæc lectio videtur litem intendere Christo, & quasi litigio vitam æternam postulare. Plurima sunt loca, & quæ lectori fastidium generarèt si singula essent examinanda, sat erit si nonnulla

vt diximus dicere pergamus, vt ex his cætera intenoscere valeas. Minutissima enim quid referam? In quibus inaniter se discruciat Valla, vt in Marcum. cap. 12. Verbo. Baptismum Ioannis dicens, Cùm enim habeamus hoc Baptisma, & hunc Baptismum à Græcis, quorsum opus erat confingere barbaram vocem tertiam, hoc Baptismum? Sed certè Grammaticus Grammaticam tractet, Theologo enim luculenter apparebit, August. ita frequenter loqui: sic enim loquitur tracta. in Ioann. 4. in cap. 1. Rursus tracta. proximo, & alibi nō raro. Idem facit Laurentius Valla quoquè in Lucam cap. 1. Abraham, & semini. &c. Disputat ille, potius dicendum, apud patres nostros, quam ad patres nostros, sed taxandus est Valla, quia quemadmodum Latinè dicimus, scribo tibi, & scribo ad te, mitto tibi, & mitto ad te, loquor tibi, & loquor ad te, ita Luc. utroquè modo variauit sermonis figurã. Pariratione ignorauit quid diceret Valla, dū super Lucã, ca. 7. Pauperes euangelizantur, mauult euangelizãt, quã euangelizatur: sed debuisset aduertere, quod Græci dicunt, Euangelizo te, pro eo, quod est, Adfero tibi bonum nuntium. Ita dicunt, ille Euangelizatur pro eo, quod est, accipit letum nuntium,

Afsertionis vulgatæ.

tiuum: Pari piaculo offendit. Erasmus ferè in omni-
 bus, aut pluribus annotationibus, quæ recensere
 longum eſſet, ſat erit ſi lectorem mittamus, ut il-
 lum attentè & cautè legat: reſpergit enim ſua ſcri-
 pta aſſiduis et mordacibus ſanctorum increpationi-
 bus, quæ exigunt lectorem docilem beneuolũ
 & attentum. Lege Adamum Minoritam ſuper
 Paul: Vbi multis in partibus impugnat verſionẽ
 Eraſmi, Vallẽ & Stapulentiſis, Idẽ quoq; facit per
 doctẽ Catharinũ ſuper Paul. Epistolã. Illi Auto-
 res Grammaticę Gręcanicę inſiſtentes inter ſe diſ-
 ſident, & cum verum vero conſonet, ipſi tamẽ ſe
 cum nõ concordant, ſed ſemper Interpretẽ ve-
 terẽ inſimulant vel quod dormitaucrit, vel igno-
 rauerit, & alia iſtiũs modi probra in illum iacti-
 tant. Bone Deus, qui nõ videat (vt vel vnum exẽ-
 plum proferam) quod Latinus Interpretẽ magis
 curat ſenſum, quã Grammaticę inſeruire? Qua-
 le eſt illud, Lac vobis potum dedi non eſcam, pri-
 ma Corinth. cap. 3. Impropriã loquutionem hæc
 eſſe autumat Eraſmus, quia inquit ille, eſca, vt ci-
 bus ſumitur, non vt potus, ſed certè non ideo
 hoc dixit Paul: ſed quia eſca ſolidus cibus eſt &
 prouectorum, & maſticari debet, quia non ita li-
 quidẽ vt potus in ſtomachum traiecitur, huic eſt
 ſimi-

pars ſecunda.

57

ſimile, & affine quod legitur Matth. 22. Nec nu-
 bent, nec nubentur, quod verbum in noſtro vſu
 paſſiuã vocem non habet, ſed eſt neutrum paſ-
 ſiuum, quia in voce neutra ſignificationem habet
 paſſiuã, & cogitur Interpretẽ Latinũ aliquan-
 do hiſ vocabulis improprie vt, propter defectũ
 propriorum vocabulorum. Nubuntur enim a pa-
 rentibus liberi, quando eos nuptuitradunt, An-
 tiqui tamen vtiebantur hoc verbo tanquã a cti-
 uo, vt Plautus, Hic cum mala fama facile nubitur
 vel nubetur, Ita Plautus in Perſa. Simile iudicium
 eſt de illo teſtimonio Machabeorum, lib. 2. cap. 7.
 Noli fruſtra extolli vanis ſpebus. &c. Vbi ablati-
 uus, ſpebus, ponitur, cum Grammatica Latina do-
 ceat, genitiuo, ablatiuo, datiuo, non reperiri, ſed
 certè optimè in ſcriptura ponitur, vt ſignificetur,
 terrenis, & terrena ſolum affectantibus, varias eſ-
 ſe fiducias & confidentias, quibus omnibus non
 ſociatur appetitus humanus, ijs tamẽ, qui celeſtia
 conſiderant ſpes vna ſufficit, quę Deum pro obie-
 cto habet. Et præter hanc cõſiderationem, & Ca-
 lepinus ipſe dicit, Sperum autem nuſquam (quod
 ſciam) reperitur, ſpebus, rariffimè, quod bene nõ-
 ta. Ex mutatione vnũs literulę facile inuenitur
 totius loci vera et Germana ſententia, vt Eraſmus

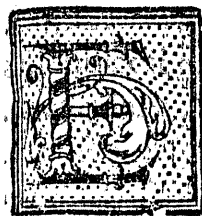
H

facit

facit (proferam vnum è multis exemplum) ad Philipenses, cap. 4. exponens illud, Etiam rogo & te germane compar, legit ipse, Germana compar: verum palam obsistit Chrysostomus inquiens. Quidam dicunt, Paulum hic obsecrare vxorem suam: sed nō ita est; Et Theophylactus pro sua sententia duas affert rationes, altera est, Nusquam, inquit, legimus Paulum habuisse vxorē, altera est, si de vxore sensisset, dixisset hoc modo, Rogo & te germana compar, Quæ posterior ratio quantum ponderis habeat, expendat studiosi. Efficaciorē rationem quā sit Theophylacti, adducit Accumenius. Stulta, inquit, cogitatio eorum est, qui vxorem Pauli hic accipiunt, nunquam enim si vxorē habuisset, Philippis eam reliquisset, sed vel Hierosolymis, vbi educatus erat, vel, in ciuitate Tharsensi, vbi natus erat. Faber Stapulensis audacter transfert, Germana coniux, & in annotationibus mordicus defendit, Paulo vxorem fuisse, citat pro se Ignatium, & Clementem Alexandrinum, sed profectō illi non ita apertē suffragantur. Ut tamē finem dicendi plura faciam, liber postremo loco, nonnulla loca tractare, Epistolę ad Roma. sequutus sapientissimum fratrem Titelmanum, qui in suis collationibus magna eruditionis

tionis energia hoc fusiū, & doctiū fecit. Quę tamen ille dixerat multis, ego quā paucissimis potero perstringam.

Caput. 17.

PISTOLA hæc ad Roma. omnium difficillima, & sermonis pariter, et sententiarum obscuritate, prima ab omnibus asseritur. Igitur si in his per Dei gratiam, vbi & sententiarū est, et verborum difficultas maior, ostenderimus multa optimē posita, quę à quibusdam translatoribus reprehensa inueniuntur, atq; taxata, complura etiam ab illis immutata innouataq; quę et sine periculo, & maiori potuissent commoditate relinqui. Credo facile persuasum illis fieri posse, & in ceteris ita rem se habere, vbi minor fuit interpretādi difficultas. Ego aduersus neminē me oppono, neq; cōtrariū quequam reputo: pro tuendis enim veteribus (potissimū ijs quorū autoritas grauis est Ecclesię) laudandus est conatus, etiam si, quod conamur nō per omnia fuerimus assecuti. Cap. 1. ait Paul. Qui factus est ei, &c. Quidam legi volunt, Qui genitus est ei, sed

Afsertionis vulgatæ.

Vulgatam lectionem probat Titelmanus ex The-
 fauro Cyrilli, & quia Græcè participium sic habe-
 tur, & si durum videatur Christum dicere factū
 qui est æternus, nota, quod sequitur, et quod mox
 adiungitur, secundum carnem. Ita Ambrosius hoc
 loco legit, & interpretatur, et lib. 3. de fide. ad Gra-
 tianum Augustum cap. 3. Beatus quoq; August.
 lib. contra hereses. 5. Tertullianus, in lib. aduersus
 Praxeam, & Iræneus, lib. aduersus hereses. 3. cap. 7.
 & Beatus Hylarius, lib. 7. de Trinit. ca. 4. Verbū,
 ei, etiam reijcitur à quibusdā, quia dicunt tale pro-
 nomen in Græcorum codicibus non haberi, sed
 certè alij aliter dicunt, vt idem Titelmanus ibi, et
 hic modus admodum familiaris est scripturis, vt
 filium patri natum dicant, quasi precipuo genera-
 tionis Autori, quemadmodum dicitur, Sarā pe-
 perisse Abrahamæ seni, Isaac, & Christus & nobis
 natus est, et patri, et omnes quos diximus Autores
 ita legūt, qui factus est ei. Itē eodem primo, ca. vbi
 Vulgata legit, Qui prædestinat⁹ est filius Dei, qui
 dam dicunt, legendum esse, destinatus, aut decla-
 ratus, sed lectio Vulgatæ vera est & melior, &
 Christus, vt secundum carnem factus est, ita se-
 cundum carnem prædestinatus dicitur, & nostro
 Interpreti venit in mētē dicere, prædestinatus,
 vt

pars secunda.

59

vt innueret Apostolum non de temporali iusio-
 ne, sed de illa Patris æterna prædestinatione loqui:
 Ita August. in, lib. de prædestinatione sanctorum,
 cap. 15. Ita legit Ambros. Hylarius, & Iræneus. Itē
 eodem. 1. cap. Secundum spiritum sanctificatio-
 nis, dicitur, Alij verò legunt, Per spiritum sancti-
 tatis: sed vetus lectio approbatur etiam ab Orige-
 ne & Theophylacto. Item eodem, cap. Ex resurre-
 ctione mortuorum Iesu Christi, Alij tamen aliter
 legunt. Sed considerandum est, quā varij eius-
 dem ferè ætatis homines, ex Græcorum fontibus,
 in suis translationibus comperiantur, ex quo dis-
 cant ipsi, si quando cum illis non consentiat per
 omnia veteris Interpretis versio, non statim tan-
 quā malā, ac deprauatam insectandā esse, sed
 existimādā (vt ipsis euenit) aut variāse, quæ olim
 extabāt & quæ modo sunt in manibus exemplaria,
 aut variā & ambigūā esse originalis lectio-
 nis sententiam, & pro sensuum diuersitate, trans-
 lationes diuersas exoriri potuisse, Huius rei beni-
 gna consideratio modestos, in alienis interpreta-
 tionibus, reprehensores proculdubio efficiet & si-
 ne cōtentione, diuersā subinde (modo semper ve-
 rā) facile admittet lectionē, ita vt nostra Vulga-
 ta, legit, August. & Ambros. & alij quā plures

Assertiois vulgatæ.

hoc loco, tã Græci quàm Latini, vt ibi probat Titelmanus. Ita Iræneus legit nobiscû, lib. aduersus hereses. 3. ca. 7. Fateor equidem multum ad intelligentiæ claritatem facere, vt litera nonnunquam omisa, clariorem verbis alijs exprimamus sententiã: verùm hoc Paraphrasti magis quam Interpreti cõpetit. Curandum est tamẽ, vt quantum fieri potest, originalis lectiõnis fæcunditas, interpretatione non stringatur, & quemadmodum penam committeretur, qui fontis per multos meatus dulcẽ aquam proferentis, vnum aliquẽ, vt nihil vltra inde fluat, obstruit: sic culpa omnino nõ vacat, qui Interpretẽ se profiteretur, si originalẽ lectiõnẽ multiplicis intelligentiæ aqua salutari animas legentium irrigantẽ, præter necessitatẽ ita constringat, vt non nisi ex vno meatu queat affluere: quod verò obscurior videtur nostra lectiõ, nihil cuiquam mirũ videri debet, si obscura sit interpretatio, vbi non est clara originalis ipsa lectiõ scripturæ. Itẽ illud, Per quẽ accepimus gratiã & Apostolatũ, quidam vertit, Apostolici muneris functiõnẽ, sed certẽ sicut Episcopatus & functiõ Episcopalis muneris, non sunt idẽ, aliqui enim sunt Episcopi, & Episcopali munere nõ fungũtur, (quod sanẽ dolentes hac nostra tempestate in quamplurimis experi-

pars secunda. 60

rimur) sic etiam, differũt Apostolatus & Apostolici muneris functiõ, & functiõnes Apostolatus varię sunt. Melius ergo nostra Vulgata legit. Idẽ eodem cap. Ad obediendum fidei, melius quàm ad obedientiam fidei. Et ita vt nos legit & interpretatur Theophylactus. Item eodem cap. Pronomine eius, quem sensum sequitur Origen. & interpretatur Ambros. & Theophylactus: vnusquisquẽ tamen in suo sensu. Item illud, Omnibus, qui sunt Romę, & non Omnibus, qui estis Romę. &c. Non enim barbarismum facit in eodem sermonis contextu, de persona transire in personã, modo pro diuersitate appositarum personarũ congrua aptentur supposita: & si hoc barbarismus est, barbarus fuit Cicero, Plinius, & omnis bonus Autor. Omnibus enim id commune est, vt per tertiam personam, faciant Epistolæ inscriptionẽ cuius tamen exordium a secunda potius sumũt, vt, Plinius Tacito suo salutem disiderat. Item eodem cap. Cui seruiõ, in spiritu meo, melius quàm dicere, Quẽ colo, in spiritu meo: quia inferiores etiã coluntur a superioribus, seruire tamẽ inferioribus et subiectis, cõpetit erga superiores, quales erga Deũ nos sumus. Et nobiscũ legit Ambros. & Origen. & certẽ August. quęst. 86. super Exod. latriã, H 4 dicit,

dicit, interpretari seruitutem, Latinè, sed eam, quæ ad religionem pertinet, & lib. de Ciuita. Dei. 10. cap. 1. Item illud, In voluntate Dei veniendi ad vos. & c. Quidquid alij dicant, nostra est melior lectio, cui fouet Ambros. & Orige. Item eodem, cap. In voluntate Dei, melius quam qui vertunt, volente Deo: in voluntate enim Dei (quæ admodum Orige. interpretatur) valet, ex voluntate Dei: Multa autem Deo volente fieri dicuntur, quæ tamen in voluntate Dei non fiunt, quia non ex voluntate, nam in voluntate & ex voluntate Dei nõ fiunt nisi illa, quæ Deo sunt placita, quorum ipse instigator est. Solemus tamen communi loquendi consuetudine dicere, Deo volente, fieri quæcunquæ vbicunq; locorum, quomodo cunq; fiunt, etiam & illa, quæ tantum ab ipso permittuntur: nõ Deo nolente nihil potest fieri, sed, eo volente, fiunt quæcunquæ fiunt. Ita Titelmanus ibi. Item eodẽ, cap. Vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis, melius hoc, quàm quod legit Erasmus, qui verit, donum, loco gratiæ, Ita legit Ambros. sicut nos. Modestior enim loquendi forma est, per substantiuum cum genitiuo, dicendo, aliquid gratiæ, quemadmodum aliquid pecuniæ, quam per adiectiuum cum substantiuo eiusdem casus, dicendo,

do, aliquam gratiam, aliquam pecuniam. Dixit tamen, Aliquem fructum habeam in vobis, quia hic, magnificentiori conueniebat vti sermonis forma, in propria siquidem laude, modestiorem debet esse loquentis sermonem, in aliena, profusio-rem, magisque liberum. Item illud, Virtus enim Dei est, quidam mauult dicere, potestas, quam, virtus, sed melius nostra lectio: prima quidem facie videntur tria hæc vnum significare, potentia, virtus, & potestas, verum si penitus introspicimus, inueniemus magnam inter se habere distantiam. Vt verò (veluti ad oculum) contueamur, quantum inter hæc tria intersit, faciamus esse puerum Regem, cui assignemus Ducem exercitus magnæ virtutis virum, exercitumque robustissimum, & quoniam puer est, libertatem illi negemus, constituamusque tutores, & gubernatores, quorum consilijs gubernetur, in quorum manu, cuncta sint regni negotia. Videte puerum Regem, in quo potentia, videte ducem illum, & cui præest exercitum in quo virtus, videte tutores, quibus conuenit potestas. Quid si Rex idem, ipse magnus Princeps, fortis robore, vir magni consilij perse & exercitum ducat, & regna gubernet? Nihil dubitandum, quim secundum rem eidem conueniant si mul

mal omnia, alia tamen ratione, potentia illi attribuitur, alia, virtus, alia potestas, at vocum significationes, sola rationis diuersitas variare solet. Quam in re, mihi persuadeo (inquit Franciscus Titelmanus) Ecclesiasticum Interpretem adeo Græci Latiniq̄ue idiomatis fuisse peritum, & vtriusque linguę proprietatem tam habuisse perspectam, vt nesciam si quid illi deesse potuerit, quod in vero interprete debeat desiderari. Neq; veró id in hoc vno tantum loco, sed in singulis etiam vocum apicibus mihi videor videre. Forsitan autem existimet quis, hanc distinctionem in proposito, nihil referre siue potentia, siue virtus dicatur: sed certè hæc immutatio vocum, multam sententię Paulinę demit maiestatem. Potentia siquidem ad saluandum credentes, Deo soli est attribuenda, ipsum veró Euāgelium est virtus quędam in salutē, quia omnipotens Deus, per Euāgelium saluos facit credentes, quod eximius ille inter Gręcorū Theologos Ioannēs Damascenus, cap. 12. lib. de fide orthodoxa asserit. Et potestas saluandi in hominis arbitrio, atque voluntate, est posita, quoniam in manu mea est, si velim saluari, aut non saluari: vnusquisque enim potestatem habet salutis suę. Caterum nemo sine heresi dicet habere hominē

po-

potentiam saluandi, quę solus est Deus, aut habere virtutem saluandi, quę est in Christo, & in Euangelio, Per fidem ipsius. Hanc veró proprietatem, & vocabulorum & rei, confundit qui dixerit, Euāgelium Dei, aut potentiam esse ad saluandum, aut potestatem. Nam Paul. dixit, Virtus enim Dei est in salutem. Equidem nō dubito, quin hæc omnia multo habuerit vetus Interpretes sublimius, et cognita, & intellecta, qui Pauli mentem optimè calluit. Sentite ergo de eo in bonitate, quem Deus (haud dubiè) Spiritu suo sancto magnificè illustrauit. Nec mirari debemus si hæc tam alta rudibus proposuit Romanis, quoniam & sapientes inter eos erant & magnę intelligentiæ viri. Hoc enim tota clamat Epistola, quę est omnium penitus difficillima, Interpretem ergo magni estimemus, quem Deus magnis donauit. Illa quoque lectio. Iustus ex fide viuet, magis probanda est, quam illa quę dicit viuet, per futurum. Nam ita legit Ambrosi. & etiam Hieronym. in Comment. Epistol. ad Galat. lib. 2. & Cyprian. sermone. 4. de mortalitate. Tertullianus, libri 5. aduersus Marcionem, August. & Sedulius. Item illud, a creatura mundi melius,

Assertio vulgaræ.

melius, quàm à creatione mundi. Ita Origen, & Ambros. & Bernardus vir in scripturarum meditationib⁹ exercitissimus, sermone. 5. super Cāt. Simile est illud. Euanuerūt in cogitationib⁹ suis, & nō; frustrati sunt, sicut legit. Erasmus, quia magna diuersitas est inter, frustrati sunt, & euanuerunt. Ponamus prudentem & diligentem agricolam, qui iacto in terram semine agris bene preparatis, querit multiplicem fructum, & tamen non consequitur: nemo hunc dubitabit dicere frustratum, quoniam finem, quem diligenter quæsierat, debitis adhibitis medijs, non est consequutus: nemo tamen hunc bonum (licet infelicem) agricolam audebit dicere vanum. Et si quis ex agricolis, volens percipere fructum è terra non arata, si super ipsam superficiem iaciat semen, aut simile aliquid agat, quod suo fini non tantum non profit, sed etiam ex directo officiat, illum quisquis viderit, factum esse vanum dicet. Non statim fit vanus quisquis frustratur & nō frustrantur omnes, qui vanè agunt: frustra enim fit, quod finè non consequitur ad què ordinatur; vanè autè, quod ad nullū debitū finè ordinatur. Beatus August. in lib. de Spiritu, & litera. Ca. 12.

hūc

pars secunda. 63

hūc locum nobiscum legit. Item illud, Dicentes enim se esse sapientes. & c. hic obijcit. Erasmus, si nihil licet immutare in arcanis literis, cur hic Interpretres ausus est Græcam sermonis figuram, Latinam reddere? Sed Titelmanus respondet, quantum comode fieri potest, Interpretres bonus reddere debet vt Græcè legitur, sic ubi non poterit, cogatur què secundum Latinę linguę rationem à Græca sermonis forma discedere, necesse habet, vt quam proximè accedat, nihilq; adijciat nisi quod ad sensum Autoris commode accipiendum, adijci est necessarium, quod autem hic modo dicitur Græcè sine pronominè est, Dicentes esse sapientes: sed Latini nō intelligerent, nisi adiecto pronominè reciproco, se, vt habet nostra Vulgata, & planior est sententia nostri Interpretis, quam quod vertit Erasmus, Qui cū putarent se sapiētes, Maius enim est dicere, atq; iactare se sapientem, quàm credere. Nemo enim se audeat ex animo sapientè dicere, profiteri atq; iactare, qui non sapientię opinionem sibi primum persuaserit. Contra autem sunt complures, qui se credunt et existimant sapiētes, non iactant tamen neq; dicunt, quorum stultitia, hoc ipso est priorum stultitia inferior atque tolerabilior. Gentilium ergo Philosophorū stultitia

titia aggrauatur apud veterem Interpretem, qui non solum opinionē sibi sapientiē, intra se persuaserunt, verum etiam eādē ausi fuerint iactare, at quē profiteri, dicentes, se esse sapientes: ita vt suam sapientiam, buccis concrepantibus inter hominēs, ventilare auderent. Ita Diuus August. legit et Interpretatur, & Orige. Interpretatur, iactantes, quod in idem recidit. Item illud eiusdem capituli. Tradidit illos Deus in desideria. &c. Hęc Vulgata lectio est melior, quicquid Eras. vertat. Nam Orig. nostre lectionis intelligentiā apertē sequitur, & Hierony. ca. 1. super Ecclesiastē. In idem est August. lib. 5. aduersus Iulianū. Hoc idem Ambros. Item. Illud in passionē signominiē. & c. Laurētius ait, passionē non probē dici Latine, & Erasmus dicit esse vocabulum nouum atq; fictitium, sed ceteri sancti & verusti Ecclesię Doctores, Hieron. Cypria. Ambros. Aug. atq; Gregor. nō raro in eadem vtuntur significatione, & Philosophi non inelegantes vsi conspiciuntur, & exacti vocum narratores inter bene Latina enumerāt. Credo tiquū fuit aliquando vocabulum, sic enim fuerūt suis temporibus omnia noua. Ceterū si quis dicat Hieronymo non placere passionis vocabulū in hac significatione, id ego ita accipiēdum puto,

61317

non

non quasi vox barbara sit & inepta, sed quia minus forsitan apud seculi illius Autores & Poetas vsitata. Nec benē vertitur pro passione, morbus. Sunt nam morbi plures, passionē tamen non rectē dicuntur, vt infidelitatis erronea credulitas. Nec benē vertitur pro passione, cupiditas. Sunt enim passionū plures species, inter quas cupiditas vnū tantum locum habet. Interpretis autem officium est, genus per genus reddere, et speciē per speciē, genus autem per suam speciē, aut id quod commune est, per id quod minus commune est, nō licet teste Titelmano, nisi sensus doceat alterum pro altero positum. Nequē sancti patres hunc locum adducētes, morbos, aut cupiditates vsquam, aut affectus legunt, sed passionē est illud, in re probam sensum, aliqui vertunt, vt Erasmus, in re probam mentem. Melius tamen vertit noster Interpretes, si altiori consideratione perpendas: quoniam mentem reprobā dici (etiam in pessimis hominibus) non videtur plenā habere omnino veritatē. Fortē enim mēs reprobā fieri nequit (vt dicit Titelmanus) spiritus nāq; etiā in prauissimis quibusq; hominibus cōcupiscit aduersus carnis corruptū sensuale appetitū. Et quāuis caro preualeat prauis adiuta cōsuetudinibus, non videtur tamē

spiri-

spiritus ipse, qui est in homine supremū, fieri posse reprobis, sed manet sepe deprecās ad optima; Mens enim est in homine ad imaginē Dei creato, in qua parte Synderesis manet, reuocās à malo, et stimulans ad bonum, quanquām rectam habere potest intelligentiam, si dicamus, mentem reprobam, Vnde Beatus August. modo, reprobam mentem legit, modo, sensum reprobum, velut inter caetera discrimen non ponens intelligentiæ, sed nobiscū legūt, in reprobū sensum. Beatus martyr Irenæus aduersus hereses, lib. 4. ca. 48. Beatus Hylarius in expositione Ps. 51. Et Diuus Hierony. non vno in loco, et nota quod multo grauius est, in se sum tradere reprobum, quam in improbum, in reprobum enim, non nisi obfirmatis in sua malitia videtur competere. Non enim omnem eum qui improbatum habet mentem statim reprobum dicimus, sed qui ita abiectus est, vt nulla videatur spes salutis eius: sicut Saul fuit reprobatus à Domino, quantum ad regni Dominium, quoniam proiectus fuit à possessione eius, nequē amplius resumendus. Et ita artifices reprobatos videtur lapidem illum angularem, factus est tamen postea in caput anguli. Aliquando tamen ordō in Græcis codicibus non respōdet illi, qui est in Vulgatis Latinis, vt est vide

re

re hoc capitē, cum enumerat paulus illa vitia, Repletos malitia. &c. Vbi nomen fornicationis apud Latinos tertio loco ponitur, sed apud Græcos, secundo. Item illud, Deo odibiles, melius quām, Dei osiores. Et Ambros. nobiscum legit & Bernar. super Cant. sermone. 24. Et Glossa ordinaria. Nam sunt multa loca, in quibus participia passiuā significationem habent nominum desinentium in, bile, Magnus Dominus, & laudabilis nimis, In Hebræo est, laudatus nimis, & Hebræis perpetuum est, vt quod nos per nomen in, bile, ipsi significant per participium passiuum. Et idem Græcē sepe contingere docet noster Adamus in Epistol. ad Gala. cap. 2. Titelmanus tamē dicit, vocem Græcam hoc loco ancipitem esse, nā significat, & qui Deum odit, & quē habet odio Deus. Et super illud, Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt. Laurentius. Erasmus, & Stapulen. aliter legunt, Sed Titelmanus dicit, olim apud Græcos aliam fuisse lectionem, quam nunc Græca habent. Nam Doctores variē legunt. Vnde deprehendes Græca, varietate temporum, & variata & vitata fuisse. Lege ibi Titelmanum, cui summopere displicet, erga Ecclesiasticum Interpretem, nimia libertas Erasmi & a-

I liorū,

liorum, quasi verò vetus Interpretes (cuius omnibus viris pijs, imo & toti Ecclesiæ gravis admodum est autoritas) tam fuerit infidelis, ut adiectis verbis, quæ sententiam penitus diuersam faciant, & quodammodo cõtrariã, illum arbitreris Pauli sententiam scienter peruertere. Fateor aliquando utitur aliquantulum paraphraste libertate, sic necesse est cuilibet bonũ Interpretẽ agere volẽti: tamen si adijciat aliquid, nunquam tamen id, unde penitus immutet sententiam scripturæ. Si ergo hoc loco obijciãs Græcorum Codicum cõsensum, ego tibi demonstrabo variasse olim Græcos, ita ut Orige. aliter legent, quam nunc habeant Græca exemplaria. Ceterum Latini Codices etiã vetustissimi, equè constanter & non minus concorditer, ita habent, ut vulgo legitur. Hęc Titelmanus & alia plura.

Caput. 18.

QUIDEM vereor, ne tãdem nobis vergant in nauſeam si tã prolixaprotrahamus super ſequenti bº colloquia, ac ſuper. 1. ca. Epistolæ ad Roma. Quare ſuper. 2. cap. & ſuper

ſuper alijs conſilium mihi viderur, ut non uſquẽ adeo exactẽ ſingula diſcutiamus, nequẽ de minimis multum pertractemus, ſed ſolũ ea, quæ magis digna videbuntur. Sic fanẽ, & prolixitas vitabitur & ad optatum finem peruenietur facilis. Illo ergo. 2. cap. ſuper illud, In quo enim alterum iudicas, aliter legit Erasmus. Sed tamen nobiscũ legit Orige. Hierony. maximẽ in fine libri. 2. Cõmeta. in Ezechi. & Theophylactº; Cyrillus quoquẽ lib. 4. Commenta. in Ioann. capi. 51. & Cyprian. libr. 3. ad Quirinum, & Beat. Auguſtin. lib. 3. contra Creſcõnium Grammaticum, capit. 17. & in Epistol. 162. Item illud, Theſaurizabituram. &c. Miratur Erasmus, cur Interpretes Græcam vocem reliquerit. Sed certẽ miretur etiã, Hieronymum in veteri Inſtrumento vertendo, quem hæc vox delectat. Nequẽ verbum Græcũ offedit magis aut potiusquã nomen, theſaurus, & præcipui Latinorum, ut vetus habet editio, fidenter legũt. Ireneus, Cyprianus, Hierony, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, & certẽ tota vis verbi, theſaurizare, nõ explicatur, per verbũ colligis, ut uentit Erasmus. Nõ enim quodlibet colligere, theſaurizare eſt, nã qui ſondẽã cõgrogat uel cijciãt infimarũ, colligũt indubiẽs, ſed nõ ob hoc

thesaurizare dicendi sunt. Similiter, qui recon-
dit aut reponit aliquem numum vnum, qui casu
offertur, nō thesaurizat. Thesaurizare enim duo
in sua significatione includit, nempe collectionē
atque coacervationem, quę particulatim fiat ad
iectionē semper partis ad partem, & repositionē
tutam, vt custodiatur infuturum. Lege August.
in sermone super verbo illo. Psal. 49. Deus noster
manifestē veniet. &c. Ita qui sunt duri, & impe-
nitētes magno studio damnationem sibi coacer-
bant, tanquā thesaurum in nouissimo die a-
periendum. Item super illud, In die irę & reuelationis
iusti iudicij Dei. &c. Variāt hoc loco Grę-
corum Codices, alijs adijcientibus conjunctionē
et diuidētibus reuelationem à iusto iudicio Dei,
alijs veró non, Lege ibi Titelmanum, vt videas
quam parū tutus sit, iam ad Gręcanica exem-
plaria recursus. Et super illud eiusdem secundi
capituli. Et incorruptionem, dubitat Erasmus,
an incorruptio sit Latina vox, & est quidem, vt
scripturarum simplicitati conuenit, & si Cicero
nianę eloquentię non sit adeó recepta, et nomina-
tim hoc in loco Ambros. & ipse Latinus, nihil
hanc vocem formidat in suum vsum recipere, In-
terpres. Item Origen. citra controuersiam vir &

Lati

Latinè doctus & Gręce proprietatis non igna-
rus, incorruptionem dicere nihil metuit. Item il-
lud, Tribulatio & angustia, Erasmo vertit, Affli-
ctio, & anxietas, sed melior est nostra lectio: nam
Origen. hoc in loco diligentissimè interpretatur
angustiam, vt opponatur latitudini cordis, quę
in sanctis hominibus est, & in qua Deus habi-
tat, ponens hanc inter bonos & malos differen-
tiam, quód sancti cordis habent latitudinem,
in qua Deus non solum dicit se habitare, sed etiā
inambulare. In peccatorum veró cordibus an-
gustię sunt, & ingreditur Diabolus, non vt ha-
bitet, nec vt inambulet, sed vt lateat tanquā
in cauerna, hęc vigilantissimè annotat Origen.
Illud etiam, de personarum acceptione (quic-
quid dicat Valla) apud Ecclesiasticos Doctores
rectam habet significationem, & apud Latinè
doctos, qualis est Ambros. qui hanc lectionem
habet & interpretatur. Illud quoque, Factores le-
gis iustificabuntur. &c. Melius est quam, legem
ferentes, nam facere legem accipitur secundū
scripturę consuetudinem, pro implere legis ip-
sius precepta. Vnde Iacobus ait, Estote factores
verbi. &c. Factorem verbi non illum dicit, qui
verbum fert ac loquitur, sed qui verbum audi-

tū opere adimplet. Sic saluator distinguit Ioan.
7. Nonne Moyfes dedit vobis legem, & nemo
ex vobis facit legem. Nam aliud est secundū
veritatem virum bonum agere, aliud virum bo-
num factis exprimere. Item illud, Cogitationū
accusantium aut defendentium. &c. Hoc loco,
ait Erasmus mirè dormitasse Interpretem, cum
verso altero, genitiuo Græco, in ablatiuū alterum
Latinū reliquerit: et ait q̄ vertēdū erat, cogitatio-
nibus accusantib⁹ aut etiā defendētibus. Interro-
ga Erasme cōscientiā tuam & expēde in animo
tuo, quo animo id laturus eses si eiusmodi in te
quispiam, aut etiā multò leuiora, diceret, qualia
modò tā fastuosè (quasi victor gloriosus) Eccle-
siastico Interpreti & omnibus, qui illum defensa-
re querunt, exultando obiectas. Disce non facile
damnare Interpretem, qui versionem nostram,
tam studiosè laborauit, ad imperium Dama-
si, qui tunc Ecclesiæ Papa præerat, qui etiam
pro hoc negotio conficiendo, ieiunia, orationes,
& alias id genus disciplinas toti indixit Ecclesiæ.
Quæ ergo tot lachrymarum & abstinentiarum
afflictionibus sunt condita, noli contemnerè, sed
Interpretem & eius scripturam cura reuereris.
Nequè enim hoc in loco admittimus Interpre-
tem

rem inexcusabilem barbarismum admisisse,
posset siquidem locus iste facile ab omni incom-
modo expediri, sola repetitione ablatiui, consciē-
tia, vt ita legatur, Testimonium perhibente cō-
scientia ipsorum, & conscientia cogitationum
accusantium aut defendentium in illa die. &c.
Quam repetitionem Græca lectio optimè etiam
patitur, quamquam fateor (inquit Titelma-
nus) Cyprianum, Hieronymum, & Ambro-
sium per ablatiuum legere, cogitationibus ac-
cusantibus, aut defendentibus. &c. Sed Bea-
tus Augustin. inuenitur hunc locum diuersis
in locis diuersimodè adduxisse, modo per abla-
tiuū, idquè frequentius, non nunquā tamen
& ingeniuiuo, secundum morem veteris lectio-
nis, vt in expositione sermonis domini in mon-
te, & tracta. Psal. 2. Et in Epistola ad Deme-
triadem, quæ inter Epistol. Augustin. 142. po-
nitur. Similiter & Beatus Gregorius modo per
ablatiuum, modo per genitiuum inuenitur ci-
tasse, frequentius tamen per genitiuum. Nequè
verò absurdum cuiquè videatur, si dicamus con-
scientiam cogitationum, vnusquisquè enim
suarum cogitationum est conscius, et suarum co-
gitationum habet conscientiam, eodem modo

quo ceterorū. Hanc cōnexionem, (nequis putet meum esse cōmentum) sic apertè explicatam reperies in glosa, quam vocant, Ordinariā, cuius non debet esse nobis contemnēda autoritas, nisi doceatur manifestè contraria veritas. Itē super illud, Non enim qui in manifesto. &c. Notabis ex Titelmano, q̄ Paul⁹, Græcè, trūcatas habet orationes, quomodo Latin⁹ etiā Interpres ad verbū reddidit, quemadmodū vetustiores quoque locum istū frequenter adducunt, mihi autē videtur ei, qui velit exactū se, & bonum Interpretem exhibere, consultū fore magis, vt quæ in originali lectione cōpleta inuenerit, completa trāsterat, quæ verò trūcata, sic etiā vt habet originalis lectio trūcata reddat, nisi fortè Latine locutionis ratio, ad intelligentiā eius, quod dicitur capiēdā, alicuius particule supplementū exprimi requirat, & nihilo difficiliore sūt hęc orationes, apud veterem Interpretē in Latino, quā sint apud Paulum, in sermone Græco. Plerūq; autē huiusmodi orationes truncatę, dū sic proferuntur, aut scribuntur, eo ipso multū habent vehementię, quę & defectum eiusmodi solet efficere, quā originalis lectionis vim atq; vehemētiā, lenit, ac mitigat, qui trūcata præter necessitatē complet, nihil tamē dubium,

biū, quin rudibus, paraphrasticè, intelligētiā reddideris clariorē, si qui forte vsq; adeo rudes inueniantur, vt per se orationē complere nequeant.

Caput. 19.

VPER illud, quod habetur ad Roma. 3. Credita sunt illis eloquia Dei. Erasmus vertit, Cōmissa sunt illis oracula, sed melior est nra lectio, nā sonat aliquid amplius credita, quā cōmissa. Credere. n. alicui rē aliquā, videtur esse, cōmittere ei ad honorē, cuius fidē habem⁹ iā probatā: cōmittere autē nihil tale in se includit. Ponatur herus duos habens seruos, alterius fidē habēs exploratam. & testatam, huic credit officiū nō vt. tentet, alterius verò fidē suspectā habens, vt exploret ad tēpus quomodo se gerat, et ideo ei alicuius administrationis officiū cōmittit. Hanc vocis emphasim obscurius quidem Theophylactus adnotauit, Ambrosius verò aliquāto etiam clari⁹. & aperti⁹. Et idē Ambrosius hoc pronōmē, illis, legit et interpretatur, et Orige. & habet tale relatiuū, quod referat nēpē id quod in questione antecedit, frequens est enim in scripturis potissi-

potissimum relatio magis ad rem, quam ad nomen, propter quam contingit nonnunquam, relatiuum ab antecedente discordare in genere, sic & hic modo, relatiuum, illis, in plurali ponitur: quanquam antecedens secundum vocem positum fuisset in numero singulari, secundum rem tamen non erat illic de singulari aliquo Iudæo sermo, sed in genere de omnibus. Quod tamē Eras. vertit, oracula, non ita proprie: oracula, non proprie dicuntur responsa, que ab ore Deorum procedunt, nobis autē vnus est Deus, cuius eloquia recte dicuntur & nominantur, que sunt siue legis, siue Prophetarum. Itē illud, hūc mundū, bene legitur, constat, non frequenter apud Græcos, articulum rem certam designare, aut etiā Emphaticè demonstrare id, cui additur, Cuius significatiōe exprimendę gratia, non fuerit incongruum pronomen Latinū adijcere. Itē illud, Egent gloria Dei. &c. Nihil dubium est, quia verior & sincerior illa sit lectio, que gloriā habet. Nam & Glōf. quā Ordinariā vocamus, & altera que interlinearis est, non aliud quam gloriā exponit. Ita legit Origen. Theophyl. Ambros. Hierony. & August. & etiā Cyprianus ad idē alludit. Que lectio non prorsus commutat alterā, que gratiā legit, quandoquidē habet et ipsa nonnullū antiquitatis patrocinium. Chro-

matius

matius Romanus Pontifex in opere, quod super. 5. et. 6. Matth. scripsit, eā probat: & Hierony. in Commentarijs, super Isaiā. lib. 6. & Augu. lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione. Ex quibus apparet vtriusque, lectionis concordia, nam siue gloriā legamur, siue gratiā, videtur in idē redire sententiā. Per gratiam, non, Dei, ipse glorificatur in nobis. At que nos indigere gloria Dei, nihil aliud est, quam eius indigere gratia, per quam ipse in nobis glorificatur. Admodum itaque prudenter vir de scripturis diuinis, non pessimè certè, nec male meritis Interpret non indiligens, nec incruditus, Nicolaus à Lyra, vtrāque, lectionē vna expositione explicuit. Hęc latius, ideo ex maiorū sententijs deduximus, vt discamus ad reprobanda vetera, (& si prima facie deprauata, vtrūque videatur) non esse faciles: nihilominus veriorē credo eam lectionem, que gloriā habet. Item illud, Egent gloria Dei. &c. que lectio melior est, quam dicere, vt Erasmus, Omnes destituuntur gloria Dei, Nemo enim donec in hoc mundo existit, gratia Dei destitutus, aut gloria, videri debet, destitutio enim magnū aliquid, in sua significatione includit, nepe totalem derelictionem: carent quidem multi Dei gratia et gloria, sed nemo, dum in hac vita agit desti-

destitutus rectè dici potest: quacunq; enim hora reuersus fuerit ad Dominum, gratiam inueniet: Quemadmodum obsessa ciuitas, & circumdata subito potèri exercitu, quæ intra se præsidium sufficiens non habet, caret quidem & vacua est, & priuata auxilio, si tamen in proximo sit, qui illi opem ferat, destitui non dicitur. Ob hoc non mihi placet, vt quisquam Dei gratia destitutus dicatur, donec hanc vitam degit mortalem. Item illud, Quem proposuit Deus propitiatorem, &c. Alij vertunt, propitiationem, alij propitiatorium, quod omne, Christo conuenit, sed Græca vox, quæ anceps est, variâ efficit apud Latinos lectionem, sed propitiatorem legit Ambrosius. Et super Leuiticū Origenes. Et Augustinus de peccatorum meritis, & remissione, cap. 27. & Theophylactus. Itē illud, Ad ostensionē iustitię eius. &c. Interpres, nūc eius, nunc suę, dixit: videtur, n. (ne nugatoria idem replicans sit Pauli oratio) his particulis diuersa intelligentia, vt aliud prior, aliud posterior respiciat, prior ad ipsam Dei iustitiam, quæ ipse in se iustus est referatur, secunda autem ad iustitiam quæ a deo est in fidelibus, secundū quam fidelis, quisquis iustus dicitur. Notandum est (vt sapius monet Titelmanus

in

in suis collationibus) q̄ Græca exemplaria inter se differūt, & quæ modo habentur ab ijs, quæ antiquitus habebātur dissident. Non ergo oportet modo concordiam Vulgatæ lectionis petere ab ijs, in quibus constat discordia. Et nota quod frequens est in scriptura, temporum non haberi rationem. Super. 4. cap. ad Roman. Reputatum est illi ad iustitiam, quidam hoc loco taxant puerilē affectationem copię in veteri Interprete, quia variavit Latina vocabula: equidem vt ingenuè fatear, huiusmodi præter omne meritum, viri magni reprehensiones, ego tolerare non possum, citra offensionem, Credo nec ceteri, quibus erga patrum labores est benè ac piè affectus animus, nam Interpres, Latina vocabula temerè non mutauit, vt quibusdā in locis, reputare, alijs verò dixerit, imputare, Nam verbum, imputare ex sua proprietate in partem malam accipitur, quod, si militer non est de verbo, reputare. Vnde quæquis bene operatur, ea reputātur ei ad honorem, quæ autem mala sunt imputari solent ad ignominiam: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Neq; secundum Latinę locutionis rationē rectè dicitur fidem imputari Abrahę ad iustitiā, rectius intelligerem, si diceres infidelitatem imputa

puta

Afsertionis vulgatæ.

putari ad iniustitiam & damnationem. Itē illud
 cod. ca. Cui Deus accepto fert iustitiā. &c. Laurē
 tius, Iacobus, Desiderius, omnes tres dicunt Lati
 né nō dici accepto ferre, sed acceptū ferre. Tamē
 quāquā fuerint illi vocabulorū obseruatores, et
 examinatores, apud Beatū Ambro. varijs in locis
 cōpluries me legisse memini, & Beatus August.
 lib. 1. de peccatorū meritis, et remissione, ca. 27. et
 Interpres non est putandus incongruū sermonē
 fecisse. Fert enim Deus homini iustitiā accepto,
 siue pro accepto. i. habet pro accepto, perinde qua
 si sufficiens et condignū accepisset pretiū pro iusti
 ficatione: hominis. n. iustificatio per modū quen
 dā est acceptilationis, fit. n. acceptilatio (quam di
 cūt Iuriscōsulti) per interrogationē et responsionē
 inter debitorē et hominē, cui debitor est, et ita in
 ter Deum et animā. Itē illud, Qui viuificat mor
 tuos, Alij vertunt, Qui vitę restituit, sed aliud est
 viuificare, et aliud, vitę restituere, viuificat enim
 Deus eum qui fuerat mortuus, vitā tamen eum
 non restituit, qui vitā antea nūquā habuerit. Ne
 q. n. infans in matris utero vitę restituitur, cum
 vitā Dei munere primū accipit, viuificatur tamē
 De quib⁹ peccatorib⁹ (vt paganis, et Idolatris) in
 telligitur, qui viuificat mortuos. &c. aptius quā
 vitę

pars secūda.

72

vitę restituit. Item illud, Sic erit semē tuum, sicut
 stellę cęli. Hęc vltima verba dicūtur in Gręco nō
 haberi, veruntamen cōstanter vetustissimi & La
 tini Codices hęc particulam adiiciunt. Et nota qd
 sunt apud Gręcos nōnulla pręterita, quę Latinis
 aptius per pręsens reddūtur, vt est illud Pauli ad
 Roma. 5. Per quem habemus accessum. &c. Lege
 Titelmanū in Collationibus. Et Interpreti veteri
 sermonis mollities curę non fuit, quemadmodū
 neq. primarijs scripturę Autoribus, & vt eloquē
 tibus scęculi, loquēdi forma nimiū fit aliquando
 dura. Ea tamē est scripturarū simplicitas, vt quod
 illorū magnificētię nō satisfaciat, ipsa nōnūquā
 dignanter agnoscat. Illud quoq. capituli quinti
 ad Romanos, Spes autē non cōfundit, vertit Era
 smus, Pudore afficit, quasi magis Latinū sit: Sed
 omnis scripturarū cultor, atq. in eis vel sobriē ver
 satus, intelliget, cōfundere, capi, pro, pude facere.
 Ita legit Hierony. Et Ambros. ipse Latinus nihil
 erubescit legere nobiscū, Spes nō confundit. &c.
 Et in sermone. 15. super Psal. 118. & Beatus Augu.
 Sufficit sactorū Doctorū et benē Latinorū rectē
 eorū more dixisse Interpretem, confundit. Item
 illud, Sicut per ynum hominem peccatum. &c.
 Hunc locum mutauit Erasmus in hunc modū,
 Quemad

Assertio vulgaræ.

Quemadmodum, propter vnum hominem peccatum in mūdum introijt, ac per peccatū mors, & sic in omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccauimus. &c. Sed noster Titelmanus duriusculé, & iustè, hoc loco tractat Erasmus, Nam amica veritas potissimū in dogmatibus fidei nihil dissimulare patitur, Ait ergo contra Erasmus. Videris mihi expeas diligenter singulis, & annotatis tuis, & veterum commentarijs, & Pauli verbis atq; sententijs, & sanctis Ecclesię dogmatibus, nō hoc in loco egisse vt amatorem decet Catholicę veritatis, & zelatorem bonum Ecclesiasticę vnitatis, cui et Catholicę fidei assertio, et scripturę veritas sinceritasq;, Ecclesiasticorum dogmatum vnitatis, tuitio, atq; defensio, semper cordi & curę esse debent. Nosti veró quemadmodū hoc apud Paul. loco, patres orthodoxi potissimum et precipue vsi fuerint aduersus Pelagianorum detestandam hæresim, expugnandam, extirpandam, atq; opprimendam, qui peccatum originale negantes, paruulos ob hoc negabant baptizandos, quod nullo dicerent in Adá peccato commaculatos: Dicebant enim nemini ab Adam vllum inesse peccatū, quod ablutione indigeret, nisi eum qui per imitationem, exemplum

pars secunda.

73

plum sequutus primi preuaricatoris patris Adæ se ipsum opere malo, & legis Dei per propriam actionē preuaricatione commaculauerit: aduersus hos molestissimos hæreticos validissimis certaminibus olim patres depugnantes, tandem prosperate Dei gratia euicerunt foeliciter, & nescio si vllum scripturę locum, hi pro se, tā validū et apertum habuerint, quàm hunc qui modo nobis est in manibus. Neq; veró Latini modo, hoc ex loco peccatum astruebant originis, sed etiam Gręcorum orthodoxi cōcorditer de peccato originali (illo q; solus admisit Adam, et vnum omnes in Adam posteros commaculauit) intelligendum putauerunt, si fides est adhibenda Beato August. vt est certé, qui in sua contra Iulianum Pelagianum disputatione, magnū eiusmodi vetustissimorum patrū numerum, honesta nomēclatura commemorat nominatim, Ireneum Lugdunensem Episcopum, Cyprianum martyrem, Retitium ab Augustuduno Episcopum, Olympum Hispanum, Gallum Hylarium, Innocentiū Romanum, Ioannem Cōstātinopolitanū. Quorum licet verba prolixitatis gratia vitandæ non exprimat per singulos, illud tamen generaliter dicit quantum ad vniuersos, vnam esse omniū

K Catho.

Assertio vulgaræ.

Catholicorum fidem, qui, per vnum hominem peccatum intrasse in mundū, in quo omnes peccauerunt, vno corde credunt, & vno ore confitentur, & Pelagianorum nouitias præsumptiones, quibus locum hunc aliter intelligere quærebāt, de peccato scilicet imitationis, sua antiquitate subuertere. Et alibi, Omnes, inquit sanctus Augustinus, non solum occidentis, sed etiam orientis Episcopi, vno eodēq; modo credunt & confitentur, per vnum hominē peccatū intrasse in mundū, et per peccatū mortē, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccauerunt: qui modus hic est (inquit) vt peccato illius primī vnus hominis, omnes redantur obnoxij. Audis super hoc loco ex August. bonę fidei diligentissimo viro, patrum sententiam. Tu veró optimē Desideri hūc locū aptasti, & tua versione ita præparasti, tuisq; explanationibus ita explicasti, vt aduersus Pelagiū aut omnino nihil, aut minimum certē faciat & tot patrum sententia atq; interpretatione relicta, eam conaris introducere, quæ tibi est peculiaris, & hæreticis Pelagianis aduersari non possit. Cum enim Interpretes, hūc locum propositum concorditèr, ad peccatum originale referant, & de eo interpretètur, quo vno omnes in Adam cō-

macu-

pars secunda.

74

maculati lumus, & peccatores facti antequam nati, cum adhuc essemus in lumbis protoparentis Adę, magis tamen illam tu eligis interpretationem, quę de peccato actuali, quod per imitationem est, vniuersum istum passum intelligit, quàm sententiam in annotationibus quidem rectiùs, in paraphrasi autē manifestiùs aperuisti, dum hunc locum ita explanas. Quemadmodū per vnum Adam, qui primus prætergressus est Deij præscriptum, peccatum irrepit in mūdum, peccatum autem mortem comitem secum traxit, atquē ita factum est, vt malum à Principe generis ortum, in vniuersam posteritatem dimanaret, dum nemo non imitatur primī parentis exemplū. Ita per vnum Christum, in quo renascimur omnes, per fidē, innocentia inducta est, & innocentie comes vita. &c. Atq; ita quidē locū propositum in paraphrasi, tu intelligendum, & explanandum dixisti. De peccato per imitationem non secundū originem, tot patrum sententia prætermissa: verūtamē tolerādū forsità illud videatur, quod sēsū, quē putas ex verbis Pauli posse accipi, in priuato Cōmētario ostēderis, nemini præscribēs, vt sic legeret, liberè permittēs suas interpretationes alijs. Illud veró mihi grauius, et vix vlla ratio

K 2

nc

ne tolerandū videtur, q̄ in editione hac noui Testamenti videaris ipsum tuæ editionis contextum magno artificio & subtilitate multa ita coartasse, vt ex eo vnde solliciti sūt deuinci, & cōfundi Pelagianorum errores, non vltra valeant coartari, si tuę editionis queant, subtilitatem comprehendere. In hoc enim proposito loco, diligenti obseruatione tria mihi videor deprehēdisse, quę secundū veterem lectionem, & Græci sermonis proprietatem, sententięq; veritatem, faciebāt apertius aduersus Pelagianorum heresim, quę in tua editione sic sunt immutando mitigata, vt nihil, aut certē minimū contra ipsos de cætero valeant, eaq; cōtra paulinę dictionis & Gręę lectionis proprietatem: ex tribus, primū est, quod illud, Per vnum hominem peccatum in mundū intravit, mutaueris dicendo, propter vnum hominem. Secundum est, quod pro, pertransijt, mutasti, peruasit. Tertiū, quod illud, in quo omnes peccauerunt, dixisti, quatenus, Omitto quartum quod est, in personę commutatione, quoniam id quod Paulus habet sub tertia persona, peccauerunt, Hemarton, tu ponis in prima, dicendo, Quatenus omnes peccauius, Quod, quocōsilio feceris non plenē intelligo: Nisi quod pri

ma

mę personę elocutio meliūs videatur significare proprias actiones, ad quas tibi studium est, hunc locum torquere, quā persona tertia. De hoc tamē quia certum nihil præter suspicionem habeo, nihil definim⁹. De priorib⁹ autē tribus abs te immutatis, sigillatim nobis suo ordine venit dicendum. Quantum ad primum attinet, Pelagio aduersatur, quod dicit Paul. Per vnum hominem, peccatum in mundum intrasse, & per peccatum mortē, et ita mortem in omnes pertransisse, per illum vnum, in quo omnes peccauerunt. Nam, per, præpositio propriē accepta causam veram significare solita, indicat ipsum Adam omnes suos posteros peccatores effecisse, & vniuersos de se nascituros, peccati & damnationis & mortis, reos per se ipsum effecisse. Id enim sonat, quod Paul. dicit, Per vnum hominem, peccatū in mundum intrasse, & per peccatum mortem, & ita in omnes homines, mortem pertransisse, quasi peccato annexam. Hanc autē præpositionem, per commutare voluisti, præpositione Pelagianis minus aduersante, propter, dicendo, Propter vnum hominem peccatum in mundum intrasse, quod miti⁹ est pro Pelagio, quoniā frequēter solet particula, propter, occasionē tantū significare et nō

K 3 veram

Assertio vulgaræ.

veram causam, quæ rem per se efficiat. Unde & Pelagiani nobiscum fatentur, propter Adam peccatum, & mortem pertransire, in omnes homines, quoniam occasione Adam, fatentur etiam actualia peccata, quæ per imitationem quisquæ sibi propria superaddit, & à quibus est, mortis æternæ obligatio, provenire. Ceterum per propria peccata unumquemque dicunt, sibi mortem consciscere. Nos autem, qui rectam fidem tenemus, confitemur non solum propter Adæ peccatum, velut ex occasione, sed etiam per ipsum unicum Adæ peccatum, mortem in omnes pertransisse, qui de eo sunt nati, sic ut unum illud parentis primi peccatum omnes posteros peccato & morti fecerit per se obnoxios. Atque hæc quidem mutatio prepositionum, non solum (ut iam declaravimus) cum iniuria sententiæ: verum etiam (ut modo ostendemus) cum iniuria literæ facta. Tu Græca proprietate omissa, sententiæ, est imminuta, veritate catholici dogmatis suo patrocínio hac in parte destituta, dicis, propter unum hominẽ. Apparet sanè parvã rem esse tantillã mutationẽ prepositionis, in prepositionẽ, per, in, propter: verum fit nõ nunquã, ut unius literæ immutatio amplius perturbet Autoris intelligentiã, aut veritatis sinceritã.

pars secunda. 76

ritatẽ, quàm si decẽ nõ nunquã immutetur integra vocabula illic, ubi veritas nõ periclitatur, perditur, aut minuitur. Exageratur aduersus Interpretẽ, quæ paraphrastica nõ nunquã mutatur libertatẽ, quãquã id in eo rarissimè, et sobriissimè factũ cõspiciã. Ego verò istã veritatis unicã imminutionẽ, cõtra Græcẽ literẽ veritatẽ, nõ sine veritatis catholice imminutione, maioris estimò, quã si decẽ orationes Pauli, sententiæ integritate salva, verbis tantum immutata sses. Audi uno ore omnes clamare, in quo Adã, omnes peccauerunt, et de peccato originis, nullo reclamãte, aptissimè interpretari. Proinde vehemẽs admiratio subit animũ meũ, Cur omnium patrum sententiã aut interpretatione audacter relictis, tanto artificio, tantaque subtilitate ingenij, conatus fueris Pauli sermonẽ Pelagianis, ita lenè redere, ut nihil illos mordere queat? Audis ex omni parte sanctorum patrum consonantia testimonia, contra falsum Pelagij dogma, viriliter procedere, et omnes cõcordi sententiã oppositũ locũ, de peccato originali interpretari: & tu interim quasi surdus ad omnia, aliena loqueris, & si quas si aliud agens, obsurdescis ad omnia, studiosè sollicitus, quemadmodum hunc locum in sua editione cuiusque interpretationibus, & immutationibus

Afsertionis vulgatæ.

ita componas, vt ab orthodoxorum patrum dissonet interpretationibus, & hominum hereticorum mitior fiat erroribus, propitius sit nobis Deus. Mihi hæc res placere omnino non potest, nequè probari poterit vnquam, donec ratio nabilem super hoc, & congruam audire contingat expurgationem, quam tamen synceram omnino, & profus integram, non satis arbitror posse inueniri, propter quod dico tibi corâ Deo, in veritate charitatis Dei et synceritate christiani peccatoris, idquè liberè vt fratri & Domino mihi in Deo diligendo & venerando. Ego si Pelagianorum heresim iam olim sanctorum patrum laboribus & Dei gratia sopitam, velim data opera ac studio (vt sit hodie circa pluriimas olim damnatas hereses) resuscitare, nouusquè (vt ita dicam) Pelagius resurgere, nihilquè optarem, atquè tuam istam versionem, pro veteri receptam haberi, et autoritate firmatam, illam verò veterem, ex qua hæctenus aduersus Pelagianos cæterosque hereticos, depugnarunt viri orthodoxi, solita autoritate dispoliatam & ab usu omnium Latinorum penitus reiectam. Si enim me (iuxta hypothese) Pelagium factum, ceperint fideles propugnatores, ad veritatem catholici dogmatis,

pars secunda.

77

tis, ex loci huius propositi (quo vix arbitror, in vniuersa scriptura alium esse efficacior) autoritate cōpellere, ad tuam editionem versionem què confugiens, sprete veteri facile, euasero: nequè mihi nocebunt impugnantes, quicquid hac in parte obiecerint. Itaque magnam tibi gratiam (si resurgant) nihil dubito, habituri sunt Pelagiani, orthodoxis autem viris, & veteri fundatæ fidei cultoribus, Credo non item tua ista in nouatio placere poterit, quæ nequè patrum sententijs, nequè Paulinæ consentit plenitudini. Tibi verò multò magis videndum Desideri, ne plus satis erga damnatos hæreticos, sis animi affectione propensus, publicisque Ecclesiæ hostibus metuendum est, ne nimium inueniaris benignus, in fauoribus. Quemadmodum enim summa est crudelitas, publicos ciuitatis aut patriæ hostes benigne alere atquè fouere, & illorum partes tueri, qui rem publicam quærunt opprimere: ita summa crudelitas est illa, quæ videtur benignitas, quæ hereticis hominibus Reipublice Christiane persecutoribus atquè subuersoribus, patrocinijs, queritiuam impendere. Tibi itaque videndum, ne plus satis aduerseris orthodoxis patribus nimiumquè Pelagianorum fa-

faucas errori, dum illis quidem quantum potes, gladium excutis é manibus, quo aduersus inimicos Christi & Ecclesię hæctenus pugnauerunt, & tellum adimis, quo configi solent vineę demolitores vulpeculę: illis vero scutum porrigis, quo se tueantur, ne á celatoribus Christianę Reipublicę valeant feriri. Maiorem verò benignitatem & illis, & his impenderes si nec illis errorum impugnatoribus arma adimeres, nequę his falsi dogmatis defensoribus, auxilium defensionis impederes. Neq; enim maiori potest charitatis beneficio, hæreticus aut prauus quisquę affici, quàm si spiritualibus armis expugnatus dum nequit resistere, cædit sub manu ferientis. Quanto enim minus cædunt oppugnantibus, quantoquę ad resistendum veritatis assertoribus se opponunt validiús, tantó constat super illos aggrauari pondus æternę damnationis, à quo tum demum absoluuntur maximo affecti beneficio, cum armis pertinacię suę proiec-tis, Christianę fidei propugnatoribus se se submittentes, ad orthodoxę patrum sententię reuer-titudinem, & catholicę fidei vnitatem, velut compulsi redeunt: omnino beata hæc est necessitas, quę ad meliora compellit. Equidem dete-

Eraf

Erasme, sic sentire libenter volo, vt sine scripturarum violentia possis credere, quod Ecclesia credendum præcipit, nimirum qui te profiteris Ecclesię sanctę subditum filium, qui quę illius correctioni te soles libenter submittere. Veruntamen propter eos, qui duriori sunt ingenio, nequę ita facile Catholicis dogmatibus fidem possunt adhibere, aut patrum definitionibus stare, nisi violentia quadam, aut rationis vtcunquę demonstrantis, aut autoritatis vrgentis compellantur. Expedit omnino, vt quantum fieri potest, scripturarum autoritatem habeat Ecclesia, quarum firmitate semper in conuellendis damnandisque erroribus hæctenus vti consuevit. Sunt enim inter fideles nonnulli tam miti ingenio, vt citra vlliús siue per rationem, siue per scripturam, necessitationis coactionem, liberrimé ac facillimé credant quęcunquę ab Ecclesia credenda traduntur, prorsus nihil nequę rationum, nequę autoritarum ex scripturis requirentes. Verum non omnibus ea est pietatis affectio, imo veró sunt, quibus tam proterua est affectio, & tam serbile ingenium, & tanta cordis prauis ingenta durities, vt non velint, atquę etiam si velint vtcunquę, non tamen

plené

plene valeant credere, quod non vel rationis sua deat pbabilitas, vel vllius scripturæ firma prober autoritas: ex his licet plerosq; videamus, ab Ecclesia per dies singulos segregari, ac noua sibi con- fingere dogmata pessima, nouasq; oppidatim sy- nagogas sathanæ certatim erigere: habet tamen & sancta Ecclesia intra se eiusmodi plurimos, quos vt pia mater studiosè conseruâs in imperfe- ctione sensus sui, & affectus duritia tolerat infir- mos, donec crescant, vt perficiantur in gratia Dei. Horum scilicet gratia, sancti Doctores Ec- clesie, quærentes infirmioribus opportuna pro- uideri remedia, admissi sunt vigilantissimo stu- dio, vt eorum quæ sunt fide tenenda (quan- tum possint) rationes aliquas redderent, si non demonstrantes certè probabiles & tales, qui- bus vt minimùm suaderi posset, si non res ita habere vt credimus, saltem rem ita posse habere, nequè esse impossibile, quod fides proponit at- que hac nostra tempestate, liberum non est ratio- nibus vtî, nec apud doctos quidem. Nam vni- uersali nomine omnis ratio quantumuis natu- ralis, & efficax, ab huius sæculi hominibus, (qui præter voces nihil recipiunt) statim vt sophys- ma, aut captio sophystica exploditur, Nequè est

est iam vllus ratiocinandi, neq; per demonstfran- tia; neq; per probabiliter suadètia relictus locus. Si itaq; tollitur etiam scripturarum, quæ pro hoc dogmate solet confirmando adduci autoritas, quæso te quid relinquitur Ecclesie, quo imperfe- ctos suos sustentet atq; intertineat? Faciamus iâ Pelagianos resurgere, & pristinum errorem po- namus studio prauorū reuocari, venient qui pro Pelagio doceant, scribant & prædicent, audiant simplices, audiant, & eruditi, illi pro se rationes fortissimas adducent, audiant etiam scripturas falso intellectu deprauatas pro erroneo dogma- te confirmando adduci, nihil dubium quin his quæ prius nihil addubitabant incipient vacilari, et seiplos habere suspectos, quod hætenus illusi, non rectè crediderint. Quo recurrent viri ortho- doxi, in quibus inest zelus domus Dei? Quæ erūt eis ad resistendum pessimis hominibus arma? Si ad patrum priscorum dogmata confugiant ne- gantur et illi sine verecundia, nisi quatenus ratio- ne, & autoritate scripturarum canonicarum sūt corroborati: Omne igitur præsidium in vnis est Canonicis scripturis. Igitur quasi ad sacram an- choram pro saluandis paruulis, quos Medi sagit- tis suis, vt occidat persequantur, ad scripturarum

sanctarum confugere oportet testimonia. Ad
 quæ autem nisi ad ea potissimum, quibus sancti
 Patres spiritu Dei edocti, in consimili pugnavi
 reperiuntur? Auertat á nobis magnus Dominus
 ne nostris aliquando exposcētibus sceleribus per
 mittat præualere noua Commenta vetustissi-
 mis probatissimisque patrum sententijs, fundatissimam
 fidem nostram suo brachio seruet semper
 Deus, rectius fuisset tibi quæ consultius Erasme
 qui Ecclesiæ te subditū, & Ecclesiasticæ fidei pro-
 fessione gloriaris, in omnibus, sanctorum Patrum
 simpliciter consonare sententijs, quam pro hæ-
 reticorum omnium erroribus noua confingere
 patrocina, cum ipsi sibi: heu, abunde nimium
 sufficiant, vt alieno auxilio nihil habeant opus.
 Hæc noster Titelmanus (prolixius quàm retuli-
 mus) in Erasmus iactat. Tamē illa omnibus no-
 uatoribus mirè quadrant, qui vnoquoque verbo
 ad veritatem Hebraicam aut Græcam non veren-
 tur venditare, castigare se veterem Vulgatam no-
 stram lectionem, Nihil enim tam optarim quàm
 vt secundum veritatem, ab omni malo, & mali
 specie, se quilibet hominum possit expurgare.
 Propitius mihi sit Dominus si aliud in corde meo
 lateat, quam ore proferam, tantum abest vt cui-
 quàm

quàm ego molliar vllam calumniã, vt nec velim
 quidem nequẽ optem, etiam si omnium hominum
 pace salua, omniumquẽ calculo possim & valeã.
 Quid enim, nunquid non est in cælis Deus, qui
 prospicit de excelso super filios hominum? Vti-
 quẽ respiciunt terram oculi eius, & omnem
 qui machinatur proximo suo malũ, ipse arguet
 in iudicio, & omnem fraudulentum non sinet
 impunitum abire in finem. Vos itaque lectores,
 viri optimi, precor, ne ofendat nostri sermonis
 qualiscunquẽ vehementia, secundum Dei emu-
 lationem, quęcunquẽ diximus, fiducialiter in
 Dei nomine sumus elocuti, sic sanẽ decet Chri-
 stianos homines, vt amicorum verorum obiur-
 gationes equiori animo suscipiant, quam blãda
 adulatorum oscula, quæ sicut blanda, ita plerun-
 quẽ simul fraudelenta esse comprobantur, Sapiẽ-
 tis testimonio, vt per noscamos nos metipfos. At
 vanę simulatorum adulationes, dum hominem
 supra se eleuant, & vento quodam suę vanitatis
 extollunt, grauissimos nonnunquam casus &
 miserandos lapsus adducunt.

LLVD Paul.ad Roma.6. Qui
 cunq; baptizati sumus in Chri-
 sto Iesu. &c. Erasmus legit, in
 Christum Iesum, sed dic q̄ fre-
 quens est, vt quod Græcè dicitur
 per, in, præpositionem accusatiuo iunctam, Lat-
 nè transferatur per ablatiuum. Ita legit Origen.
 & Ambros. Damascenus quoq; eximius Græco-
 corum Theologus, lib. 4. de fide Orthodo. cap.
 10. Ireneus martyr, lib. 3. aduersus hæreses, cap.
 17. Hierony. in Epistol. ad Occeanum & Beatus
 August. varijs in locis, & Ambros. lib. 2. de peni-
 tentia. ca. 2. Item illud. Si enim complantati. &c.
 Hæc lectio magnam habet emphasim, quia om-
 nis planta post hyemis mortem, resurrectionem
 veris expectat. Si ergo et nos in Christi morte cõ-
 plantati sumus in hyeme præsentis vitæ, etiam ad
 futurũ ver inueniemur fructus iustitiæ ex ipsius
 radice proferentes. Vide Origen. & Theohyl. &
 Ambros. & Tertullian. Item illud. Quod enim
 mortuus est peccato mortuus est semel. &c. Qui
 dam autumant in neutro genere legẽdum, mor-
 tuum

tuum, nõ mortuus in masculino, credentes solæ
 cismum committi, sed certè vel teste Erasmo In-
 terpres noster melius dixit, vt sit sensus, hoc ipsũ
 quod mortuus est Christus, semel dũtaxat mor-
 tuus est, idquẽ peccato. Ambros. nobiscum legit
 Origenes etiam, & Theophylactus, Cyrillus in
 Commentarijs super Ioannem, & August. lib. 6.
 contra Iulianum, cap. 2. Igitur tales solæcismi le-
 ctioni nostræ nõ competunt. Non enim suppositi-
 uũ verbi, mortuus est, esse debet, quod, sed Chri-
 stus, quemadmodum ex patrum autoritate mō-
 strauimus. Itẽ illud, Gratias autem Deo. &c. Iij
 vertũt, gratia. Sed illud perpetuõ obseruat Inter-
 pres vetus, vt quod Græco sermone dicitur per
 singulare, gratia Deo, ipse vbiq; vertat per plura
 le dicendo, gratias Deo. Quemadmodũ pri-
 mę Epistolæ ad Corinthi. capi. 15. & secundę ad
 Corinth. capit. 2. Nam Gentiles cũ deos plu-
 res colerent, gratiam, in singulari numero redde-
 bant, vt est apud Terentium. Nos verõ solius ve-
 ri Dei cultores, vni illi & soli Deo nostro omnes
 gratiarum actiones persoluimus, & plurali nu-
 mero secundũ Ecclesiasticam consuetudinem
 gratias agimus dicentes, Deo gratias, Quam lo-
 quendi formã Ecclesiastica consuetudine á pluri-
 mis

mis sæculis obseruatam, miror, etiam nunc, leui-
 bus quibusdam hominibus in risum fieri. Dicant
 verò illi Dijs gratiam, & qui illos imitari Ethni-
 cos malint, quam Ecclesię consuetudinem, illā
 sibi cantilenam habeant, nos vni Deo nostro ca-
 nemus gratias, & dulcis est, eritque cantilena
 hæc veris Ecclesię amatoribus, donec præstabit
 in finem. Et qui hoc loco (gratias autem Deo
 quòd fuistis serui peccati) conantur veteris In-
 terpretis sermonem falsitate ineptum ostende-
 re, eque contra Paulum Græcum, atque contra
 Interpretem Latinum procedunt. Item illud. Li-
 berati à peccato, alij vertunt, manu missi. Sed me-
 lius habet nostra lectio, & germanior, Græcè, vti
 probat ibi Titelman. Nam liberum fieri magis
 commune est, quam manumitti. Vnde nō om-
 nes qui liberi fiunt manumittuntur, nam filij
 Israel à Deo liberati, non sunt manumissi, &
 potentia Dei, à peccato sumus liberati absque
 manumissione. Nam tota infernalium demo-
 num turba reclamante, & murmurante, & nō
 manumittente: ideo in hymno paschali cani-
 mus, Gemens infernus vlulat, cum Rex ille foe-
 tissimus. &c. Item illud. Stipendia peccati mors,
 alij vertunt auctoramenta: sed dum nouita-

tem,

tem, & magnificentiam sectantur vocabulo-
 rum, sententię veritas soliditasque eos fugit, id
 quod frequenter euenire solet, nimirum, vt um-
 bram sectantibus excidant ea, quę secundum
 veritatem tenebant. Ita explicat nostram lectio-
 nem Origenes, cui consentit per omnia Theo-
 phylactus. Ita etiam legit Beatus Hieronym.
 lib. 2. Commentar. in Eccechiel. Augustin. quo-
 què in suo Enchiridio. & inter Stipendium &
 auctoramentum, non modica est differentia, Sti-
 pendium enim est, quod ex debito persoluitur,
 quasi debitum militiæ præmium, auctoramen-
 tum verò est, non quod ex debito & quasi pro
 meritis præmium persoluitur, sed quod ad obli-
 gandum donatur, nondum pro merito. Vnde
 Stipendium ex debito persoluitur pro seruitu-
 te impensa, auctoramentum verò donatur, vt de-
 bitorem faciat obligetque accipientem, ad ex-
 hibendum ministerium. Vnde mors, peccati
 auctoramentum non est, sed Stipendium. Si ita-
 que vetus Interpres dixisset, mortem esse pec-
 cati auctoramentum non ita verè fuisset locu-
 tus. Vnde rectius dixeris, mortem esse auoca-
 mentum peccati, id est, à peccato, quam pecca-
 ti esse auctoramentum, Auctoramentum enim

L 2 est

Assertio vulgaræ.

est nõ ad quod quis obligatur, seu quo quis obligatur ad aliud, per mortem autẽ nemo allicitur ad seruitutem diaboli, imõ mors sola est, quę quãtum in se est, omnes ab illo pessimo peccati amore facit abhorrere. Rectius igitur dixeris, oblectationes carnales diaboli auctoramenta esse, talibus enim donarijs ipse ad suam seruitutem miseris allicit & inescat, mors æterna & delectatio falsa, vtraq; peccati merces est, illa quidem peccato debita, non proposita in desiderio, ideoq; stipendium est nõ auctoramentum: hæc verò menti proposita, sollicitans & alliciens, non autem debita, ideoquẽ auctoramentum dicenda, non stipendium. Non ergo recta est versio, quę auctoramenta pro stipendijs cõmutauit, rectius immutatum seruasset, quõd benè erat redditum, qua in re animaduertendũ diligenter quanti periculi res sit, in scripturis tractandis superfluum, verborum ornatu querere, qui tam facile vel inaduertentes à veritate abductos mittit in falsitatem. Vnde sepe arguitur Interpres vt ineptẽ vertens. Quod similiter inuenitur apud Paul. vt in illo super. cap. 7. Vt sitis vos alterius, vbi ponitur pronomen, vos, in cuius expressione, emphasis magna notatur, & nõ semper versio, quę esset elegantior dicenda est rectior.

pars secunda.

83

etior, vt docet Titelman. sup. cap. 8. Epistol. ad Rom. super illa verba. Liberavit me à lege peccati, Melius quàm quod legit Erasmus, à iure peccati, et aliquando non oportet nimium inhære reuestigijs lectionis Græcę, quia variant Græcarum inter se, tum à Latinis. Item illa lectio. 8. cap. ad Rom. Deus filiũ suum mittens in similitudinem carnis peccati, melior est quam ea, quę legit, sub specie carnis: Nam aliud est sub specie, aliud sub similitudine. Vnde nemo negat Christũ venire et exhiberi nobis quotidie in missæ sacrificio sub panis specie. Nemo tamen propriè asserit Christum exhiberi ibi in similitudine panis, et vini. Et nobiscum legunt et interpretantur ferè omnes doctores: et aliquando ambiguitas Græcę vocis ambiguum facit intelligentiam. Item illud. Quæ reuelabitur in nobis, melior est quàm illa, quæ legit, Reuelabitur erga nos. Nã loquitur Pau. de gloria nostra qua erimus gloriosissimi nobis à Deo, quãdo similes ei apparebimus: et clarum est, Græcis frequenter poni præpositionem cum accusatiuo, vbi tamen Latinè transferatur per ablatiuum, id quod passim est obuium diligenter sacras literas lectitanti. Solet etiam verbi replicatio, significare vehementiam, ve-

luti cum apud Prophetas legimus, Loquens lo-
 quutus sum, vel clamans clamaui, et similia. Ne-
 que tam anxie religiosa nobis esse debet nostri
 sermonis Latinitas, et non est necesse Interpre-
 tem, omnem habere claritatem, imo credo Apo-
 stolam sic truncatam fecisse orationem, cuius-
 modi facere solent, qui iram verbis pratendunt,
 vt exemplificat Titel manus noster super. 9. cap.
 Epistol. ad Roman. in illa verba. Quod si Deus
 volens ostendere iram. &c. Item illud ad Rom.
 12. Quis credidit auditui nostro, frustra ver-
 tunt aliqui, quis credidit sermoni nostro, aut
 sermonibus nostris: credentes non esse Latine da-
 ctum, sed Ambrosi, legit et interpretatur, quod
 hic reprehenditur. Item Origene. Tertulian.
 lib. aduersus Paxeam. Hilarius lib. 5. de Trinit.
 Hieronym. lib. 15. Commen. in Prophetam Isa-
 iam, in expositione capitis. 53. et August. tracta-
 50. super Ioan. hi omnes aut plures, valde Lati-
 ni fuerunt, omni facundia preediti, et non statim
 minus Latinum debet estimari quicquid apud
 Marcum Tullium non inuenitur. Item illud ad
 Roman. 12. Rationabile obsequium vestrum. &c.
 Erasmus et alij vertunt rationalem cultum, sed
 vt dicit ibi Titelma. Græca vox, logos, quod est
 ratio,

ratio, duplicem potest accipere significationem,
 primam eo modo quo dicitur homo rationem
 habens, ita vt per rationale intelligatur homo,
 eo quod participet vitam rationalem, altero ve-
 ro modo, logicon, vt sit illud, quod est rationi
 consonum, aut quod cum ratione agitur. Primo autem
 modo recti^o vertitur rationale quam rationabile. 2.
 vero recti^o rationabile videtur quam rationale ver-
 tendum, quamuis vero vtraque videatur intelligetia p
 hoc loco posse tolerari, apparet tamen ex sententiae
 comoditate, & ex sanctorum interpretum Græcorum
 atque Latinorum auctoritate, prior acceptio,
 non eque atque posterior probanda, obsequium
 enim non dicitur rationale, quia non est ratio-
 nis compos, sed ipse homo, qui impendit obse-
 quium & cultum. Vnde artificiosa Erasmi an-
 notatio plus videtur Titelmano artificij conti-
 nere, quam veritatis & rationis. Idem dicen-
 dum est insectantibus verbum, benedictæ, quod
 habetur ad Roman. 12. et in scriptura pluries.
 Nam quidam claritatem dictionis & ornatum
 sectantes, fugientes benedictionis vsitatum scri-
 pturis Latinis vocabulum, sententiae veritatem,
 aut vt minimam plenitudinem perdunt, sicut qui
 reprehendit verba illa ad Roman. 13. Dei enim

Afseritionis vulgatæ.

minister est tibi in bonum. &c. Quò loco ineptè barbarismus obijcitur. Interpreti, quod patet ex omnium interpretum Græcorum pariter atquè Latinorum interpretationibus, atquè adeò ex re ipsa, quia non oportet dicere ministra, sed minister, nā potestas hoc in loco pro ipso Principe, aut pro iudice potestatem habente accipi debet. Nec placet quod Erasmus tertio quoquè verbo dicit, quòd Interpres lasciuit affectatione copię: nam Græcum verbum aliquando emphasim habet, non facilè vnica voce explicabilem. Vnde eandem vocem Græcam, non eadem semper Latina reddit Interpres, nec eodem modo, quia Græci participijs vtuntur pro verbis infinitis. Vnde multa Titelman. defendit in suis collationibus quę alij non sunt veriti impugnare, quia contra veritatem veterum doctorum non sunt ex Græcis mutanda Latina, vt neoterici quidam audent facere, inter quos vnus est & singularis Cornelius Iamfenius, qui communè lectionem sepiùs mutat. Sed quod mihi audacius videtur est, quod ille ait, in Ecclesiastici, cap. 45. num. 33. in suis Commentarijs dicit, Interpres autem noster non satis est asequutus sapientis nostri sensum. &c. Quę poteris apud illum

lege

pars secunda. 85

legere: tales sunt qui Latine loqui cupiunt, & nō audent dicere mediatorem, vt benè notat eos noster Adamus in Epistola ad Galat. cap. 3. sicut verbum, mulier, quòd non semper de corrupta dicitur, sed in Epistola, ad Galat. cap. 4. vocabulum sexus est, idem pollens quòd foemina, & idem in diuinis literis sepius, quam locutionem dicit Augustin. esse hebraismum, & locutionem more Hebræorum, & adducit similem locum ex, cap. 2. Genesios. etiam vox illa ad Philip. cap. 1. in Diaconibus quibusdam, videtur barbarismus pro Diaconis: ea tamè voce nihil offensus sunt Damasus, Hieronym. & ceteri Ecclesiastici scriptores. Item Erasmus & alij eum sequentes in annotationibus admonet Græca exemplaria (ad Ephes. capit. 1.) omittere prepositionem, in, & ad hunc modum legere, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus Christo. Verùm Chriosthom. legit & interpretatur, in Christo, similiter Theophylactus & Æcumenius. Hieronym. quoquè et Ambros. Quare emendandi nō sunt hoc loco Codices nostri ad fidè Græcorū, qui hodie in manibus habentur, cū tot insignes Interpretes, qui partim Græci fuerūt, partim Græcis vsi sunt, nram lectionè

aperte

apertè proponant, vt per doctè tradit hoc loco noster Adamus. Ex his quæ diximus poterit lector multa alia iustrare loca, quæ lectionis Vulgatæ celatores defeniant. Nos tamè hæc paucula nò animo quæquàm læcèssèdi retulimus, sed veritatis indagandæ. Hęc. n. atq; huiusmodi alia, sunt quibus veteris Interpretis præter omne fas, præter omne ius, præter omne meritum, derogatur auctoritati, si rectè præcipitur, quibus est cura formæ di linguam ad eloquentiam, debere sermonem, vt fiat eloquentior, bis venire ad limen, priusquam enuncietur, multo magis oportet eum, qui in publicum est eloquutus, aut descripturus sermonem, qui sit in immortalitate verisimili existimatione transferendum, diligenter apud se se librare & expendere, vt honestum sit eloquium, quod egressum fuerit de ore eius, aut effusum è calamo: oportebat sanè tatorum patrum venerari consensum, vel tantit temporis antiquitati vlla in parte deferre, nequè enim existimandum est, hæctenus quicumquè in templis versati sunt truncos aut caudices fuisse, vt impietatem contumeliæ illius (si id contumelia fuisset) non potuissent advertere, nequè tam fuisse inertes vt ab emendatione cessarent impietatis huius, si ipsi contumeliam agnouissent. Aliqui modo re

rum

rum nouarum cupidi, quibus antiquitatis amor & studium deperijt, forsàn cum Atheniensibus (Actuum. 7.) ad nihil aliud vacantes, nisi vt aliquid semper audiant noui, & dum ista audiunt, creduli mox acquiescunt, antiquitati insultantes. Sunt enim, qui scripturarum studiosi haberi volunt, verum eius studij fructum, post multos insumptos labores, post multa annorum spacia, vix vllum reportantes. Hi nimirum, qui nunquam aliud quicquam præter quam scire desiderantes, nequè transferentes aliquando in affectum cordis, nequè ex intellectis, in Dei amorem salubriter affici studentes, spiritu semper steriles permanent atque ieiuni, quorum intima, quoniam humorem salutaris deuotionis non habent, & sancti spiritus pinguedine sunt vacua, velut aranea contabescunt, vani facti in cogitationibus suis, dum iuxta ea quæ Deo reuelate per scripturas sanctas, de eo agnoscunt, diuinis affici negligunt amoribus, quia affectu prorsus terreni sunt & animales, quibus non sapit nisi quod carnis est, qui terrena sapiunt, quorum erit gloria in confusione ipsorum, horum verò numerum, vt effugiamus, sedulo nobis curandum est, atq; super omnia in defelso orationis studio implorandus Deus, vt quæ per nostram

stram

Afsertionis vulgatæ.

stram cecitatē ac fragilitatē per nos ipsos nō possumus, eius dono, ac munere, consequi valeam⁹. Haftenus quę proximē diximus aurea sunt verba quę clarissim⁹ ille, Titelm. eloquitur Collatio. 4. dōper Epistō. ad Roma. prope finē. Nos tamen libentē eā recitauimus, quia visa sunt valde conducere pro calce nostri tractatus, qui secūda pars Afsertionis veteris Vulgatę Latinę editionis inscribitur, & sicut primō tractatu citra alicuius inuidiā aut maleuolētiā (quātum fieri potuit) curauimus generatim instruere, quę pro Vulgata lectione ad mentē Tridētine synodi militare videbatur, ita & hoc secundo tractatu, ea speciatim protulimus exempla, quę videntur quibusdam nō redolere lectionē Vulgatam. Probauimus tamen testimonijs domesticis sanctorū Ecclesię, & sine recurſu necessario ad originalia Gręca, & Hebræa, germanā loca illa cōtinere lectionē, ne quē in hoc mihi soli credat Candidus lector, sed testimonijs quę ex factis adduco tāquā testib⁹ preordinatis à Deo. Intelligas tandē Ecclesiā nō oportere ab exteris, & alienis petere quod ipsa in tra suū cubiculum habet, in hoc enim neruos nostrę industrię extendimus, & omnia quę huc vsquē diximus, & si aliqua aliquando dicemus, sub

pars secunda.

75

submissa protestamur ex nunc correctioni Romanę Ecclesię, et moderatoribus ius dicentibus in ea. Nostrum ergo laborem Deus benē vertat & pius lector boni consulat, vt in omnibus honorificetur Deus, benedictus in secula. Amen.

(?)

Explicita est Afsertionis Vulgatę editionis, Pars secunda.

Yo e visto este libro, y a mi me parece contiene doctrina sana, y catholica, y muy necesaria para estos tiempos, en los quales algunos con gran temeridad osan reprehender la çditiō Vulgata, dada y aprouado por autentica en el Cōcilio Tridentino.

Fray Bartholomeo

de Medina.

Lo mesmo q̄ aqui dize el padre maestro Medina, me parece ami.

Fray Domingo

de Guzman.

**Index Alphabeticus eorum, quę hoc in opere
principalius continentur.**

A.

Augustinus Euguvinus non est omnino laudāndus. fol. 38. & 42.

Antonius Nebrisenſis ſine ratione deſerit Vulgatam. fol. 50. & 52.

B.

Biblia Roberti merito fuit aliquando damnata. fol. 7. & 8. & 11.

C.

Calvinus impius eſt contra Vulgatā lectionē. fol. 3. & 4.

Caietanus licentioſus eſt aliquando. fol. 36. & 52. & 53.

Codices Gręci non ſunt ſemper imitandi. fol. 50. & 51.

E.

Erasmus impius contra Vulgatam. fol. 6. & 13. & 15.

Erasmus Pelagio fauet. fol. 76. & infra.

F.

Franciſcus Ximenius laudatur. fol. 12.

Franciſcus Sonius damnat nouas editiones. fol. 13. et. 14.

Faber non ſemper placet. fol. 39. & 43. & alibi pluries.

H.

Hieronymus quomodo dicat Hebręos cōdices non eſſe vitiatos. fol. 11. & 14.

Hierony. quoties tranſtulit Pſalteriū. fol. 28. & 29. et. 30.

Hierony. laudat Septuaginta Interpretes. fol. 41. & 42.

I.

Iudęi corruerunt ſcripturam. fol. 4. & 5. & 6.

Interpres Vulgatus non eſt facile damnandus. fol. 56.

L.

Lectione Vulgatę melior eſt. fol. 49. & alibi pluries.

Lindanus de Vulgatę lectione nō benę ſentit. fol. 1. et. 2.

Lau-

Laurentius Valla impius cōtra Vulgatam. fol. 8. & alibi pluries.

Lingę Gręca & Hebręa nō ſunt omnino inutiles. fol. 10. & 33. & 34.

Locus, Erit firmamentum. &c. exponitur. cap. 12.

Locus, Vel celte ſculpantur in filice, defenditur. cap. 13.

Locus, Non indoctas fabulas. &c. defenditur. fol. 53.

Locus, Omnes quidem reſurgemus, defenditur. cap. 16.

Loca plura ex Pſalterio ſecūdum Vulgatā, defenduntur.

Loca plura ex Euangelio defenduntur ſecundum lectionem Vulgatam.

Loca plura Epistolę ad Rōm. & aliarum defenduntur.

M.

Mutatio vocum non facile eſt concedenda. fol. 21.

Mendacia librariorum aliquando ſunt tolerāda. fol. 21. & 22. & 23. & 24.

Mattheus qua lingua ſcripſerit. fol. 40.

N.

Nominū et verborū nouę trāſlationes valde nocēt. fol. 3.

Nouitates ſūt vitāde. fol. 15. & 16. & 17. & 20. & 25.

P.

Pagninus non placet. fol. 40.

Parifiensis facultas ponit cenſuram contra nouatores. fol. 17. & 18. & 35.

R.

Rabinorum dicta non ſunt magnificanda. fol. 9. & 12.

T.

Tiletanus ad Vulgatam non benę affectus. fol. 3.

Titelmanus oſtēdit Gręca, nō ſibi cōſtare. fol. 65. et alibi

Titelmanus iuſtę reprehēdit Erasmum. fol. 72. & infra.

V.

Vatablus non eſt imitandus. fol. 12.